

Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla

Ville Helminen
Mika Ristimäki

RAKENNETTU
YMPÄRISTÖ

Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla

Ville Helminen
Mika Ristimäki

Helsinki 2008

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

SUOMEN YMPÄRISTÖ 24 | 2008

Ympäristöministeriö
Alueidenkäytön osasto

Taitto: Ainoliisa Miettinen
Kansikuva: Tapio Heikkilä

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2008

ISBN 978-952-11-3139-4 (nid.)
ISBN 978-952-11-3140-0 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkkokoj.)

ESIPUHE

Tässä seurantaraportissa tarkastellaan kyläasutuksen kehitystä sekä maaseudulla että kaupunkiseutujen lähistöllä. Julkaisun tarkoituksena on tuoda tilastopohjaista tietoa kylien ja kylämäisen asutuksen kehityksestä. Tarkastelun ajanjakso kattaa vuodet 1980-2005. Selvityksen tärkeänä tuloksena muodostuu kuva maaseudun ja kaupunkiseutujen kyläasutuksen toisistaan poikkeavasta kehityskulusta.

Julkaistu perustuu ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen yhteistyönä kehittämän yhdyskuntarakenteen seurantaraportin (YKR) tietoihin. Pääosan YKR -seurantaraportin lähtötiedoista on toimittanut Tilastokeskus. Julkaistu on sarjassaan neljäs yhdyskuntarakenteen seurannan raporteista. Ensimmäinen, vuonna 2003 julkaistu YKR -seurantaraportti käsitteli kaupunkiseutujen väestömuutoksia ja alueellista kasvua (Suomen ympäristö 657/2003). Toinen, vuonna 2005 julkaistu raportti käsitteli työpaikkojen muutosta yhdyskuntarakenteessa (Suomen ympäristö 747/2005). Kolmas vuonna 2007 julkaistu raportti käsitteli kaupunkiseutujen haja-asutuksen väestömuutoksia (Suomen ympäristö 9/2007).

Keskeisin YKR -seurantaraportin aluejako on taajamarajaus, jonka avulla koko maa voidaan jakaa taaja- ja haja-asutusalueeksi ja seurata taajama-alueiden kasvua. Tässä raportissa esitellään taajamarajauksen täydentämään kehitetty kylärajaus, jolla voidaan kuvata haja-asutusalueen kyliä ja muita pieniä asutustihentymiä ja niiden kehitystä.

Suurin osa raportin kartta-aineistosta on julkaistu pelkästään ympäristöministeriön verkkosivuilla osoitteessa: www.ymparisto.fi/ykr => seurantaraporttien liitemateriaali. Tällainen tulostustapa mahdollistaa raporttimuotoista tulostusta huomattavasti laajemman tietoaineiston välittämisen ja toivottavasti myös tiedon käyttäjille aineiston joustavan ja helpon saatavuuden.

Raportin valmistelusta Suomen ympäristökeskuksessa ovat vastanneet tutkija Ville Helminen ja vanhempi suunnittelija Mika Ristimäki. Työn edistymistä on valvonut tutkimusohjelman päällikkö Eeva Furman Suomen ympäristökeskuksesta, jonka johdolla toimineeseen ohjausryhmään edellä mainittujen henkilöiden lisäksi ovat kuuluneet vanhempi suunnittelija Kari Oinonen Suomen ympäristökeskuksesta sekä ympäristöneuvos Harry Berg ympäristöministeriöstä.

Helsingissä toukokuussa 2008
Ympäristöneuvos

Harry Berg

SISÄLLYS

Esipuhe	3
I Johdanto	7
2 Maaseudun asutuksen yleinen kehitys	8
2.1 Luonnonmaantieteen vaikutukset maaseudun asuttamiseen.....	8
2.2 Kiinteistöjakojen vaikutukset maaseudun asutusrakenteeseen.....	9
2.3 Elinkeinorakenteen muutos ja maaseudun asutusrakenne.....	9
3 Aluerajaukset	12
3.1 Haja-asutus osana yhdyskuntarakenteen seurannan alueluokitusta.....	12
3.2 Kaupunkiseudut ja maaseutu.....	13
3.3 Kyläalueen rajauskriteerit.....	14
4 Kylätyypit ja kylien luokitus	16
4.1 Sijaintiin perustuva luokittelu.....	16
4.2 Kyläalueet palvelutarjonnan mukaan.....	19
5 Kylärajausten käyttö asutusrakenteen muutoksien kuvauksessa	20
6 Väestön jakautuminen asutustiheydeltään erilaisille alueille Suomessa	22
6.1 Väestön jakautuminen koko maassa.....	22
6.2 Väestön jakautuminen maakunnissa.....	24
6.3 Väestön jakautuminen haja-asutusalueen vyöhykkeillä 2005.....	26
6.4 Johtopäätökset.....	26
7 Väestökehitys yhdyskuntarakenteelliselta sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla	27
7.1 Väestö sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla Suomessa.....	27
7.2 Väestö sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla maan eri osissa.....	30
7.3 Väestömuutos vuoden 2005 kyläalueilla.....	31
7.4 Kaupunkiseutujen reunakyläkehitys.....	38
7.5 Kylien sijainti ja väestökehitys kaupunkiseutujen ulkopuolella.....	40
7.6 Johtopäätökset.....	44
8 Kylien alueellinen muutos ja muutosalueet	46
8.1 Vuoden 1980 kylärajaus – 25 vuoden muutos.....	46
8.2 Vuoden 2005 kylärajaus – 25 vuoden muutos.....	50
8.3 Reunakylämuutokset eri kaupunkiseuduilla.....	53
8.4 Kyläalueiden häviäminen maaseudulla.....	57
8.5 Johtopäätökset.....	59

9 Asuinrakentaminen haja-asutusalueella	60
9.1 Asuinrakentamisen sijoittuminen Suomessa 2001–2005	60
9.2 Asuinrakentamisen sijoittuminen eri maakunnissa 2001–2005	62
9.3 Johtopäätökset	65
10 Kylien palvelut	66
10.1 Päivittäistavarakauppa ja koulu kylissä	66
10.2 Väestö palvelutasoltaan erilaisissa kylissä	70
10.3 Johtopäätökset	71
11 Väestön ikärakenne kyläalueilla	72
12 Kylien elinkeinorakenne	76
13 Kylien kehitysnäkymät	80
14 Johtopäätökset	82
15 Yhteenveto	86
 Lähteet	89
 Kuvailulehti	90
Presentationsblad	91
Documentation page	92

1 Johdanto

Tämä raportti on yhdyskuntarakenteen seurannan neljäs osaraportti, joka täydentää edellisessä, ”Kaupunkiseutuja ympäröivän haja-asutusalueen väestömuutos Suomessa 1980–2005” -raportissa aloitettua haja-asutuksen asutuksen muutosten tarkastelua. Aiemmin on tarkasteltu kaupunkiseutujen väestömuutosta ja alueellista kasvua sekä työpaikkojen sijainnin muutosta yhdyskuntarakenteessa. Seurantaraporttien tavoitteena on tuottaa ympäristöhallinnossa kehitettyyn yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmään (YKR) pohjautuvaa tietoa keskeisimmistä yhdyskuntarakenteen muutoksista.

Yhdyskuntarakenteen seurannassa haja-asutus määrittyy taajamien ulkopuoliseksi alueeksi. Käsillä olevassa raportissa pyritään keskittymään haja-asutuksen asutuksen rakenteelliseen kehitykseen erottelemalla haja-asutusalueen sisältä asutuksen keskittymiä ja hajanaisesti asuttuja alueita. Tästä näkökulmasta haja-asutus on asutustihentymien ja harvan haja-asutuksen muodostamana kokonaisuus, joka ympäröi taajamia ja jonka ulkopuolelle jäävät asumattomat alueet.

Tässä raportissa on käyty läpi kyläalueiden rajaaminen, niiden yhdyskuntarakenteelliseen sijaintiin perustuva luokittelu sekä muutosta kuvaavat seurantatulokset teemoittain. Seurantatulokset perustuvat vuosilta 1980–2005 vakituisen asumisen muutoksiin, eli loma-asutus ei ole tarkasteluissa mukana.

Rajattujen kyläalueiden käytön kannalta asutustihentymän yhdyskuntarakenteellinen sijainti muodostuu keskeiseksi. Kaupunkiseuduilla ja niiden välittämässä läheisyydessä rajatut asutustihentymät eivät ole varsinaisesti kyliä, vaan kaupunkiasutuksen reuna-alueita, jotka ovat yksi yhdyskuntarakenteen hajautumisen ilmenemismuodoista. Kaupunkiseutujen vaikutuspiirin ulkopuolelle sijoittuvien asutustihentymien osalta voidaan puhua varsinaisesta kyläasutuksesta.

Tätä asutustiheyden pohjalta tehtyä haja-asutusalueen rajausta kutsutaan kylärajaukseksi ja sen tuottamia alueita kyläalueiksi tai kylämäiseksi alueeksi. Tämän raportin tarkasteluiden myötä täsmentyy se mitä rajauksen avulla voidaan tutkia ja mitä yhdyskuntarakenteen muutoksia sen kehitys heijastelee eri paikoissa.

2 Maaseudun asutuksen yleinen kehitys

Maaseutuasutuksen sijaintiin ja kehitykseen ovat vaikuttaneet pääsääntöisesti luonnonolot, hallinnollinen säätely sekä elinkeinojen vaatimukset (Granö 1950). Asutuksen leviämistä Suomessa ovat ohjanneet aluksi maantieteelliset olosuhteet ja maanomistusolot sekä myöhemmin maanjakoon ja asuttamiseen liittyvät hallinnolliset toimenpiteet. Maaseudun väestömäärän kääntynyt laskuun ja väestökasvun siirryttyä taajamiin vain osa maaseudusta on säilyttänyt elinvoimaisuutensa.

Nykyisin maaseudun menestyvät alueet sijaitsevat useimmiten otollisesti suhteessa suurimpiin asutuskeskuksiin ja työpaikkakeskittyymiin. Nykyinen asumismaaseutu on toiminnallisesti hyvin erilainen kuin se omavaraistalouteen perustunut maaseutu, jonka aikana asutus Suomessa levisi. Seuraavassa on lyhyesti esitelty eri tekijöiden vaikutuksia Suomen maaseudun asutusrakenteen kehitykseen.

2.1

Luonnonmaantieteen vaikutukset maaseudun asuttamiseen

Ihmiset hakeutuvat alueille, joista saisivat jokapäiväisen leipänsä (Heino 1983). Kun asutus levisi Suomeen, maaperän vaihteleva viljavuus oli keskeisimpänä tekijänä maaseudun asutustiheyden vaihteluiden taustalla. Asutuksen leviämismahdollisuuksia tarjosivat ja rajoittivat luonnonolot, elinkeinoelämän ja liikenteen kehitys sekä maanomistusolot (Granö 1950). Ennen teollistumista omavarainen maanviljely oli pääasiallinen elinkeino ja tämä ohjasi asutuksen sinne missä oli viljelykelpoista maata.

Asutus on levinnyt Suomessa rannikolta sisämaahan. Omavaraistalouden aikana asutus tiivistyi hiljalleen niillä alueilla, jotka olivat olleet asutettuja pisimpään. Samalla asuttu alue laajeni hitaasti si-

sämaahan uudisraivaajien mukana. Rannikkoseutujen tiiviimmillä alueilla asutus ryhmittyi kyliksi selvemmin kuin sisämaan uusilla asutusalueilla (Granö 1950).

Asutus on perinteisesti esiintynyt joko yksittäisasumuksina tai asumusryhminä. Alkuperäinen haja-asutus oli uudisraivauskaudella syntyntä ja myöhemmin sitä syntyi ryhmäasutuksen hajotesa iso- ja uusjakojen seurauksena (Rikkinen 1980). Varsinaisia tiheästi rakennettuja maaseutukyliä siinä merkityksessä kuin Keski- ja Etelä Euroopassa meillä on ollut vähän (Granö 1950). Suuria kyläalueita oli lähinnä vain Varsinais-Suomen savitasangoilla, Pohjanmaan jokilaaksoissa ja kalastajakylissä rannikoilla (Rikkinen 1980).

Luonnonmaantiede ja asutuksen leviäminen rannikolta sisämaahan ohjasivat asutuksen ryhmittymistä. Asutus sijoittui erityisesti vesistöjen ääreen, sillä rannoilla oli tarjolla hyvää viljelymaata ja vesireitit. Asutusta syntyi myös muiden kulkureittien varteen. Lisäksi harjut ja vaarat muodostivat asutukselle ja viljelylle otollisia sijaintipaikkoja (Granö 1950). Erilaisia kyliä ja maaseudun asutustyyppejä on mahdollista luokitella runsaasti erilaisten tekijöiden kuten morfologian ja luonnonolosuhteiden perusteella (Granö 1950). Esimerkkejä luonnonolosten ohjaamana syntyneistä asutusmuodoista ovat joenvarsikylä, harjukylä ja vaarakylä.

Etelässä asutus tiivistyi viljavilla savitasangoilla muodostaen suuriakin ryhmäkyliä. Pohjalaiset asettuivat karumpien alueiden ympäröimiin jokilaaksoihin. Savossa ja Karjalassa kaskiviljelyä harjoittaneet uudisasukkaat sijoittuivat maanviljelyn kannalta pirstoutuneessa maisemassa kauemmaksi toisistaan. (Heino 1983)

Kiinteistöjakojen vaikutukset maaseudun asutusrakenteeseen

Valtion hallinnossa on maaseudun kehitystä pyritty aikojen kuluessa ohjaamaan erilaisin toimenpitein. Yleensä nämä toimenpiteet ovat olleet lähtöisin yleispoliittisista ja taloudellisista pyrkimyksistä ratkaista väestöllisiä tai muita ongelmia (Westholm 1988). Asutuksen kannalta keskeisimpiä toimenpiteitä ovat olleet erilaisen kiinteistörakenteeseen liittyvät maanjaon uudistukset sekä asutustoiminta ensin tilattoman väen asuttamiseksi ja myöhemmin siirtoväestön asuttaminen sotien jälkeen. Nykyään maaseudun kehitykseen pyritään aktiivisesti vaikuttamaan lähinnä aluepoliittisten toimien avulla.

Keskiajalta lähtien käytössä ollut sarkajako perustui tiiviisiin kyliin ja tiettyjen sääntöjen mukaan toimivaan kyläyhteisöön, jonka viljelysmaat oli jaettu pienissä osissa kylän taloille. Sarkajako piti kylät tiiviinä rykelminä. Suomessa sarkajako toteutui lähinnä tiheimmin asutuilla alueilla Varsinais-Suomessa ja rannikkoalueilla (Granö 1950). Tuohon aikaan syrjäisessä sisämaassa asutus sijaitsi hajallaan, joten sarkajalle ei ollut käyttöä.

1800-luvulle asti asutus perustui perinteisiin kyläyhteisöihin ja toisaalta uudisraivaukseen ja kaskiviljelyyn. 1700-luvun puolivälin jälkeen aloitetulla isojaolla pyrittiin tehostamaan maataloutta vähentämällä sarkojen määrää ja muodostamalla isompia kokonaisuuksia. Vaikka isojaon toteutuminen edistyiikin hitaasti, sen myötä pelto- ja niittylohkojen määrä väheni ja maanomistus vakiintui (Ettanen 2006). Isojaossa jaettiin myös aiemmin yhteisomistuksessa olleet metsät, osa taloille ja osa kruunun maiksi. Isojaon seurauksena vanhan asutuksen ulkopuolelle kehittyi uutta haja-asutusta kun talonpojat saivat perustaa uusia peltoja ja torppia. Samalla ihmiset saivat tuntuman kylän ulkopuolella asumiseen ja pääsivät irtautumaan kylän tiukoista siteistä (Heino 1983).

Isojakoa seurasi 1848 aloitettu uusjako, jota edelsi siirtyminen perinteisestä maanviljelystä yhä tehokkaampaan maatalouteen, jossa karjatalous ja metsätalous nousivat perinteisen viljanviljelyn rinnalle. Samalla vanhat työmenetelmät muuttuivat uusiin vaatien investointeja. Nämä taas edellyttivät suurempaa panostusta maatalouden harjoittamiseen, joka merkitsi vanhan omavaraistalouteen perustuvan maanviljelyn loppua (Heino 1983). Uusjaon seurauksena talolliset siirtyivät pois kyläkeskuksista omille peltolohkoilleen, jotta pystyivät vastaamaan ajan haasteisiin. Uusjako pirstoi perin-

teiset kylät ja maaseutuasutus levittäytyi aiempaa laajemmalle alueelle. Samalla yleiseksi kylätyypiksi muodostui haja-asutuskylä. Maanjakotoimenpiteiden merkitys vaihteli maan eri osissa, sillä ne toteutuivat eri tavoin eri alueilla.

Torpparivapautuksen myötä 1920-luvulla vuokraviljelijöistä tuli pienviljelijöitä. Kylien tilaton väestö puolestaan hakeutui kaupunkeihin tai asutettiin valtion maille vuoden 1922 asutuslain perusteella. Seurauksena kylistä poistuivat palkolliset eli jäljelle jäivät pääosin ne, joilla oli maita. Sotien jälkeinen siirtoväen asutus toteutettiin maanhankintalailla 1945, jonka perusteella jaettiin maita siirtoväelle ja sodasta kärsineille. Asuttaminen pyrittiin toteuttamaan siten, ettei se haitataisi vanhojen yhteisöiden elämää, joten osa tiloista sijoitettiin kylien ulkopuolelle ja takamaille (Heino 1983). Tästä huolimatta uudet tilat pirstoivat olemassa olevaa tilarakennetta, jonka lisäksi syntyi runsaasti elinkelvottomia tiloja. Asuttamisen seurauksena haja-asutusalueelle nousi paljon uusia tiloja, mutta samalla pientilojen osuus kasvoi ja tilakohtainen peltoala pieneni (Ettanen 2006).

Elinkeinorakenteen muutos ja maaseudun asutusrakenne

Suomessa kaupungistuminen on tapahtunut varsin myöhään, sillä vielä vuonna 1880 kaupungeissa asui vain 8,4 % väestöstä. Toisen maailmansodan päättyessä kaupungeissa, kauppaloissa tai taajaväkisissä yhdyskunnissa asui yhteensä 1 249 000 henkeä, eli noin 30 % väestöstä (Tunkelo 1950).

Koko maan väestö kasvoi voimakkaasti sotien jälkeen ja siirtoväki asutettiin lähinnä maaseudulle, joten kaupunkien kasvun rinnalla myös maaseutu kasvoi aina 1950-luvulle asti. Maaseudun kasvu taittui 1960-luvulta alkaneseen voimakkaaseen maaltamuuttoon.

Voimakkain maaltamuutto osui viisivuotisjaksoille 1965–1970 ja 1970–1975, joina molempina maalais kuntien väestötappio oli yli 10 %. Väestökato oli suhteellisesti voimakkainta Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maaseuduilla, joissa poistui kolmannes väestöstä. Mikkelin ja Kymen läänien maaseudulta hävisi vajaa neljännes väestöstä, Keski-Suomen, Vaasan, Oulun ja Lapin lääneissä noin viidennes. (Tauriainen 1983)

Maaltamuuton taustalla oli työikäisen liikaväestön syntyminen maaseudulle. Tämä johtui paitsi elinkeino- ja tuotantorakenteen muutoksista, myös sotien jälkeisistä suurista ikäluokista. Vuosien

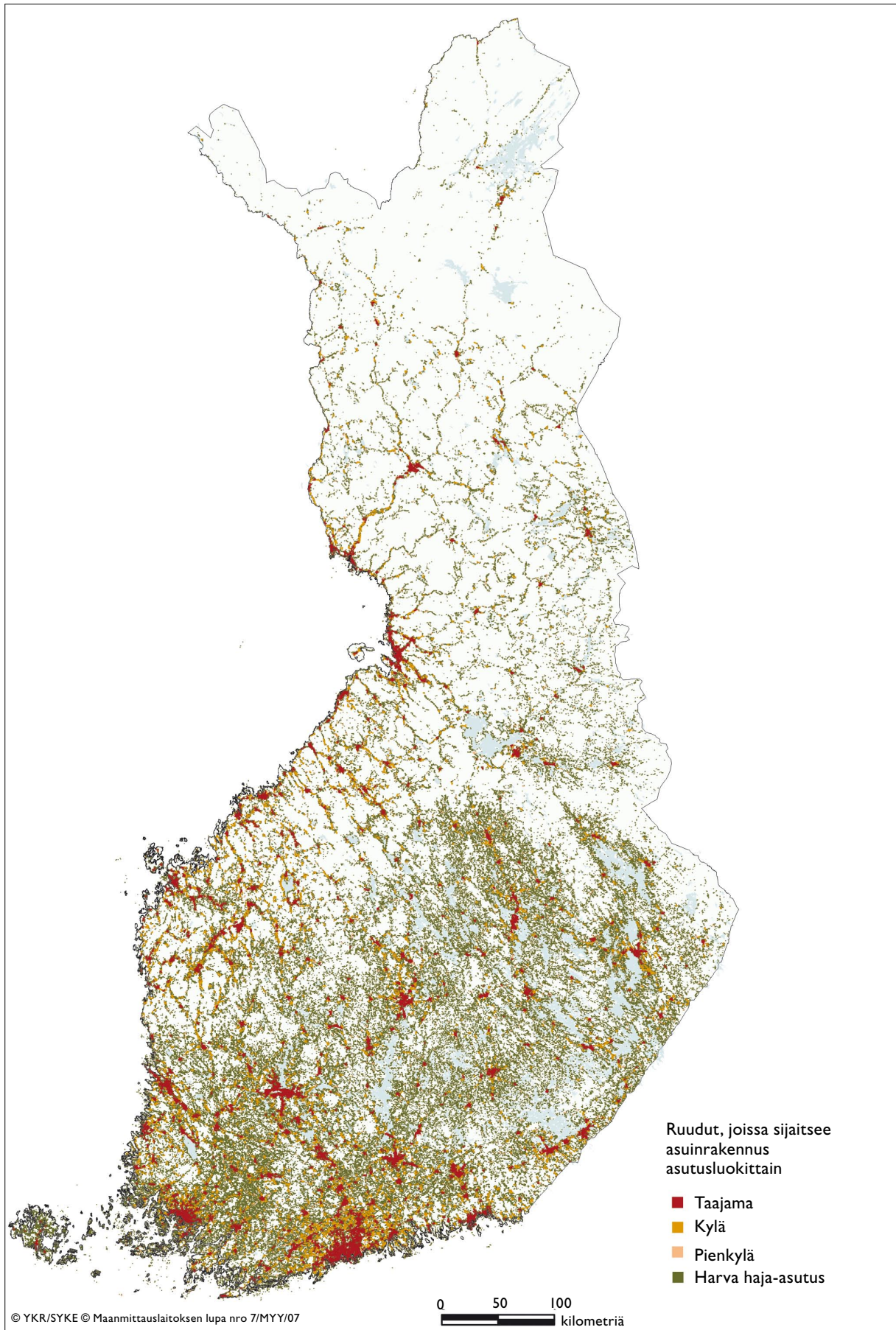
1950–1980 aikana maa- ja metsätalouden työvoimaosuus muuttui valtaelinkeinosta noin 10 prosenttiin. Maaseutu muuttui agraarivaltaisesta palveluvaltaiseksi. Maa ja -metsätalous rationalisoitui ja koneellistui nopeasti ja metsätaloudesta loppuivat sivuansiomahdollisuudet. Enemmistönä olleet pientilat eivät enää elättäneet perheitä. Hehtaaria suurempien maatilojen lukumäärä laski lähes 100 000:lla vuosina 1950–1980. (Tauriainen 1983)

Muuton kohdealueilla kaupungeissa tuotantorakenne erilaistui ja syntyi uusia työpaikkoja. Maa- ja metsätaloudesta vapautuneet nuoret eivät löytäneet työtä maaseudulta vaan joutuivat muuttamaan kaupunkiin. Vuonna 1980 taajamaväestön osuus oli jo 70 prosenttia. Samana vuonna 55 % väestöstä asui 33 suurimmalla kaupunkiseudulla.

Maaseudun väestökadon myötä muidenkin elinkeinojen harjoittamisen edellytykset heikkenivät. Tämä näkyi mm. vähittäiskaupan palveluiden heikkenemisenä. Maatalouselinkeino keskittyi tietyille otollisille alueille ja suurille tiloille, mutta se ei enää riittänyt työllistämään kuin paikallisesti. Maaseutuyhteisöjen taantuma ei koskenut vain taloudellista toimintaa, sillä kylien autioituessa myös kyläkoulujen verkosto harveni. (Tauriainen 1983)

Teollistumisen myötä kylien omavaraisuusaste laski ja samalla sijainti suhteessa muuhun yhteiskuntaan muuttui tärkeämmäksi (Schulman 1983). Maaseutu muuttui maaseutuelinkeinon alueesta asumisalueeksi. Samalla maaseutu eriytyi alueellisesti selvemmin kaupunkien läheiseen ja syrjäiseen maaseutuun.

Kaupunkien läheisellä maaseudulla työväki saattoi siirtyä kaupunkiin töihin ja säilyttää aiemman asuinpaikkansa kun syrjäseuduilla poismuutto oli ainoa vaihtoehto. Kaupunkiseutujen ympärillä maaseutu muuttui kaupunkiseutujen työssäkäyntialueeksi, jonka maataloudesta vapautunut työväki tyydytti kaupunkien kasvavaa työvoiman tarvetta. Nykypäivään tultaessa asuinpaikan ja työpaikan keskinäinen sidonnaisuus on löyhtynyt ja liikkuvuus sekä liikennemahdollisuudet ovat lisääntyneet, mikä on laajentanut työssäkäyntialueita entisestään. Samalla aluerakenteen keskittyminen muutamalla kasvialueelle jättää suuren osan Suomen kylistä taantuville alueille. Kuvassa 1 on esitetty Suomen asutusrakenne vuonna 2005.

Kuva 1. Suomen asutusrakenne. 250 x 250 m ruudut, joissa sijaitsee asuinrakennus vuonna 2005. Ruudut luokiteltuna taajamiin, kyliin, pienkyliin ja harvaan haja-asutukseen YKR -aluejakojen mukaisesti.

3 Aluerajaukset

Yhdyskuntarakenteen kuvaamista ja muutoksen seurantaan varten on yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmään (YKR) kehitetty yhdyskuntarakenteen keskeisiä elementtejä kuvaavia aluejakoja. Nämä YKR-aluejaot on toteutettu yhdistelemällä 250 x 250 metrin tilastoruutuja paikkatietomenetelmillä. Yhdistelyperusteina ovat mm. rakennustehokkuus, rakennusten käyttötarkoitus ja väestömäärä. Aluejakojen avulla voidaan kuvata ajallista muutosta, sillä rajaukset on tehty samalla menetelmällä vuodesta 1980 lähtien viiden vuoden välein. Keskeisin YKR-aluejako on taajamarajaus, jonka avulla koko maa voidaan jakaa taaja- ja haja-asutusalueiksi ja samalla seurata taajama-alueen kasvua. Taajamarajauksen avulla on voitu edelleen määritellä mm. toiminnalliset kaupunkiseudut. Tässä raportissa esitellään taajamarajauksista täydentämään kehitetty kylärajaus, jolla pyritään rajaamaan haja-asutusalueelta pieniä asutustihentymiä.

3.1

Haja-asutus osana yhdyskuntarakenteen seurannan alueluokitusta

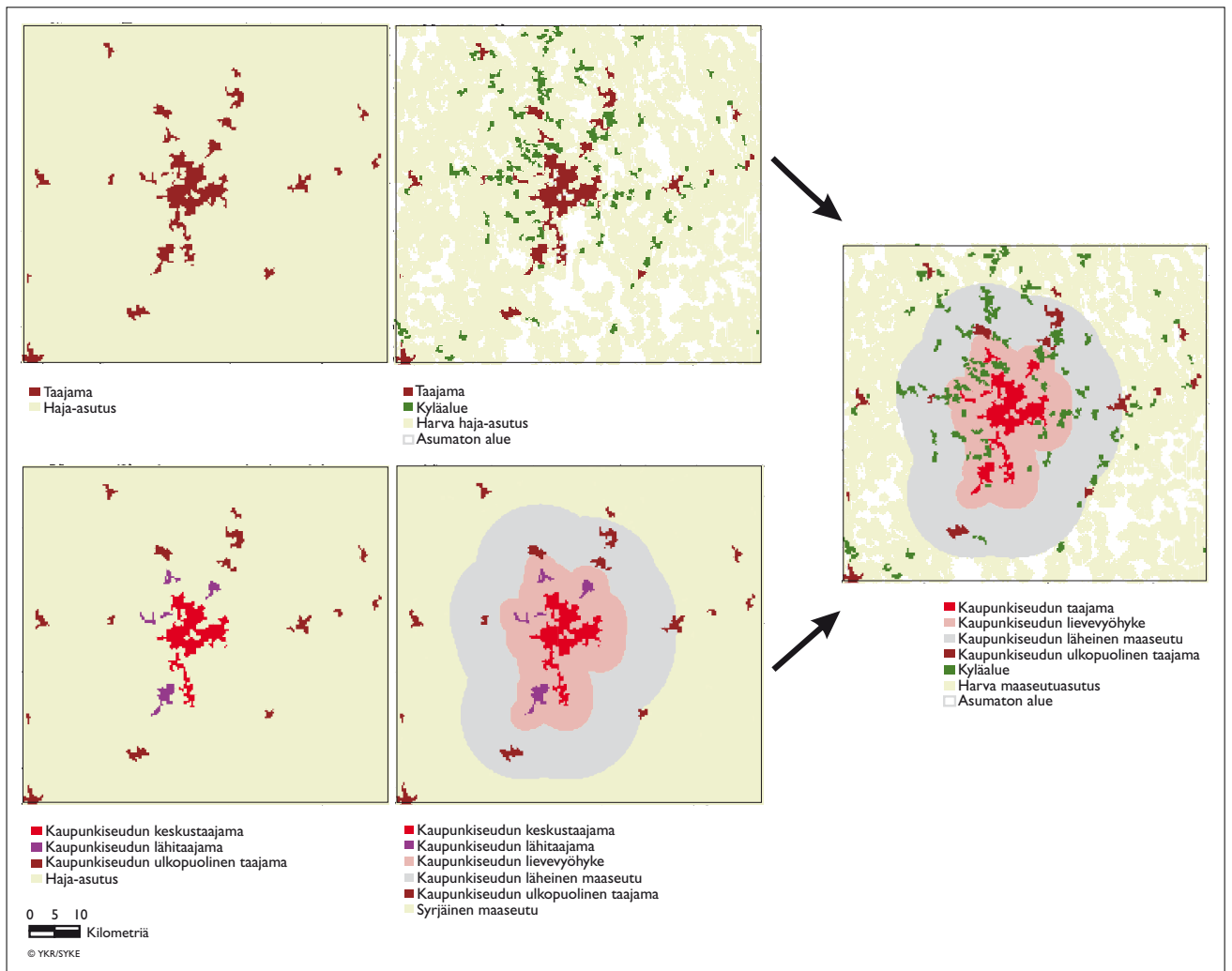
Yhdyskuntarakenteen seurannan perusjakona toimii alueiden luokittelu taajamiin ja haja-asutukseen. YKR-taajaman määritelmän mukaan taajama on vähintään 200 asukkaan alue, jossa rakennusten lukumäärä ja kerrosala muodostavat ympäröivää haja-asutusta selkeästi tiheimmän ryhmittymän¹. Pienimmät taajamat ovat siten vain reilun 200 asukkaan asutuskeskittymiä. Erikokoisten taajamien avulla voidaan tarkastella hyvin laajasti erityyppisiä asutuskeskittymiä, sillä taajaman rajaama alue pitää sisällään sekä kaupunkimaiset alueet että maaseudun tiheimmin asutetut osat.

¹ Yksityiskohtaiset taajaman rajauskriteerit on esitetty raportissa Suomen ympäristö 344/1999.

Taajamarajauksen avulla voidaan tilastollisin perustein erottaa taajaan asuttu alue haja-asutusalueesta (kuva 2). Haja-asutusalue on määritelmällisesti taajaman ulkopuolinen alue. Asutusrakenteellisesti haja-asutus voidaan jakaa asutustiheyden perusteella kylämäiseen ja harvaan haja-asutukseen. Haja-asutusalueesta voidaan myös erottaa asumaton alue. Haja-asutuksen rajaamiseen on useita muitakin näkökulmia. Esimerkiksi vesihuollossa haja-asutusalueella tarkoitetaan aluetta, jolla ei ole vesihuoltoverkostoa, eli vesi- tai viemäriverkostoa.

Asutuksen rakenteellista tarkastelua tukee parhaiten peittävä alueluokitus, jossa alueet ovat toisensa poissulkevia. YKR-alueluokitus muodostaa jatkumon, jossa taajamat, kylät, harva haja-asutus ja asumaton alue on rajattu omiksi alueiksi. Vastaavasti tiettyjen teemojen kuten loma-asutuksen tarkastelu luonnistuu parhaiten siten, että eri alueet voivat olla päällekkäisiä ja jakoon sisältyy luokittelemattomia alueita.

Tämän raportin tarkastelut perustuvat taajaman ja haja-asutuksen rakenteelliseen jakoon. Raportissa esitetään seurantatietoa haja-asutusalueella sijaitsevan kyläasutuksen kehityksestä. Kyläasutuksen tarkastelu vaatii kylien tarkemman luokittelun sen mukaan mikä niiden sijainti yhdyskuntarakenteessa. Kylien yhdyskuntarakenteellisen sijainnin määrittelyssä hyödynnetään YKR:n toiminnallista kaupunkiseutujakoa ja erilaisia lievevyöhykkeitä, joilla kuvataan kaupungin ja maaseudun välistä aluetta. Näiden vyöhykkeiden avulla voidaan erottaa kaupunkiseutuun liittyvä haja-asutus kaupunkiseudun läheisestä maaseudusta ja syrjäisestä maaseudusta.

Kuva 2. Taajaman ja haja-asutuksen rajautuminen yhdyskuntarakenteen seurannan alueluokituksen mukaisesti. Haja-asutus kattaa taajamien ulkopuolisen alueen. Haja-asutus voidaan jakaa kyläalueeseen ja harvan haja-asutuksen alueeseen, joiden ulkopuolelle jää asumaton alue. Kaupunkiseutu muodostuu keskustaajamasta, lähitaajamista sekä niitä ympäröivästä liepevyöhykkeestä. Liepevyöhyke on haja-asutusta, jossa kaupunki vaihettuu maaseutuksi. Kaupunkiseutua ympäröi läheisen maaseudun vyöhyke.

3.2

Kaupunkiseudut ja maaseutu

YKR -alueluokituksissa ei varsinaisesti rajata kaupunkia ja maaseutua, mutta rajausten avulla johdettujen toiminnallisten kokonaisuuksien avulla voidaan kaupunkimaisia alueita tarkastella erillään maaseutumaisista alueista. Kaupungin keskustaajama, sitä ympäröivät lähitaajamat ja näitä ympäröivä haja-asutus (liepevyöhyke) muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden, jota kutsutaan kaupunkiseuduksi (kuva 2).

Vaikka maaseutu ja haja-asutusalue ymmärretään useimmiten samaksi alueeksi, ovat ne käsit-

teellisesti erilaisia. Haja-asutusalue on taajaman vastapari, joka kuvaa asutusta rakenteellisesta näkökulmasta ja on tilastollisesti rajattavissa oleva alueellinen kohde. Maaseudun käsitteellä tarkoitetaan ei-kaupunkimaista ympäristöä, jolla on alueellisen kohteen lisäksi useita muita merkityksiä. Alueellisesti maaseutu voi pitää sisällään paitsi haja-asutusalueen myös maaseutumaiset taajamat (Paasi 1987).

Maaseudulla ja kaupungilla ei ole selvää rajaa, eivätkä ne sellaisenaan ole vastakohtia. Kaupungin ja maaseudun välillä on vaihettumisvyöhyke, joka muodostaa omanlaisensa alueen. Sosiaalisesti, taloudellisesti-toiminnallisesti ja kulttuurillisesti maaseutu, haja-asutusalue tai kylä ei ole kaikkialla samanlainen yksikkö vaikka se rakenteellisesti voitaisiinkin rajata tietyksi alueeksi (Paasi 1987).

Yhdyskuntarakenteen seurannassa ensisijaisena seurantakohteena ovat tähän asti olleet 34 suurinta kaupunkiseutua² ja niiden työssäkäyntialueet (Ristimäki ym. 2003, Helminen ym. 2005, Helmi-

² Kaupunkiseutujen muodostamisperiaatteet on esitelty raportissa Suomen ympäristö 344/1999.

nen & Ristimäki 2007). Kaupunkiseutu muodostuu keskustaajamasta, sen lähetyvillä olevista lähitaajamista sekä näitä välittömästi ympäröivästä haja-asutusalueesta, eli lievevyöhykkeestä (kuva 2). Lievevyöhyke on alueellisesti yhtenäinen etäisyysvyöhyke taajaman ulkoreunasta. Kaupunkiseutu pitää siis sisällään toiminnallisesti kaupunkiin kuuluvan taajama-alueen sekä sitä välittömästi ympäröivän haja-asutusalueen, jossa kaupunki muuttuu maaseudeksi. Kaupunkiseutuja ympäröi läheisen maaseudun vyöhyke, joka kuvaa maaseutumaisia aluetta kaupunkiseutujen ympärillä.

Kaupunkiseutujen ulkopuolisen alueen asutus-rakenne muodostuu erikokoisista taajamista sekä haja-asutusalueesta. Vuonna 2005 suurimpien 34 kaupunkiseudun ulkopuolella oli 55 yli 5 000 asukkaan taajamaa, joista asukasmäärältään suurin oli Valkeakosken keskustaajama (16 600 asukasta). Suurimmat näistä taajamista ovat kaupunkimaisia ja pienimmät noin 5 000 asukkaan taajamat varsin maaseutumaisia.

Haja-asutuksen tarkastelun kannalta yli 5 000 asukkaan taajamat muodostavat keskuksia, joilla voidaan katsoa olevan vaikutusta ympäröivään haja-asutukseen samankaltaisesti kuin suurimmilla 34 kaupunkiseudulla. Tämän huomioimiseksi näiden taajamien ympärille on muodostettu lievevyöhyke, jonka avulla on eroteltu taajamien välittömässä läheisyydessä oleva haja-asutus. Vaikka YKR -aluejaoissa ei maaseutua ole määritelty erikseen, sen voidaan katsoa muodostuvan rajattujen 34 suurimman kaupunkiseudun ulkopuolisesta alueesta.

Tilastoissa kaupunki-maaseutu -jako on Suomessa perustunut hallinnolliseen kuntajakoon, jossa on eroteltu kaupunkimaiset kunnat, taajaan asutut kunnat ja maaseutumaiset kunnat (Tilastokeskus 2007). Maaseutu on puolestaan jaettu kaupunkien läheiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja harvaan asuttuun maaseutuun (Suomen maaseututyypit 2006). Kuntapohjainen aluejako on monessa suhteessa riittävä, mutta ei anna mahdollisuutta sisäisesti erilaisten alueiden tarkempaan tarkasteluun. Siksi sen rinnalla on tarpeellista käyttää myös ruutupohjaiseen tietoon pohjautuvaa alueluokitusta.

Tässä käytetty alueluokitus suhteutuu maaseututyyppeihin siten, että kaupunkien läheistä maaseutua vastaavat alueluokat ovat kaupunkiseutujen lievevyöhyke ja kaupunkiseutujen läheinen maaseutu. Ydinmaaseutua vastaavaa luokkaa ei sellaisenaan ole, mutta maakuntavertailussa voidaan erottaa ne maakunnat, joissa tässä raportissa käytetty syrjäinen maaseutu on pääsääntöisesti ydinmaaseutua. Näitä maakuntia ovat Uusimaa, Kymenlaakso, Varsinais-Suomi, Satakunta, Pirkan-

maa, Häme, Päijät-Häme, Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa sekä Keski-Pohjanmaa. Muissa maakunnissa valtaosa kunnista kuuluu harvaan asuttuun maaseutuun.

3.3

Kyläalueen rajauskriteerit

Haja-asutus voidaan jakaa asutuksen tiheyden perusteella kylämäisen asutuksen alueiksi sekä harvaksi haja-asutusalueeksi. Kylämäistä rakennetta kuvaavan aluejaon tavoitteena on esittää haja-asutusalueen vakituiseen asutukseen perustuvat rakennus- ja asutustihentymät. Kyläaluejako on yleistys, jossa on pyritty huomioimaan erilainen kylämäinen asutus Suomessa.

Yhtä ja oikeaa tapaa rajata kylä ei ole olemassa. Yleiskielen kylä sanalla viitataan useimmiten yhtenäiseen asuntoalueeseen maaseudulla, jossa talot muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Suomessa maaseutu-asutuksen eri kehitysvaiheet ovat muokanneet kyläalueita ja jättäneet niihin omat erityispiirteensä. Niinpä kylä ei ole vain yhden aikakauden tai elinkeinon asutusmuoto, vaan kerrostuma, jossa asutus on aikojen kuluessa ryhmittynyt useaan otteeseen uudelleen.

Tässä esitetty kylämäisten alueiden rajaus on yhdyskuntarakenteen seurantaan tarkoitettu ra-

Kylän rajauskriteerit ja menetelmä

- Kaikkiin taajaman ulkopuolisiin rakennettuihin 250 m x 250m ruutuihin (pl. loma-asutus) on laskettu ruudun ja sitä ympäröivien 8 ruudussa sijaitsevien rakennusten lukumäärän summa.
- Mukana ovat vain taajaman ulkopuoliset ruudut
- Ruuduista valitaan ne, joissa rakennusten yhteenlaskettu lukumäärä on vähintään kuusi. Rakennuksiin eivät kuulu lomarakennukset, saunat tms. rakennukset
- Näin muodostuu ruutujaon mukaisia yhtenäisiä alueita.
- Ruutujaotusta mukailevat alueet, jotka ovat ruudun kulmistaan kiinni ovat samaa aluetta.
- Alueista poistetaan YKR -taajaman sisään lasketut alueet
- Alueista poistetaan ne, joissa on alle 40 asukasta
- 20–39 asukkaan asutusrykelmät on luokiteltu omiksi erillisiksi alueikseen, joita kutsutaan pienkyliksi

jaus, jota käytetään seurattaessa asutusrakenteen muutoksia Suomessa alueellisesti ja ajallisesti mahdollisimman vertailukelpoisella tavalla. Kyläasutuksen rajaamiseen on käytetty rakennusten sijaintia suhteessa toisiinsa sekä väestömäärää.

Kyläalueet on rajattu väestömäärän mukaan kahdella tavalla: vähintään 40 asukkaan kyliin ja 20–39 asukkaan pienkyliin. Tässä raportissa keskitytään vähintään 40 asukkaan kyläalueisiin. Harvaan haja-asutukseen kuuluvat ne alueet, jotka eivät kuulu taajamiin, kyliin eivätkä pienkyliin, mutta joissa on vähintään yksi asuttu rakennus (= väestöä) kilometrin säteellä. Täysin vettä olevat ruudut eivät kuulu harvan haja-asutuksen luokkaan. Kyläalue voi kuitenkin ulottua vesistön toiselle puolelle.

Kylämäinen asutus kattaa morfologialtaan hyvin erilaisia asutusalueita kuten jokien ja tienvariasutuksen mukaiset asutusjonot, yhtenäiset asutusrykelmät tai taajamia ympäröivän tiheähkön tasaisesti sirottuneen asutuksen.

Kyläalueita on testattu erilaisin menetelmin. Näiden testiversioiden kautta on päädytty em. mukaiseen kriteeristöön. Lähinaapuruusruutumenetelmä kuvaa parhaiten em. kylien morfologisia muotoja. Se noudattelee riittävän ”herkästi” erimuotoisia kyliä, mutta ei kuitenkaan liikaa pirstaloi kylien pienosia eli kulmakuntia omiksi alueikseen. 40 asukkaan minimiväestö takaa sen, että pienimmät talorykelmät eivät muodosta omia, yhdyskuntarakenteeltaan itsenäisiä kyliä. Samoin kylien tilastollisen tarkastelun osalta riittävän suuri väestömäärä ei ole liian herkkä yhden tai kahden asunnon lisääntymisen tai poistumisen suhteen.

4 Kylätyypit ja kylien luokitus

Erilaisia asutusryhmiä voidaan luokitella lähes loputtomasti eri tekijöiden perusteella (Granö 1950). Kylien morfologian ja luonnonolosuhteiden lisäksi luokitteluperusteena voivat olla erilaiset toiminnalliset tai hallinnolliset tekijät. Esimerkkejä erilaisista toiminnallisista kylätyypeistä ovat talouskylä, viemärikylä tai loma-asutuskylä.

Tarkoituksenmukainen kylätyypittely mahdollistaa kyläaluerajauksen joustavan käytön eri asutusmuotojen kehityksen seurannassa. Asutusrakenteen kannalta ensisijaista on erotella koko maasta samoin kriteerein rajatut kylät niiden yhdyskuntarakenteellisen sijainnin mukaan. Ilman tätä jakoa ei ole mahdollista saada tarkkaa tietoa kyläalueiden kehityksen eriytymisestä. Toisena tyyppittelynä tässä raportissa käytetään kylien palvelutasoa. Perinteisiä kylien palveluja ovat kauppa ja koulu.

4.1

Sijaintiin perustuva luokittelu

Kylien sijaintiin perustuvalla luokittelulla pyritään määrittelemään kylän asema yhteiskunnan toiminnallisten alueiden järjestelmässä. Suhteellinen sijainti auttaa ymmärtämään kylien kehitystä ja ongelmia, sillä etäisyys, tavoitettavuus ja vuorovaikutus muihin alueisiin määrittävät vahvasti kyläaluetta (Schulman 1983).

Sijaintiin perustuva luokittelu on välttämätön, sillä maan eri osien asutusrakenteen eroja ei ole painotettu kylien rajausmenetelmässä. Kyläksi rajatulla alueella on samat kriteerit Kainuussa ja Uudellamaalla, joten on selvää, että kyläalue saa erilaisen merkityksen riippuen sijainnista. Suurien taajamien ympärillä muodostuu taajamiin liittyviä laajoja asutettuja alueita, joissa asutus vaihettuu taajamaa harvemmaksi, mutta täyttää kyläalueelle asetetut kriteerit. Samoilla kriteereillä muodostuu muualla maassa selkeästi irrallisia kyläalueita. Vä-

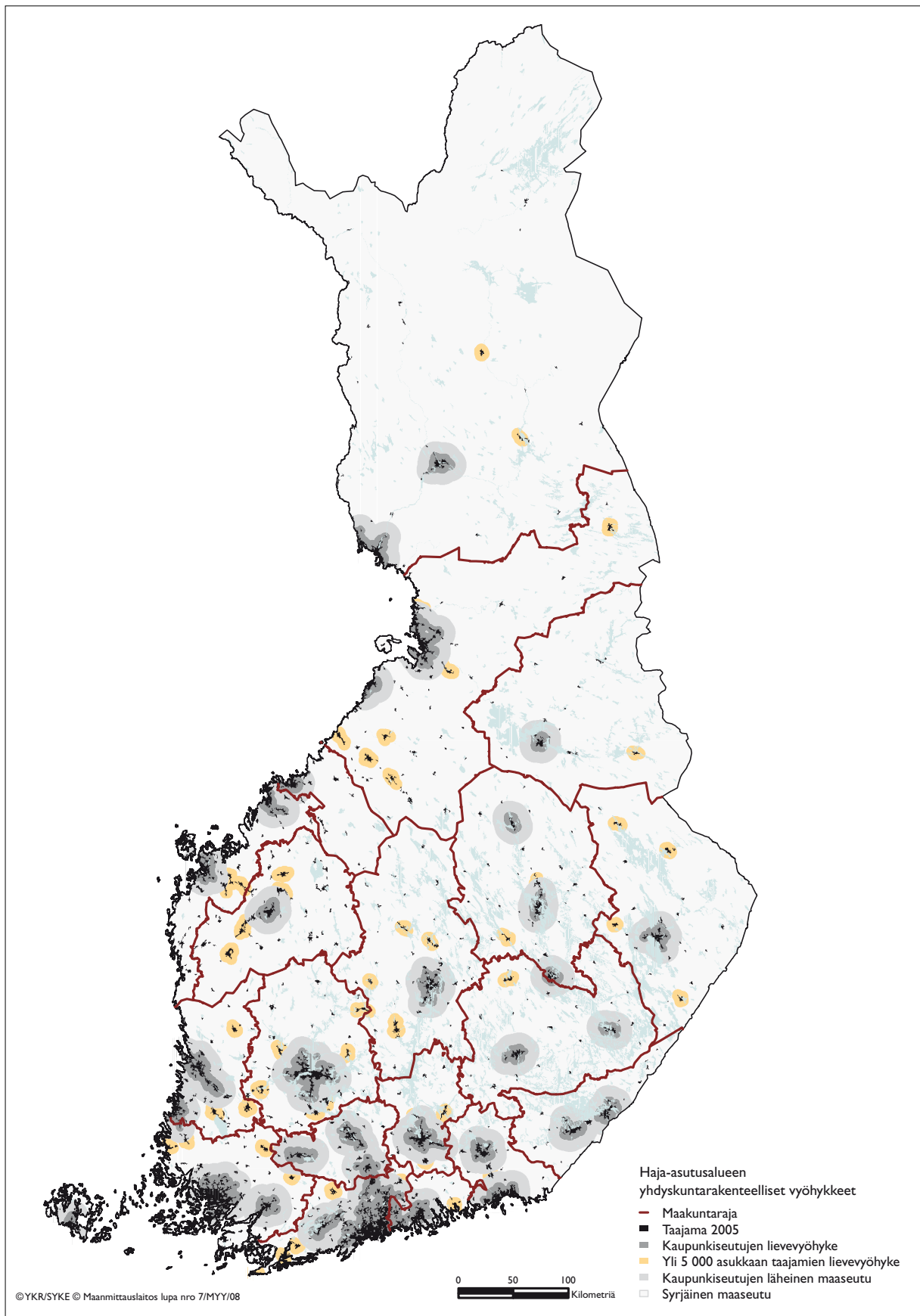
estöltään harvemmillä alueilla kylät ovat useimmiten alle 40 asukkaan pienkylä.

Kaupunkiseutujen ympärillä kylämäinen asutus muodostuu hajarakentamisen myötä epäselväksi. Suurten taajamien ympärillä kyläasutus muodostaa tiheimmin asutun väli-työhykkeen taajaman ja harvan haja-asutuksen väliin. Asutustyyppinä tämä alue muodostuu erilaiseksi kuin maaseudun kylät. Tästä johtuen kaupunkiseutujen reunojen kyliä on tarkasteltava erillään varsinaisen maaseudun kylärakenteesta.

34 suurinta kaupunkiseutua ja suuret taajamat lievelyöhykkeineen muodostavat alueen, joka kuvaa kaupunkimaista aluetta (kaupunkiseutujen taajamat) sekä kaupungin ja maaseudun välistä vaihettumisvyöhykettä (lievelyöhykkeet) (kuva 3). Kaupunkiseutujen ulkopuolista haja-asutus- aluetta voidaan kutsua maaseuduksi³.

Maaseutu-asutuksesta on erotettu kaupunkiseutujen läheinen maaseutu. Muu osa maaseutualueesta on ns. syrjäistä maaseutua. Syrjäisellä maaseudulla sijaitsevien maaseutukylien osalta sijaintiluokittelu ei huomioi tarkemmin kylän sijaintia koko maan aluerakenteen tasolla. Lähtökohtana on, että maan joka osassa on suhteellisesti syrjäisiä maaseudun kyläalueita. Maan eri osien välisiä eroja voidaan tarkastella maakuntien välisillä vertailuilla.

³ YKR -aluejaoissa ei maaseudun käsitettä ole erikseen määriteltä. Em. alueiden ulkopuolisen haja-asutusalueen lisäksi maaseutuun kuuluisivat esimerkiksi maaseudun taajamat, joita ei tässä yhteydessä ole rajattu eikä tarkasteltu.

Kuva 3. Kylien sijaintiluokituksen perusteena käytetyt vyöhykkeet.

Yhdyskuntarakenteelliseen sijaintiin perustuvat kylätyypit

Kyläalueiden rajauksessa saadut kyläalueet on jaettu neljään ryhmään perustuen kylien sijaintiin suhteessa suurimpiin kaupunkiseutuihin sekä suuriin taajamiin (kuva 3). Yhdyskuntarakenteellista sijaintia kuvataan vyöhykkeiden avulla. Kaupunkiseuduilla haja-asutus muodostaa **kaupunkiseudun lievevyöhykkeen**. Kaupunkiseutuja ympäröivä vyöhyke kuvaa **kaupunkiseutujen läheistä maaseutua**. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien ympärille on rajattu **taajamien lievevyöhyke** ja loput haja-asutuksesta lasketaan **syrjäiseksi maaseuduksi**.

1. Kaupunkiseutujen reunakylät

- 34 suurimman kaupunkiseudun lievealueen kylät.
- Lievevyöhyke ulottuu 5 kilometrin päähän kaupunkiseudun keskustaajamasta ja 3 km etäisyydelle kaupunkiseudun lähitaajamista.

2. Kaupunkiseutujen lähikylät

- Kylät 34 suurimman kaupunkiseudun läheisellä maaseudulla, joka ulottuu 10 km etäisyydelle kaupunkiseudun lievevyöhykkeen reunasta (käytännössä vyöhyke sijaitsee noin 5–15 km etäisyydellä kaupunkiseudun taajaman reunasta).
- Saavutettavuus kaupunkien palveluihin on suhteellisen hyvä. Ne kuitenkin sijaitsevat sen verran etäällä kaupungeista, että kylät ovat maaseutumaisia.

3. Taajamien reunakylät

- Kaupunkiseutujen ulkopuolella sijaitsevien yli 5000 asukkaan taajamien lievevyöhykkeellä sijaitsevat kylät.
- Yli 5 000 asukkaan taajamien lievevyöhyke ulottuu 5 kilometrin päähän taajaman reunasta.

4. Maaseutukylät

- Kylät, jotka sijaitsevat syrjäisellä maaseudulla, eli kokonaan em. lievevyöhykkeiden ulkopuolisella alueella.

Kylätyyppien luokittelumenetelmä

Kylien luokittelu sijainnin mukaan perustuu lievevyöhykkeisiin (kuva 3). Koska kylien muoto ja koko vaihtelee, on mahdollista, että osa kylästä on esimerkiksi kaupunkiseudun sisällä ja osa jää ulkopuolelle. Tässä käytetyssä luokituksessa luokat ovat hierarkkisia siten, että ensin rajataan kaupunkiseutujen reunakylät, jonka jälkeen jäljellä olevista kylistä rajataan järjestyksessä muut luokat.

Luokka määräytyy sen mukaan ulottuuko joku osa kylästä luokan määrittelyssä käytetylle vyöhykkeelle. Kylä käsitellään luokituksessa kokonaisuutena eikä niitä leikata. Kylä saattaa kuulua kaupunkiseutuun vaikka suurin osa siitä sijaitsee kaupunkiseudun ulkopuolella, kunhan kylän alue leikkaa kaupunkiseudun lievealueen rajan. Luokittelu on tehty vuoden 2005 kaupunkiseuturajauksen mukaisesti.

Maakuntarajoilla leikatussa kyläaineistossa kylien luokitus edellä mainitulla tavalla aiheuttaa pienen eron kokonaisilla kylillä tehtyyn luokitukseen. Tämä johtuu muutamasta tapauksesta, joissa maakuntaraja leikkaa kylän kahteen osaan, joista toinen on eri sijaintiluokkaa kuin toinen puoli. Näitä tapauksia on vain muutama.

Kyläalueet palvelutarjonnan mukaan

Nykyään valtaosa Suomen kyläalueista on toiminnallisesti asutusalueita, joista puuttuvat perinteisesti kylää määrittävät kyläkauppa ja kyläkoulu. Jo seurantajakson alkuun mennessä vuonna 1980, maaseudun palveluverkko oli kutistunut voimakkaasti. Päivittäistavarakauppojen ja kyläkoulujen määrä on ollut seurantajakson ajan jatkuvassa laskussa. Kylien palvelutarjonnan osalta kylät on voitu luokitella niihin, joista löytyy kauppa tai koulu sekä niihin, joista kyseiset palvelut puuttuvat. Sekä oppilaitosten että päivittäistavarakauppojen kohdalla on käytetty vuoden 2006 tietoja.

Koulut

Koulujen sijainti on saatu Tilastokeskuksen oppilaitosrekisteristä. Rekisteri perustuu Tilastokeskuksen oppilaitoksilta lomakekyselyllä keräämiin tietoihin. Aineistossa ovat mukana peruskoulu, peruskouluasteen erityskoulu, lukiot ja perus- ja lukioasteen koulut. Tiedot ovat kunkin vuoden 20.9. tilanteen mukaisia. Sijaintitiedoltaan aineisto on kattava, sillä vuonna 2006 koordinaattitieto puuttui vain 0,6 % oppilaitoksista. Aineiston mukaan vuonna 2006 Suomessa oli 3803 koulua.

Päivittäistavarakaupat

Päivittäistavarakauppoja koskeva aineisto on saatu Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä, jota on korjattu ja täydennetty Suomen ympäristökeskuksessa. Aineisto sisältää seuraavien toimialaluokkien toimipaikat: supermarketit, päivittäistavaroiden yleisvähittäiskaupat, tavaratalot ja itsepalvelutavaratalot sekä muut erikoistumattomat laajan tavaravalikoiman omaavat myymälät. Kioskeja ei aineistossa ole mukana. Seuranta-aineistona käytetään vuoden 2006 aineistoa. Aineiston sijaintitietojen kattavuus oli vuonna 2006 erinomainen (99,93 %). Vuoden 2006 aineistossa päivittäistavarakaupan toimipaikkoja oli yhteensä 4 153.

Kylien luokittelu palveluiden mukaan

1. Kylät, joissa on kauppa ja koulu
2. Kylät, joissa on kauppa
3. Kylät, joissa on koulu
4. Kylät, joissa ei ole palveluja

5 Kylärajausten käyttö asutusrakenteen muutoksien kuvauksessa

Kyliä muutosta kuvataan yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmästä valittujen seurantamuuttujien avulla. Kokonaisuutosten kuvaamisen lisäksi käytetään kyliä luokitusta niiden yhdyskuntarakenteellisen sijainnin mukaan, jotta erityyppisten kyliä kehitys voidaan erottaa toisistaan. Maan eri osia vertaillaan maakunnittain. Seurantamuuttujiin kuuluvat perusmuuttujien väestön, asuinrakennusten, palvelujen ja työpaikkojen lisäksi kyliä rakenteellista muutosta kuvaavat mittarit. Nämä perustuvat kyliä lukumäärän ja pinta-alan muutokseen ja sen analysoimiseen.

Kyläalueiden rakenteessa merkittävä tekijä on rakennuskannan ja väestön suhde. Rakennusten tiheys on keskeinen kylä määrittävä tekijä haja-asutusalueella ja väestön muutokset tässä rakenteessa vaikuttavat kylä toiminnalliseen muutokseen. Kyliä rappeutuminen väestön vähenemässä muuttaa perinteisiä kyliä harvaksi haja-asutukseksi väestömäärällä mitattuna, vaikka rakenteen kannalta kylä ei muuttuisikaan.

Kylärajausten menetelmä perustuu rakennuskannan avulla tehtyyn talorykelmien rajaukseen, joista poimitaan väestökriteerin täyttämät erilliset alueet. Rakennuskannan avulla voidaan kuvata asutusrakenteen kasvua hyvin, sillä uudisrakentaminen näkyy kannassa heti. Sen sijaan taantumiseen rakennuskanta reagoi paljon jähmeämmin, sillä rakennuksia puretaan harvoin vaikka niissä ei enää asuttaisi. Tästä seuraa se, että rakennuskanta kasvaa jatkuvasti lähes maan kaikissa osissa riippumatta siitä, että väestömäärä vähenisi.

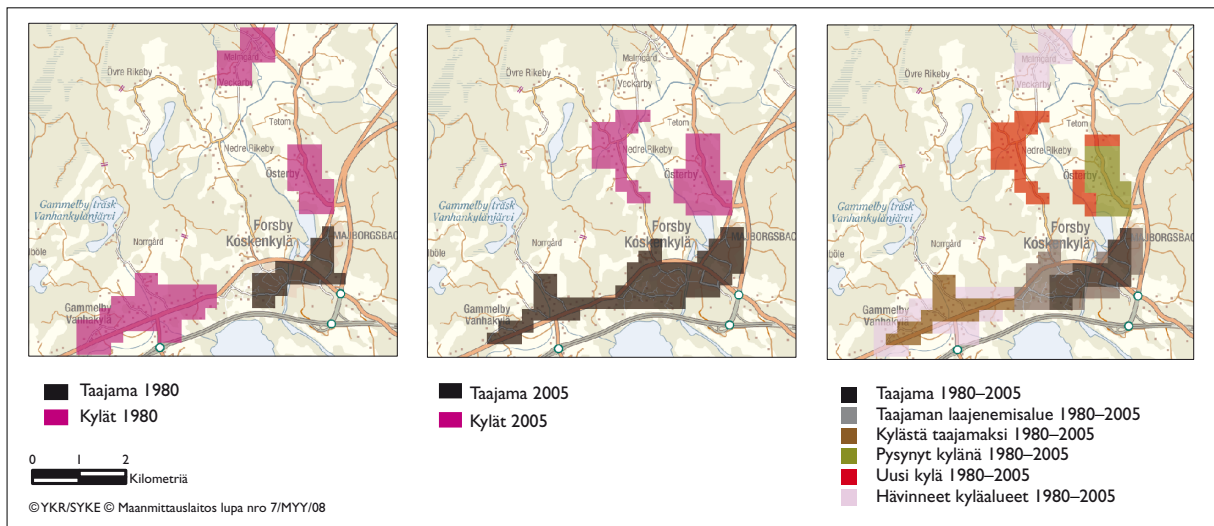
Rakennuskannan kasvu heijastuu myös kylärajaukseen ja selittää osittain sitä, miksi kylämaisen alueen pinta-ala kasvaa myös alueilla, joissa väestömäärä on laskussa. Vähänsäkin rakentaminen saattaa laajentaa merkittävästi rakennusrykelmää, johon kylä väestömäärä lasketaan. Tällöin muodostuu helpommin yli 40 asukkaan kokoisia kyläalueita. Kyläalueiden häviäminen taas perustuu lähes täysin väestökriteeriin, eli 40 asukkaan rajaan.

Kylärajaus reagoi siis herkemmin rakentamiseen kuin väestömäärän muutoksiin.

Väestöään menettävillä alueilla loma-asutus korvaa osan väestökadosta kakkosasuksumisen kautta. Tätä kehitystä on hankala seurata, sillä osa asuinrakennuksista on lomakäytössä ja toisaalta osa lomarakennuksista on sellaisia, joissa asutaan vakinaisesti. Näistä molemmista aiheutuu tässä käytetyille luokituksille ongelmia.

Vertaamalla eri vuosien kylärajausta saadaan erotelluksi alueet, joissa on tapahtunut muutoksia. Asettamalla vuoden 1980 ja 2005 kylärajaukset päällekkäin nähdään missä kyläalue on laajentunut tai supistunut. Kun mukaan otetaan taajamarajaus, saadaan kokonaiskuva siitä miten kyläksi rajattu alue on muuttunut seurantajaksolla (kuva 4). Vuoden 1980 kyläalue on vuoden 2005 näkökulmasta joko säilynyt kylänä, muuttunut taajamaksi tai hävinnyt kokonaan. Vastaavasti vuoden 2005 kyläalue on vuoden 1980 kylärajausten näkökulmasta vanhaa kyläalueena säilynyttä, uutta kyläaluetta tai taajamasta kyläksi muuttunutta aluetta.

Eri vuosien aluerajauksen vertailu edellyttää, että rajaukset on tehty samalla menetelmällä ja vertailukelpoisilla aineistoilla. Käytetyt lähtöaineistot on pääsääntöisesti todettu vertailukelpoisiksi, mutta tiettyjä laatueroja on havaittu eri vuosien aineistojen välillä. Esimerkiksi eräillä alueilla rakennusten sijaintitiedot ovat tarkentuneet vuodesta 1980, jolloin osa rakennuskannan muutoksesta johtuu aineiston tarkentumisesta. Kylärajausten pohjana on käytetty rakennuskantaa, joten rajaus on herkkä tämänkaltaisille laatueroille. Vuoden 1980 kylärajauksessa on havaittu puutteita lähinnä maan itäosissa, joten näiden maakuntien tuloksiin voi suhtautua tietyin varauksin. Tässä raportissa on pyritty mainitsemaan mahdolliset tunnettujen laatuvirheiden aiheuttamat vääristymät.

Kuva 4. Aluerajauksissa tapahtuneet muutokset 1980–2005. Ensimmäisessä kuvassa on taajama- ja kylärajaus vuodelta 1980 ja toisessa vuodelta 2005. Kolmannessa kuvassa aluerajaukset on leikattu keskenään niin, että muutosalueet näkyvät eri väreillä.

6 Väestön jakautuminen asutustiheydeltään erilaisille alueille Suomessa

6.1

Väestön jakautuminen koko maassa

Yhdyskuntarakenteen seurantarjestelmässä koko maa on rajattu asutuksen tiheyden perusteella taajamiin, kyliin, pienkyliin sekä harvaan haja-asutukseen. Näiden ulkopuolelle jää asumaton alue. Koko maan asutusjakauma kertoo kuinka paljon ihmisiä asuu asukastiheydeltään erilaisissa asuinympäristöissä. Taajamoitumisaste kertoo taajamaväestön osuuden koko maan väestöstä. Samoin voidaan laskea kyliksi rajatun alueen väestön osuus kokonaisväestöstä.

Suomen väestömäärä kasvoi 1980–2005 yhteensä 489 600 asukkaalla, eli 10 prosentilla. Taajamaväestön määrä nousi samana aikana yhteensä 825 500 asukkaalla eli 24 prosentilla (taulukko 1). Tämän seurauksena väestön taajamoitumisaste nousi 25 vuodessa noin 9 prosenttiyksiköllä vuoden 1980 74 prosentista vuoden 2005 83 prosenttiin (kuva 5).

Pienten alle 1000 asukkaan taajamien osuus kokonaisväestöstä pysyi seurantajakson aikana neljässä prosentissa, joten yhä suurempi osa suomalaisista asuu isoissa asutuskeskittymissä. Seurantajakson aikana väestön taajamoitumisaste kohosi voimakkaimmin 1980-luvulla. Hitain vaihe

oli välillä 1995–2000, jonka jälkeen väestön taajamoituminen on taas hieman kiihtynyt.

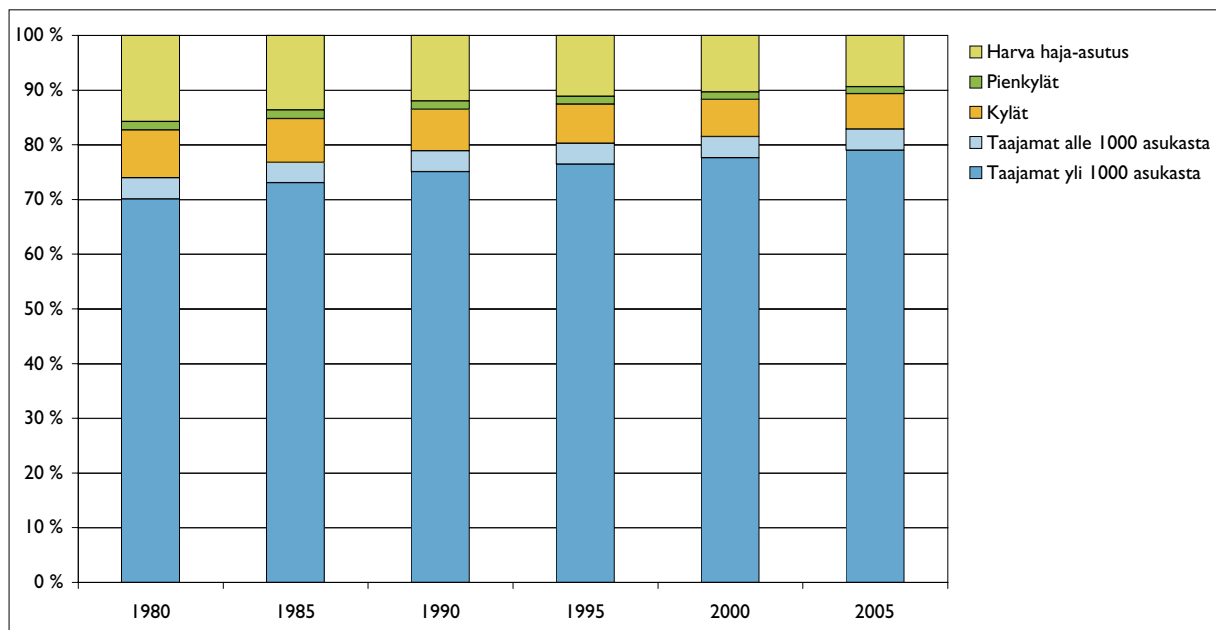
Samalla kun taajamat ovat kasvaneet, haja-asutusalueiden väestömäärä on supistunut. Erityisesti harva haja-asutus on vähentynyt selvästi, sillä 25 vuoden jaksolla 1980–2005 maaseutuväestö väheni 253 000 asukkaalla (34 %) ja sen osuus kokonaisväestöstä väheni 16 prosentista yhdeksään. Kylien väestömäärä laski seurantajaksoilla yhteensä 19 prosentilla eli 77 000 asukkaalla. Pienkylien osuus kokonaisväestöstä jää pieneksi, mutta niidenkin väestömäärä laski seurantajaksoilla.

Haja-asutusalueen väestöstä kylissä asuvien suhteellinen osuus on kasvanut seurantajaksoilla (kuva 6). Haja-asutusalue on väestötappioaluetta, mutta eriytynyt voimakkaasti riippuen sijainnista suhteessa kaupunkiseutuuihin. Kyläasutuksen osuuden kasvu johtuu siitä, että väestö keskittyy kaupunkiseuduille ja niiden ympärille, jossa haja-asutuksesta merkittävä osuus rajautuu kyliksi. Samalla harva haja-asutus on vähentynyt voimakkaasti syrjäisemmiltä seuduilta.

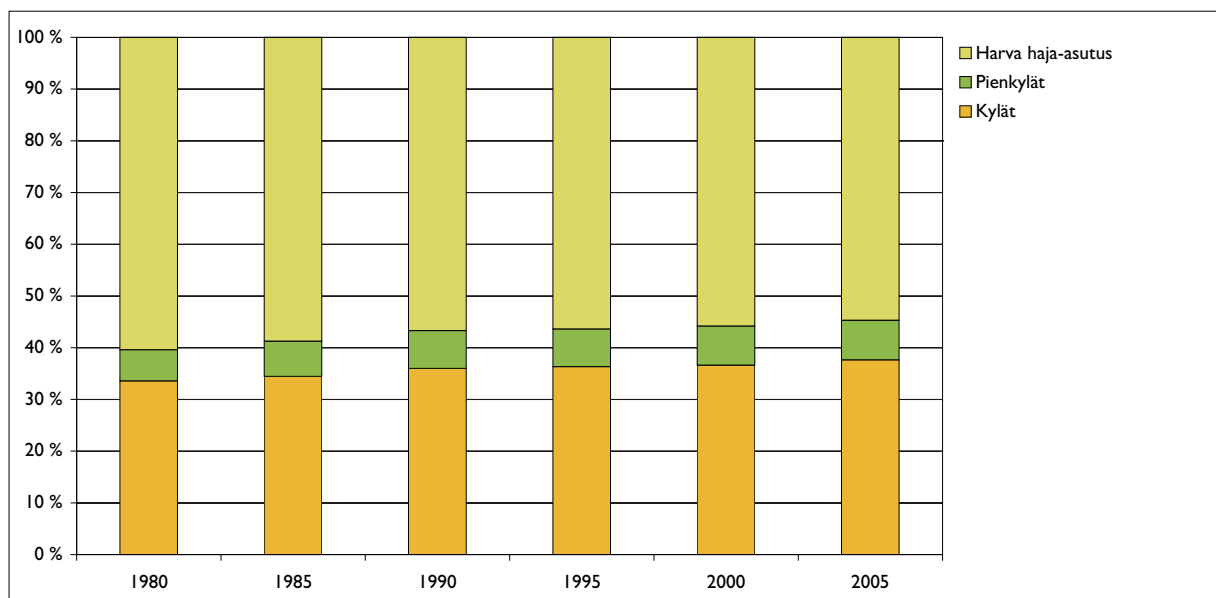
Haja-asutusalueen kokonaisväestötappiosta 75 prosenttia tuli harvan haja-asutuksen alueelta. Seurantajaksoilla 1980–2005 haja-asutusalueella kyläväestön osuus kohosi 33:sta 37 prosenttiin. Kuitenkin yli puolet haja-asutuksen väestöstä asui vuonna 2005 yli 20 asukkaan asutuskeskittymien ulkopuolella harvan haja-asutuksen alueella.

Taulukko 1. Väestömäärä eri alueilla koko maassa.

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	Asukastiheys 2005 (as/km ²)
Taajamat yli 1000 asukasta	3 303 130	3 542 525	3 704 870	3 867 966	3 978 348	4 108 520	810
Taajamat alle 1000 asukasta	182 732	179 907	187 479	193 704	199 304	202 840	212
Kylät	412 005	387 879	374 259	362 294	346 988	335 004	46
Pienkyliä	74 036	77 003	76 135	72 683	71 647	68 254	37
Harva haja-asutus	741 427	661 533	590 175	562 201	528 581	486 974	4
Koko maa	4 713 330	4 848 847	4 932 918	5 058 848	5 124 868	5 201 592	38

Kuva 5. Väestön jakautuminen eri alueille koko maassa.

Kuva 6. Haja-asutusalueen väestön jakautuminen eri alueille koko maassa.

Yhteenveto

Koko maata kuvaavat summatiedot kertovat aluerakenteen kehityksestä ja kokonaisuutoksen voimakkuudesta. Maaseudulta taajamiin kohdistuva muuttoliike näkyy siinä, että yhä useampi suomalainen asuu taajamissa. Taajamoitumisaste on noussut 74 prosentista 83 prosenttiin 1980–2005. Haja-asutusalueen väestöstä yli puolet asui kyläalueiden ulkopuolella vuonna 2005, mutta väestö on vähentynyt erityisesti harvan haja-asutuksen alueelta.

Väestön jakautuminen maakunnissa

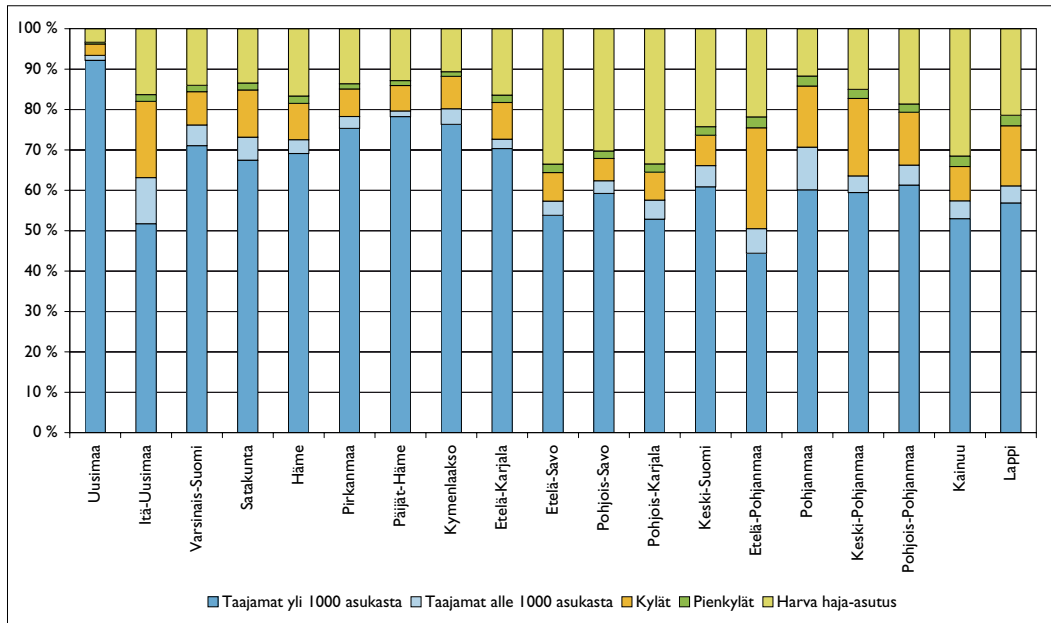
Seuraavassa on tarkasteltu väestön jakautumista asukastiheydeltään erilaisille alueille Suomen maakunnissa. Maakuntapohjainen tarkastelu mahdollistaa alueellisen vertailun aluerakenteen tasolla. Tarkastelun pohjalta voidaan luonnehtia maan eri osien asutusrakennetta asutustihentymien näkökulmasta. Samalla havaitaan kyläasutuksen yleisyys ja merkitys eripuolella maata.

Asutukseltaan taajamoitunein maakunta on Uusimaa, jossa yli 90 % asutuksesta sijaitsee taajamissa (kuvat 7 ja 8). Haja-asutusvaltaisimmat

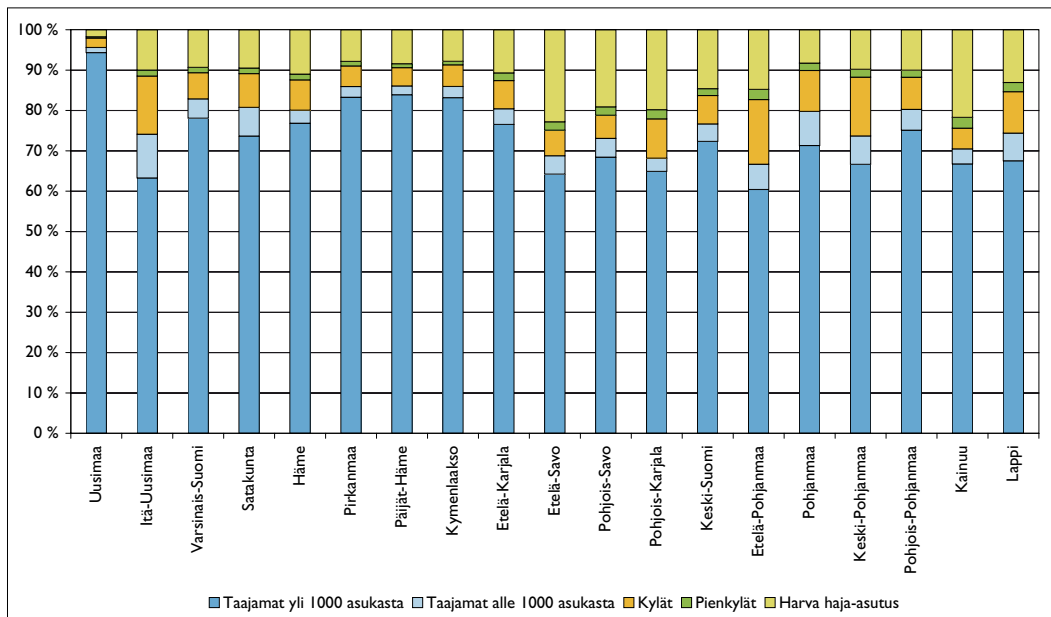
maakunnat ovat Etelä-Savo, Pohjois-Karjala sekä Etelä-Pohjanmaa, joissa noin kolmannes asutuksesta on haja-asutusalueella. Itä-Uudellamaalla, Pohjanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla sekä Lapissa kyläalueilla asuvien osuus on yli 10 % koko väestöstä (kuva 9), kun koko maassa kyläväestön osuus oli 6,4 % vuonna 2005.

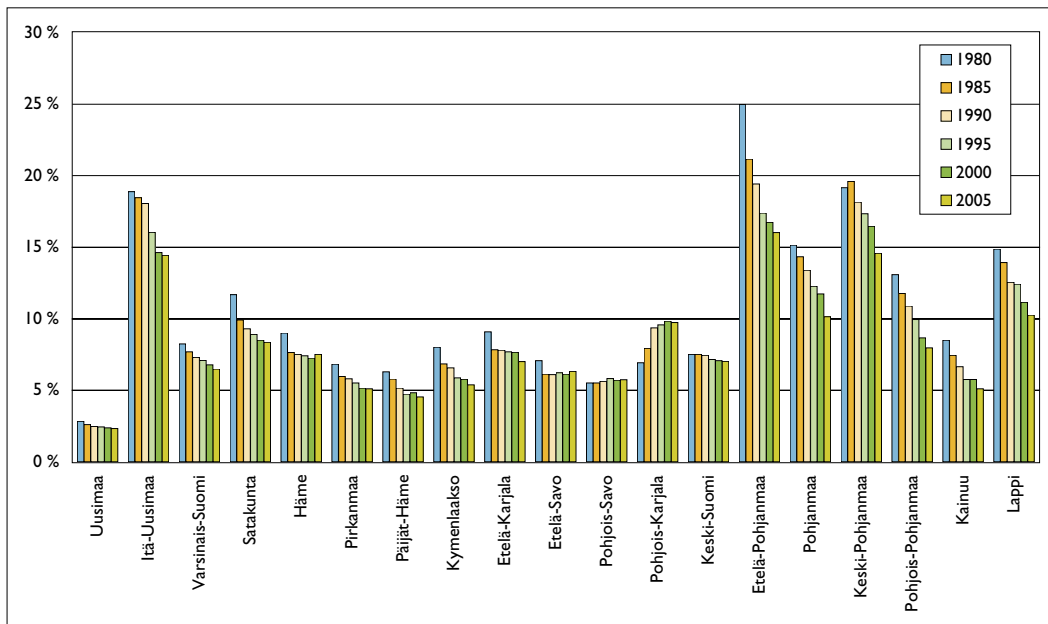
Pohjanmaalle, Etelä- ja Keski-Pohjanmaalle sekä Itä-Uudellemaalle ovat ominaisia pienemmät asutuskeskittymät, eli alle 1000 asukkaan taajamat, kylät ja pienkylät. Näissä maakunnissa yli 20 % asutuksesta sijaitsee tällaisissa väestömäärältään pienemmissä keskittymissä. Itäisen Suomen maakunnissa Etelä- ja Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa sekä Kainuussa selvästi suurempi osuus asutuksesta on harvaa haja-asutusta, kylien ja pienten

Kuva 7. Väestön jakautuminen erityyppisille alueille maakunnittain vuonna 1980.

Kuva 8. Väestön jakautuminen erityyppisille alueille maakunnittain vuonna 2005.

Kuva 9. Kyläalueiden väestön osuus kokonaisväestöstä seurantaajaksolla.

taajamien osuuden jäädessä matalaksi. Pienissä asutuskeskitymissä asuvien osuus jää alle 10 prosentin Uudenmaan lisäksi Pirkanmaalla, Päijät-Hämeessä sekä Kymenlaaksossa.

Taajama-asutuksen osuus on kasvanut 1980–2005 kaikissa maakunnissa. Voimakkain taajamioitumiskehitys on tapahtunut Etelä-Pohjanmaalla, jossa taajamaväestön osuus nousi 50 prosentista 66 prosenttiin. Taajamioitumisaste kohosi voimakkaasti myös pohjoisimmissa maakunnissa Pohjois-Pohjanmaalla, Kainuussa ja Lapissa. Kyläväestön osuus kokonaisväestöstä kasvoi ainoastaan Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa sekä pysyi samalla tasolla Keski-Suomessa.

Pienten asutuskeskitymien eli alle 1 000 asukkaan taajamien, kylien tai pienkylien osuus asutuksesta kasvoi Etelä- ja Pohjois-Savossa sekä Pohjois-Karjalassa, joissa suuri osa haja-asutuksen asutuksesta on ollut harvaa haja-asutusta. Harvan haja-asutuksen osuus laski eniten Pohjois-Karjalassa, jossa vielä vuonna 1980 kolmannes asutuksesta oli harvaa haja-asutusta, 2005 enää viidennes. Pienten asutuskeskitymien merkitys väheni voimakkaimmin Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla.

Yhteenveto

Koko maan asutus jakautui vuonna 2005 asukas-tiheydeltään erityyppisille alueille siten, että 79 % asutuksesta sijaitsi yli 1 000 asukkaan taajamissa ja 4 % pienemmissä taajamissa. Haja-asutusalueen 17 prosenttia jakautui kyliin 6 %, pienkyliin 1 % sekä harvaan haja-asutusalueeseen 9 %. Maakunnista Varsinais-Suomen, Hämeen, Etelä-Karjalan, Pohjois-Pohjanmaan, Satakunnan sekä Keski-Suomen asutusjakauma noudatti likimain keskimääristä jakaumaa.

Voimakkaasti taajamioituneita maakuntia olivat Uusimaa, Pirkanmaa, Päijät-Häme ja Kymenlaakso. Näissä asutusjakauman muutos vuodesta 1980 on ollut lähinnä suurten taajamien osuuden hidasta kasvua kylien ja harvan haja-asutuksen kustannuksella.

Matalan taajamioitumisasteen maakunnista Pohjanmaalla, Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, Itä-Uudellamaalla sekä Lapissa on runsaasti asutusta pienissä asutuskeskitymissä ja vähemmän harvalta haja-asutusalueella. Vuonna 1980 jakauma oli vielä selvempi kuin nykyään, sillä taajamioituminen on ollut näissä maakunnissa voimakasta.

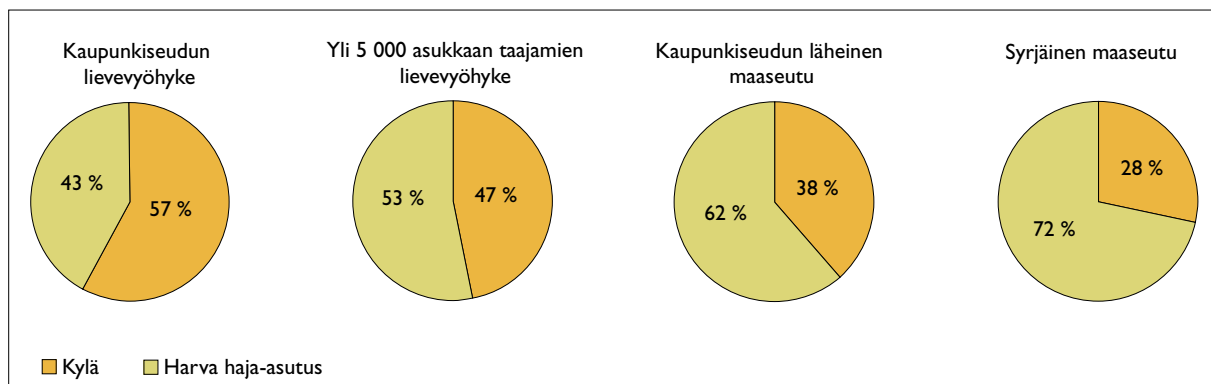
Itä-Suomen maakunnissa Etelä- ja Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa sekä Kainuussa taajamioitumisaste on matala ja haja-asutusväestöstä valtaosa asuu harvaan asutulla alueella. Pienten asutuskeskitymien merkitys on selvästi pienempi kuin Länsi-Suomen maakunnissa. Itä-Suomen maakunnissa kyläasutuksen osuus on kuitenkin pysynyt samalla tasolla vuoden 1980 jälkeen.

Väestön jakautuminen haja-asutusalueen vyöhykkeillä 2005

Kylärajausten avulla haja-asutusalueen väestö on jaettu kyläalueilla asuviin ja harvan haja-asutuksen asukkaisiin. Haja-asutusalue on luokiteltu tarkemmin suhteellisen sijainnin perusteella kaupunkiseudun liepevyöhykkeeseen, kaupunkiseudun läheiseen maaseutuun, yli 5 000 asukkaan taajamien liepevyöhykkeeseen sekä syrjäiseen maaseutuun. Seuraavassa on tarkasteltu haja-asutusväestön jakautumista kyliin ja niiden ulkopuolelle sijainnillaan erilaisilla alueilla.

Koko maan haja-asutusalueen väestöstä 38 % sijoittui kyliin vuonna 2005, mutta osuus vaihtelee riippuen sijainnista (kuva 10). Kaupunkiseutujen liepevyöhykkeillä kylämäisen asukastiheyden alueet ovat laajoja ja niissä asuu suhteellisesti suurempi osa haja-asutusväestöstä kuin maaseutualueilla. Yli 5 000 asukkaan taajamien liepevyöhykkeellä lähes puolet haja-asutuksesta sijaitsee kylämäisen asukastiheyden alueilla.

Kaupunkiseutujen ulkopuolella kyläväestöä on vähemmän suhteessa haja-asutusalueen kokonaisväestöön. Kaupunkiseutujen läheisellä maaseutuvyöhykkeellä 38 % väestöstä asui kylissä, mutta syrjäisellä maaseudulla vain 28 %.

Kuva 10. Väestön jakautuminen kyläasutukseen ja harvaan haja-asutukseen haja-asutusalueen eri osissa vuonna 2005.

Yhteenveto

Kaupunkiseutujen ja suurten taajamien välittömässä läheisyydessä sijaitsevilla haja-asutusalueilla asutus on usein ryhmittynyt taajama-alueesta suoraan jatkuvaksi kylämäisen asukastiheyden alueeksi. Merkittävä osuus kaupunkiseutujen haja-asutusväestöstä asuu näissä reunakylissä. Maaseudulla suurin osa haja-asutuksen väestöstä asuu kyläalueiden ulkopuolella.

Johtopäätökset

Yhä useampi suomalainen asuu taajamissa ja haja-asutusalueen väestö harvenee. Taajamoituminen näkyy kaikissa maakunnissa, mutta kehitys on eri vaiheessa eri puolilla maata. Suurten kaupunkikeskusten vaikutus ympäröivän alueen kehitykseen on aina merkittävä. Maaseudun näkökulmasta suurimmat muutokset Suomen asutusrakenteessa tapahtuivat jo ennen 1980-lukua. Kuitenkin myös vuosina 1980–2005 on tapahtunut merkittävää muuttoa taajamiin. 1980-luvulle tultaessa Suomen haja-asutusalueet alkoivat toiminnallisesti olla yhä laajamittaisemmin asumismaaseutua, joka tukeutui työn ja palveluiden osalta taajamiin.

7 Väestökehitys yhdyskuntarakenteelliselta sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla

Kyläalueiden rajaaminen on toteutettu koko maasta samoin kriteerein. Asutuksen tiheyden perustuvassa rajauksessa kyläalue määrittyy asukastiheydeltään taajamaa harvemmaksi asutuskeskittymäksi, joka kuitenkin erottuu muusta haja-asutusalueesta. Asutusrakenteen erot maan eri osissa eivät vaikuta rajauskriteereihin, joten rajattu kyläalue pitää sisällään erityyppisiä alueita. Kaupunkiseuduilla ja niiden reunoilla kylämäisen asukastiheyden alueet kuvaavat eri ilmiötä kuin maaseudulla.

Kaupunkiseuduilla ja niiden ympärillä kylämäisen asukastiheyden asutus kuvaa kaupunkiseudun kasvua ja heijastaa hajakentän rakentamisen seurauksena hajoavaa yhdyskuntarakennetta. Asukastiheydeltään kyläasutusta vastaava alue muodostaa tiheimmin asutun välivyöhykkeen taajaman ja harvan haja-asutuksen väliin. Tämä kaupunkiseutujen reunoille muodostunut asutus eroaa merkittävästi maaseutukylästä, jotka heijastavat syrjäisempien alueiden kehitystä.

Kyläalueet on jaettu neljään ryhmään perustuen kylien sijaintiin suhteessa suurimpiin kaupunkiseutuihin sekä niiden ulkopuolisiin yli 5 000 asukkaan taajamiin. Ryhmittely perustuu taajamien ja kaupunkiseutujen ympärille tehtyihin vyöhykkeisiin (kuva 3). Kaupunkiseuduilla puhutaan reunakylästä ja kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla kaupunkiseutujen lähikylästä. Kaupunkiseutujen ulkopuolisia yli 5 000 asukkaan taajamia ympäröivillä lievevyöhykkeillä sijaitsevat kylät ovat taajamien reunakylä ja loput kylät ovat maaseutukylä.

Kyläalueiden väestökehitystä voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Vertailujen erot korostuvat erityisesti voimakkaasti muuttuvilla alueilla. Kappaleessa 7.1 on tarkasteltu kyläväestön määrä kunakin seurantavuonna. Vertailu koskee kahta eri aluetta, jotka on rajattu samoin kriteerein eri vuosilta. Vertailun kohteena on seurantatieteen asukasmäärä kunkin vuoden kylärajausten määrittämällä alueella. Vertailussa väestömäärässä tapahtuneet muutokset voivat johtua paitsi luonnol-

lisesta väestökasvusta tai muuttoliikkeestä, myös kylissä tapahtuneesta alueellisesta muutoksesta. Rajattu kylä on tässä tarkastelussa alueellisesti dynaaminen, joten muutosta ei voida kytkeä suoraan johonkin pysyvään maantieteelliseen alueeseen.

Toinen tapa vertailla kylien väestökehitystä on ottaa tarkastelukohteeksi jonkun vuoden kylärajaus ja seurata väestömäärää tällä alueella. Tällöin saadaan esitettyä tietyllä määrättyllä alueella tapahtunut väestömuutos. Yleensä vertailualueeksi kannattaa ottaa joko vertailujakson alku- tai loppuhetken mukainen rajaaminen. Tämän vertailun tulokset on esitetty kappaleessa 7.3.

7.1

Väestö sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla Suomessa

Suomen kyliksi rajatut alueet on jaettu sijainnin perusteella kaupunkiseutujen reunakyliksi, kaupunkiseutujen lähikyliksi, taajamien reunakyliksi sekä maaseutukyliksi. Seuraavassa tarkastellaan näiden kylätyyppien asukasmäärää seurantajaksoilla 1980–2000. Tarkastelun pohjalta voidaan sanoa, paljonko ihmisiä asuu kylämäisen asukastiheyden alueilla yhdyskuntarakenteen eri osissa eri vuosina. Kyläasutuksen määrä on laskettu kunkin seurantavuoden tilanteen mukaisesti, joten kyläalueiden alueelliset muutokset vaikuttavat tässä esitettyyn väestökehitykseen. Väestötietoa täydentämään on esitetty tiedot kylien lukumäärästä ja maapinta-alasta seurantajaksoilla.

Kylä on maaseudulle ominaista asutusta, joten väestömäärältään ja pinta-alaltaan suurin kylätyyppi on maaseutukylä. Vuonna 2005 maaseutukylissä asui 140 000 ihmistä, eli 42 % kyläalueeksi rajatun alueen väestöstä (kuva 11). Maaseutukylissä asuvien määrä on laskenut vuodesta 1980 lähes 40 000 asukkaalla eli 22 prosentilla. Samalla maaseutukylien lukumäärä on laskenut noin 300:lla (kuva

12). Maaseudulle kasvaa uusia kyliä harvoin ja osa vanhoista rajautuu harvaksi haja-asutukseksi kun asukasluku tippuu alle 40 asukkaan rajan. Kylien lukumäärän pienenemisestä huolimatta maaseutukylien maapinta-ala kohosi seurantajaksolla⁴.

Kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikyliässä asuvien määrä on laskenut vain 8 prosentilla koko seurantajaksolla. Lähikylien osuus koko kyläalueeksi rajatun alueen väestöstä on kasvanut yli 20 prosenttiin seurantajaksolla. Kaupunkiseutua ympäröivällä alueella kylien muuttuminen taajamiksi on selvästi hitaampaa kuin kaupunkiseuduilla, mutta ne saavat osansa kaupunkiseutujen kasvusta. Näiden kylien pinta-ala on kasvanut suhteellisesti voimakkaimmin, 22 prosentilla ja kylien lukumäärä laskenut vähiten, 7 prosentilla.

Kaupunkiseutujen reunakylissä asui vuonna 2005 yhteensä noin 91 000 asukasta. Reunakylien asukasmäärä oli vuonna 2005 17 % pienempi kuin vuonna 1980⁵. Tämä johtuu lähinnä siitä, että taajaman laajeneminen on muuttanut osan tiheimmin asutuista kyläalueista taajamiksi. Kaupunkiseutujen reunakylien alue on laajentunut 1980–2005, joten uutta kyläaluetta on muodostunut enemmän kuin taajamaksi muuttumisen kautta on hävinnyt.

Kaupunkiseutujen ulkopuolella sijaitsevat yli 5000 asukkaan taajamat ovat lähinnä seututason keskuksia. Yhteistä alueille on, että ne sijaitsevat aluerakenteellisesti pääosin suurten kasvualueiden ulkopuolella. Näiden taajamien reunakylissä asuvien määrä laski seurantajaksolla kolmanneksella, eli suhteellisesti voimakkaammin kuin muissa kylätyypeissä. Taajamien reunoilla osa kylistä muuttuu hitaasti tapahtuvan tiivistymisen myötä pikkuhiljaa osaksi taajamaa. Samalla nämä reunakylät eivät kuitenkaan ole laajentuneet kuten kaupunkiseuduilla, vaan niiden lukumäärä ja pinta-ala ovat laskeneet seurantajaksolla.

Kylien kokonaispinta-ala on kasvanut ja asukastiheys näin laskenut seurantajaksolla sekä kaupunkiseutujen reunakylissä että maaseudun kyläalueilla. Kylien pinta-ala on kasvanut erityisen voimakkaasti 1980-luvun lopussa ja 2000–2005. Kun väestömäärä on samalla laskenut, on kyläasutuksen väestötiheys pudonnut kaikilla kylätyypeillä 24–29 prosenttia seurantajaksolla 1980–2005. Vuonna 2005 kylien keskimääräinen asukastiheys oli 46 asukasta neliökilometrillä. Korkein väestötiheys oli kaupunkiseutujen reunakylissä 48 as/km² ja matalin taajamien reunakylissä 45 as/km².

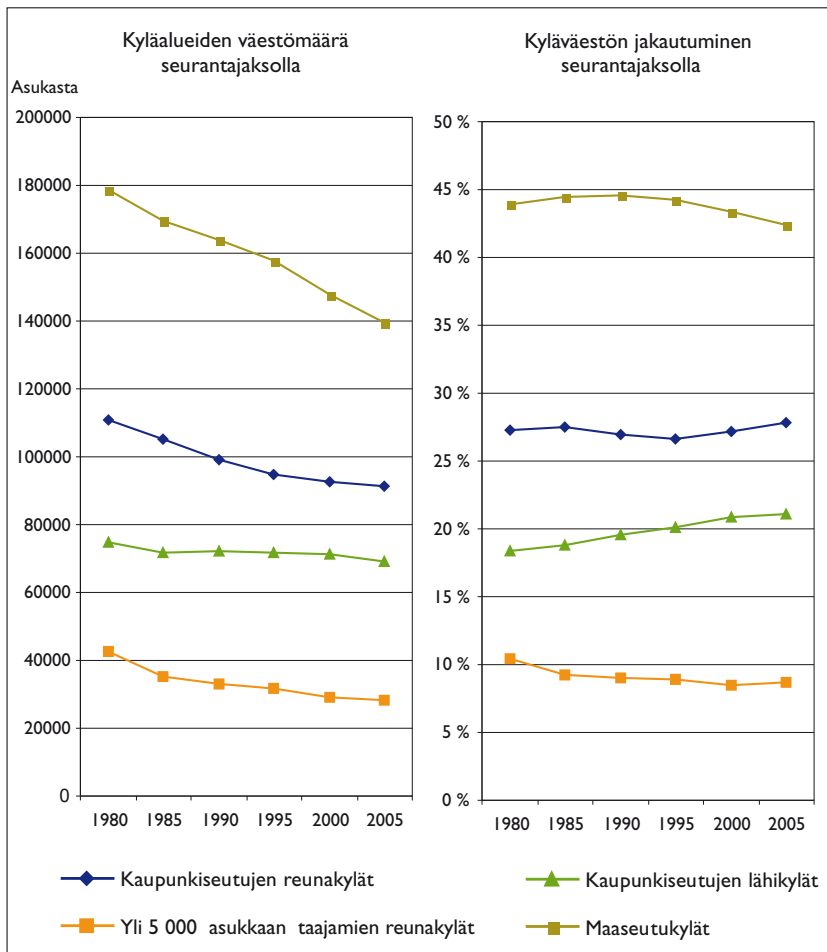
⁴ ks. kappale 5.

⁵ Varsinainen kaupunkiseudun taajamaa ympäröivän alueen väestökehitys saadaan, kun katsotaan väestökehitystä vuoden 2005 kylissä, eikä oteta kyläalueen alueellista muutosta huomioon (kappale 7.3).

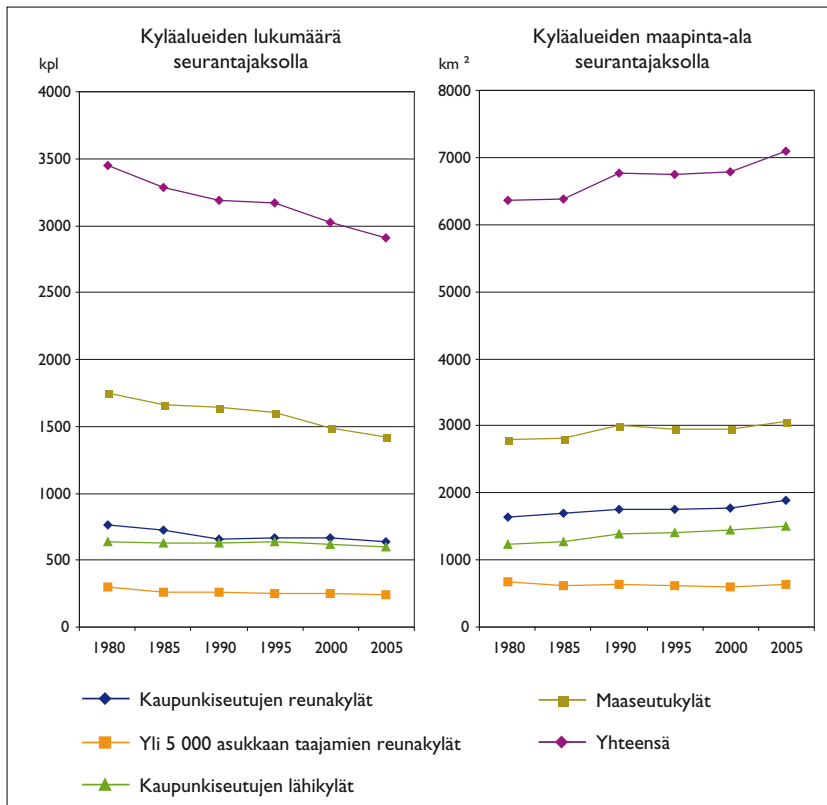
Yhteenveto

Kylien lukumäärä ja kyläväestön määrä on pudonnut riippumatta siitä sijaitsevatko ne kaupunkiseudulla vai maaseudulla. Kyläaluejaon dynamiikka perustuu siihen, että kun kylän asukastiheys ylittää tietyn pisteen, siitä tulee taajama. Tämän leikkurin takia Suomen kyläväestön kokonaismäärä ei voi näin tehdyissä tarkasteluissa juurikaan kasvaa ilman räjähdysmäistä kyläalan kasvua.

Se johtuuko kyläväestön supistuminen taajamoitumisesta vai normaalista väestön väheneemisestä vaihtelee erityyppisissä kylissä. Kaupunkiseuduilla samanaikainen taajamoituminen ja uuden reunakyläalueen syntyminen tekevät lievelyöhykkeestä jatkuvassa muutoksessa olevan alueen. Maaseutualueella kyliä häviää väestötappion kautta. Kaupunkiseutujen lähikyliässä kyläalue laajenee voimakkaasti, sillä kylät ovat useammin erillisiä eivätkä välttämättä tiivisty taajamiksi. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien ympärillä taajamaan kytkeytyneet reunakylät sen sijaan kuroutuvat hitaasti osaksi taajamaa, mutta eivät laajene.

Kuva 11. Kyläväestön määrä ja jakauma seurantavuosina.

Kuva 12. Kylien lukumäärä ja maapinta-ala seurantavuosina.

Väestö sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla maan eri osissa

Sijaintiluokituksen avulla peilataan kyläalueiden kehitystä suhteessa kaupunkiseutuihin. Luokituksessa maaseutukyliä ei ole jaoteltu tarkemmin, vaikka niiden osuus kylien kokonaisväestöstä on selvästi suurin. Maaseutukylien luokittelun korvaa tässä maakuntien välinen tarkastelu, jonka avulla saadaan kattava kuva kylä rakenteesta maan eri osissa.

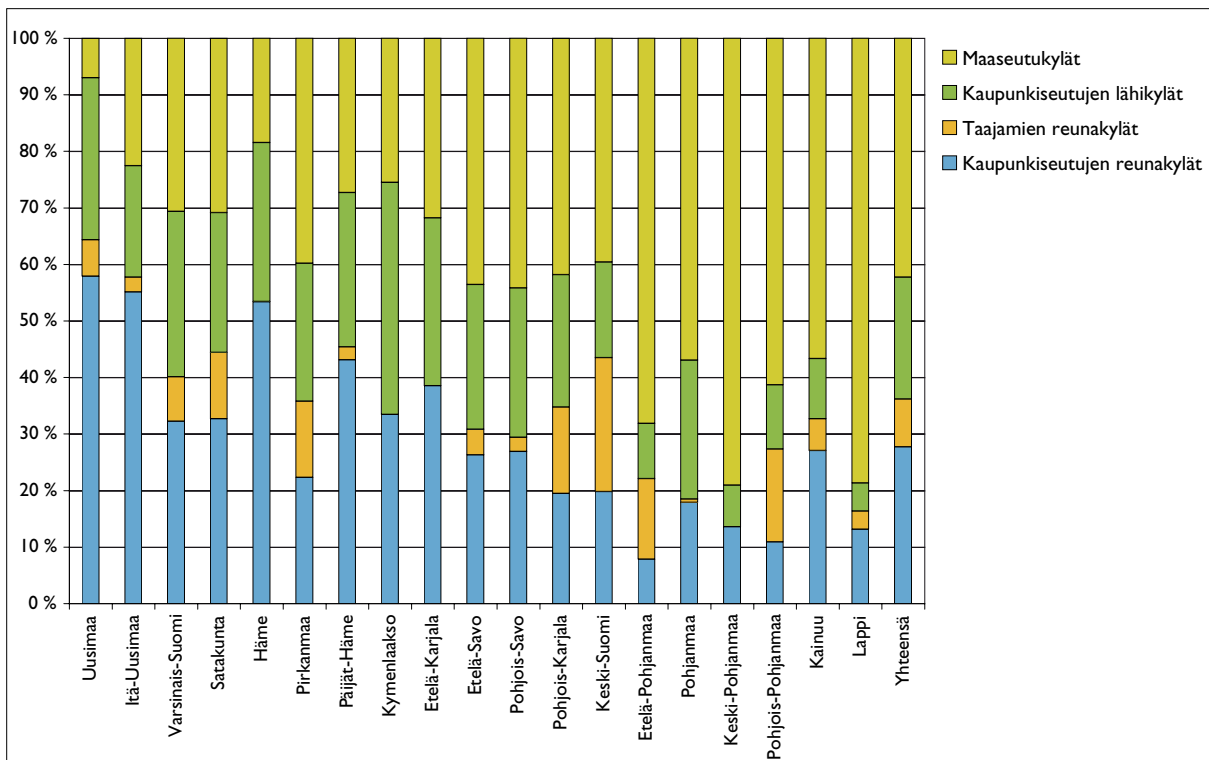
Maakuntien välillä on suuria eroja siinä, miten suuri osa kylä väestöstä asuu kaupunkiseuduilla tai kaupungin läheisellä maaseudulla. Useassa eteläisen Suomen maakunnassa yli 70 % kylä alueiksi rajatun alueen väestöstä asui lähellä kaupunkiseutua vuonna 2005 (kuva 13). Vastaava osuus oli Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla sekä Lapissa noin 20 %.

Uudenmaan, Itä-Uudenmaan ja Hämeen kyliksi rajatuista alueista yli puolet on kaupunkiseutujen reunakylä. Helsinkiä ympäröivän alueen ja Helsinki-Tampere akselin muodostaman tiheän kaupunkiseutujen ketjun ansiosta näihin maakuntiin jää vähän varsinaisia maaseutukylä. Vastaavasti kaikissa Pohjanmaan maakunnissa, Kainuussa ja Lapissa maaseutukylien osuus kylä väestöstä on yli puolet.

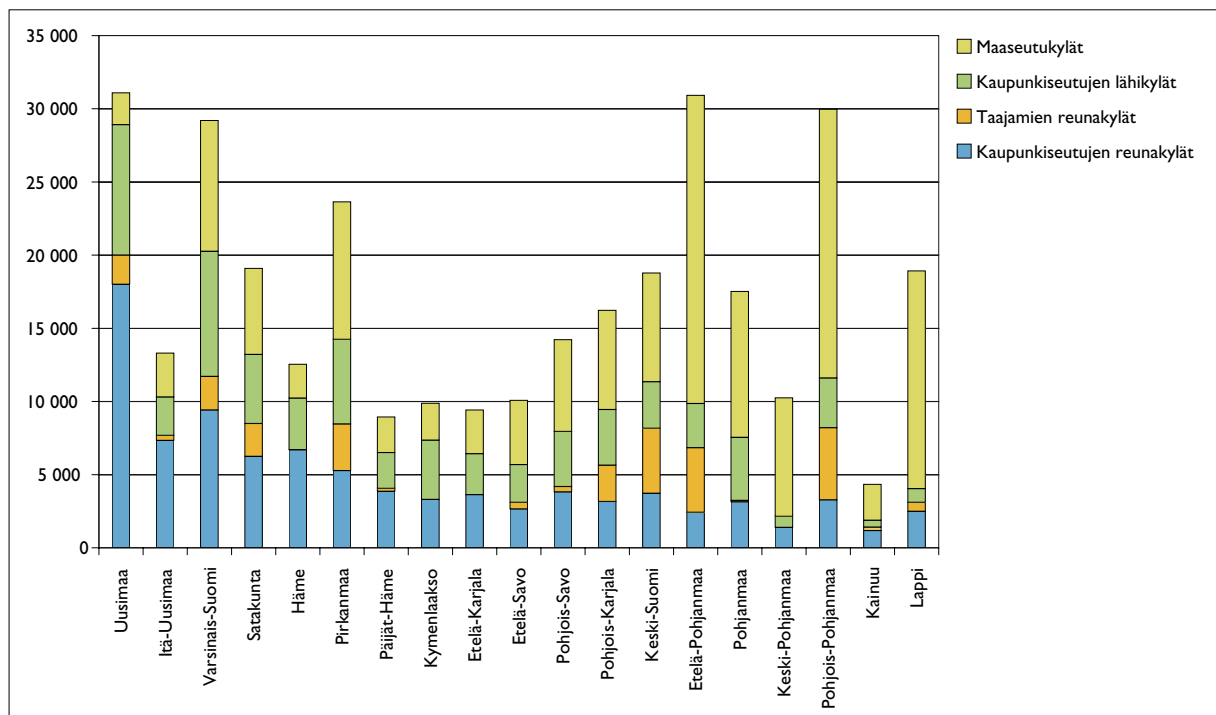
Vuonna 2005 maaseutukylien asukkaita oli määrällisesti eniten Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaan sekä Lapin maakunnissa (kuva 14). Näistä erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa etäisyydet kaupunkiseutuihin muodostuvat pitkiksi. Yhteensä näissä kahdessa maakunnassa oli yli 33 000 maaseutukylien asukasta. Saman verran maaseutukylien väestöä saadaan Itä- ja Keski-Suomesta laskemalla yhteen Kymenlaakso, Etelä- ja Pohjois-Karjala, Etelä- ja Pohjois-Savo, Kainuu sekä Keski-Suomi.

Myös Etelä-Suomen aluerakenteessa on suhteellisesti syrjäisiä maaseutukylä. Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Pirkanmaalla, Hämeessä ja Päijät-Hämeessä maaseutukylissä asui yhteensä yli 34 000 asukasta. Nämä kylä alueet kuuluvat maaseututyypiltään ydinmaaseutuun (Suomen maaseututyypit 2006). Erona pohjoisiin ja itäisiin maaseutukyläin eteläisistä maaseutukylästä on useimmiten kohtuullinen etäisyys suuriin kaupunkiseutuihin.

Etelä- ja Keski- Pohjanmaan sekä Pohjanmaan pinta-alaltaan varsin pienellä alueella maaseutukylissä asui yhteensä yli 39 000 asukasta. Tällä Pohjanmaan ydinmaaseudulla maaseutukylä muodostuvat laajoista asutuista alueista, jotka reunustavat jokia ja tienvarsia. Vaikka kylät sijaitsivat kauempana kaupunkiseuduista, niiden lähiympäristössä on kuitenkin runsaasti pienempiä asutuskeskittyä.

Kuva 13. Väestöjakauma maakunnittain eri kyläalueilla vuonna 2005.

Kuva 14. Väestömäärä maakunnittain eri kyläalueilla vuonna 2005.

Etelän maakunnissa kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikylissä asui kaikkiaan vajaa 37 000 asukasta. Etelä-Suomessa suuret kaupunkiseudut ja niiden väliset liikenneverkostot muodostavat rakenteen, jossa kaikki kylämäinen asutus on jollain lailla sidoksissa johonkin suureen kaupunkiseutuun. Koko muussa maassa kaupunkiseutujen lähikylissä asui yhteensä 33 000 asukasta. Muualla maassa kaupunkiseudut ovat harvemmassa, joten maakuntien kylistä valtaosa sijaitsee kaupunkiseutujen väliin jäävällä syrjäisellä alueella.

Yhteenveto

Kyläalueilla asuu eniten ihmisiä Pohjanmaan maakunnissa sekä Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. Eteläisessä Suomessa kyläalueet sijaitsevat lähes aina kohtuullisen etäisyyden päässä suuremmista kaupunkiseuduista. Pohjoisessa ja idässä kaupunkiseutuja on harvassa, joten kylät ovat lähtökohtaisesti syrjäisempiä. Lännessä asutus on levinnyt kylämäisesti laajemmin myös kaupunkiseutujen ulkopuolelle, joten kylät sijaitsevat suhteellisen lähellä toisiaan ja muita asutuskeskittyymiä.

7.3

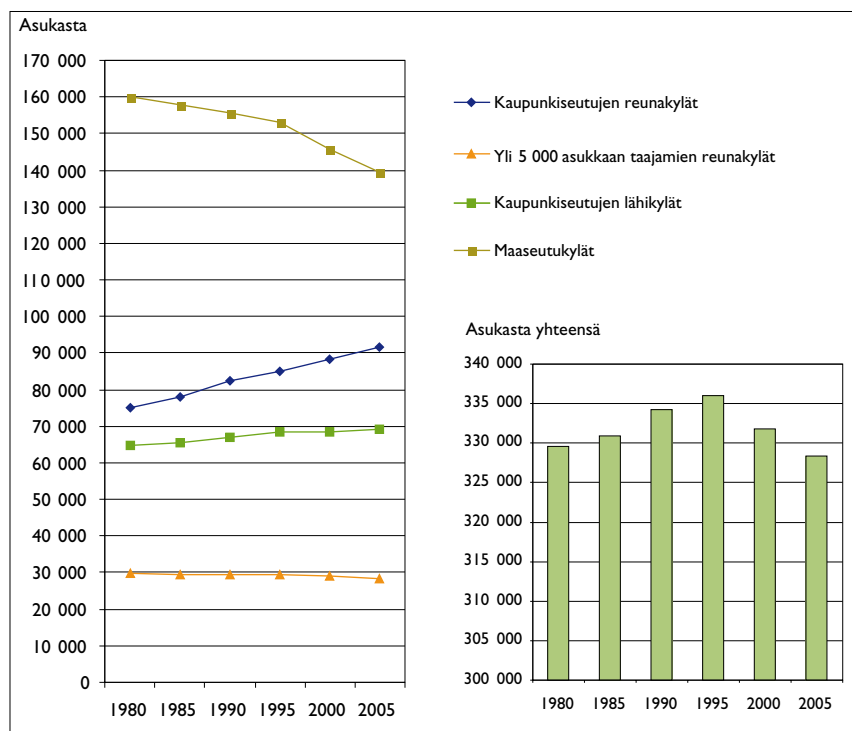
Väestömuutos vuoden 2005 kyläalueilla

Kyläalueiden väestökehitystä 1980–2005 on seuraavassa tarkasteltu vuoden 2005 kylärajausten näkökulmasta. Osa tarkasteltavasta alueesta ei siten ole välttämättä rajautunut kyläksi aiempina vuosina. Väestökehitystä on tarkasteltu kyläalueen sijainnin mukaan. Lisäksi väestöään menettäneet ja kasvavat kyläalueet on eroteltu koko maan kattavassa karttasarjassa.

Vuoden 2005 kyläalueen kokonaisväestömäärä on pysynyt samalla tasolla noin 330 000 asukkaassa seurantajakson ajan (kuva 15). Kyläalueen väestömäärä kasvoi vuodesta 1980 vuoteen 1995, mutta on sen jälkeen pienentynyt. Maaseudun kyläalueet eroavat väestökehitykseltään odotetusti kaupunkiseutuja ja suuria taajamia ympäröivistä kyläalueista. Erityisesti kaupunkiseutujen reunakyläiden väestökasvu on ollut voimakasta, 22 % vuosivälillä 1980–2005.

Kaupunkiseutujen vaikutus näkyy myös kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikylissä, joissa väestömäärä on kasvanut seitsemän prosenttia seurantajaksolla. Nämä kylät sijaitsevat selvästi maaseutumaisella alueella, mutta kuitenkin kaupunkiseudun työssäkäyntialueella. Näiden kylä-

Kuva 15. Väestökehitys vuoden 2005 rajauksen mukaisilla kyläalueilla 1980–2005.

alueiden kasvu on kuitenkin pysähtynyt vuoden 1995 jälkeen⁶.

Yli 5000 asukkaan taajamien reunakylissä asukasmäärä on pysynyt seurantajakson lähes samalla tasolla. Paikkakuntakohtaisesti kyläalueiden välillä on kuitenkin suuria eroja riippuen siitä missä päin Suomea ollaan (kuvat 16–20). Maaseudun kylät ovat sen sijaan menettäneet runsaasti väestöä seurantajaksoilla. Maaseutukylistä on hävinnyt likimain saman verran asukkaita kun kaupunkiseutujen reuna- ja lähikyliin on tullut lisää, eli noin 20 000 asukasta. Maaseutukyläiden asukasmäärä on pudonnut 13 prosenttia koko seurantajaksoilla ja kiihtynyt vuoden 1995 jälkeen.

Karttasarjassa (kuvat 16–20) on esitetty kyläalueiden väestömuutoksen suunta 25 vuoden aikajaksolla 1980–2005. Kartoista näkyy kasvavien kyläalueiden suuri määrä kaupunkiseuduilla ja niiden ympärillä. Erityisesti Helsingin ympärillä reunakylät muodostavat maton, joka reunustaa taajamia ja peittää suuren osan kaupunkiseudun liepevyöhykkeestä. Kaupunkiseutujen reunakylät eivät muodostu niinkään perinteisistä kyläkeskuksesta vaan on välivaihe asutustiheyden vaihettua taajamasta maaseutuasutukseksi. Useimmilla

kaupunkiseuduilla on ainakin joitain kasvavia reunakyläiä.

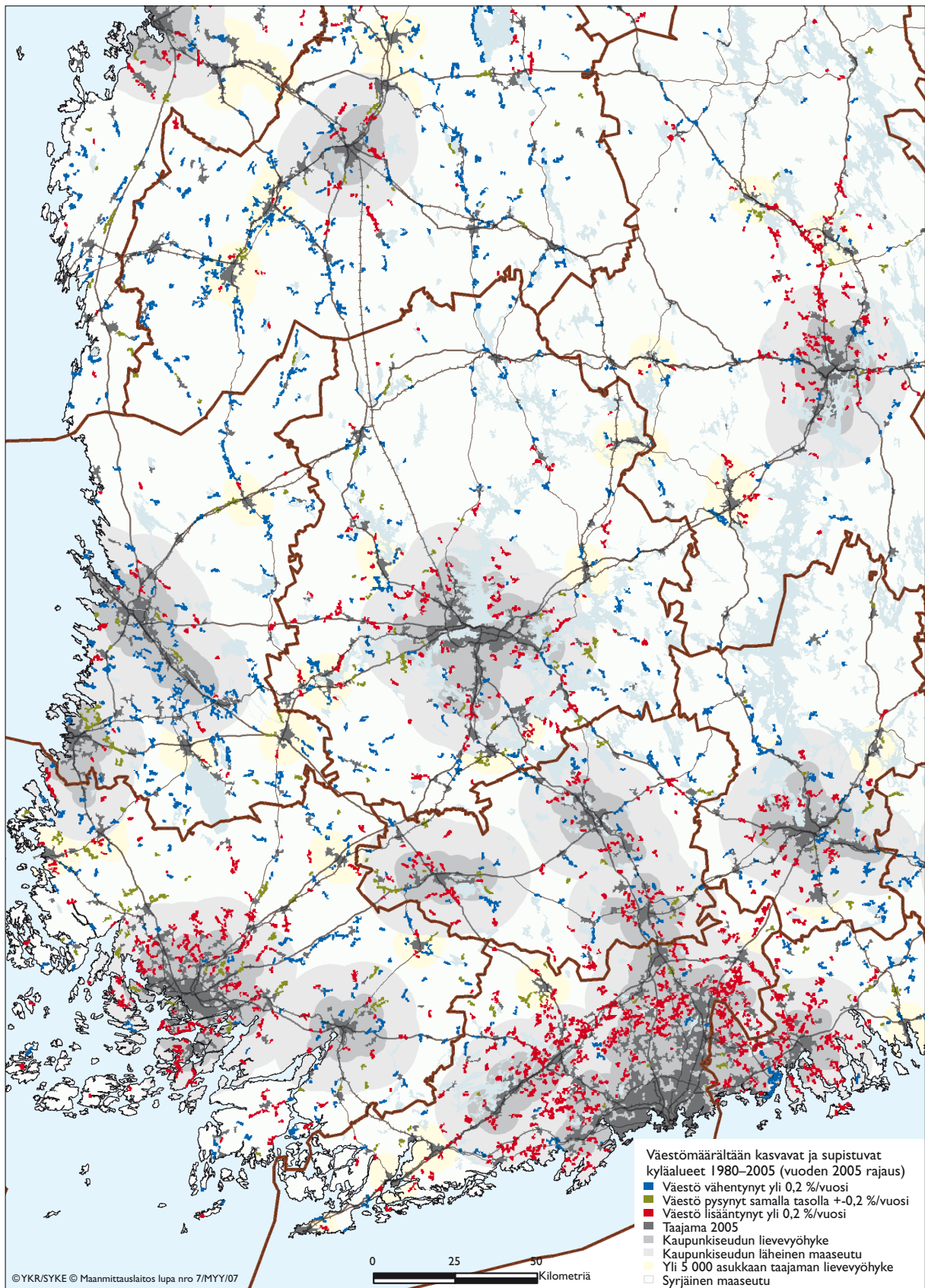
Kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla lähikyläiden väestökehitys vaihtelee voimakkaammin riippuen kaupunkiseudusta. Erityisesti pienempien kaupunkiseutujen ympärillä nämä kyläalueet alkavat olla enemmän perinteisiä erillisiä maaseutukyläiä kuin kaupunkiseudulle tyypillisiä taajamien jatkeita.

Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien liepevyöhyke näkyy kartoilla kellerävänä. Erityisesti Länsi-Suomessa taajamien reunakylät ovat samankaltaisia kuin suuremmilla kaupunkiseuduilla. Reunakylät jatkuvat taajamista hieman harvemman asukastiheyden alueina.

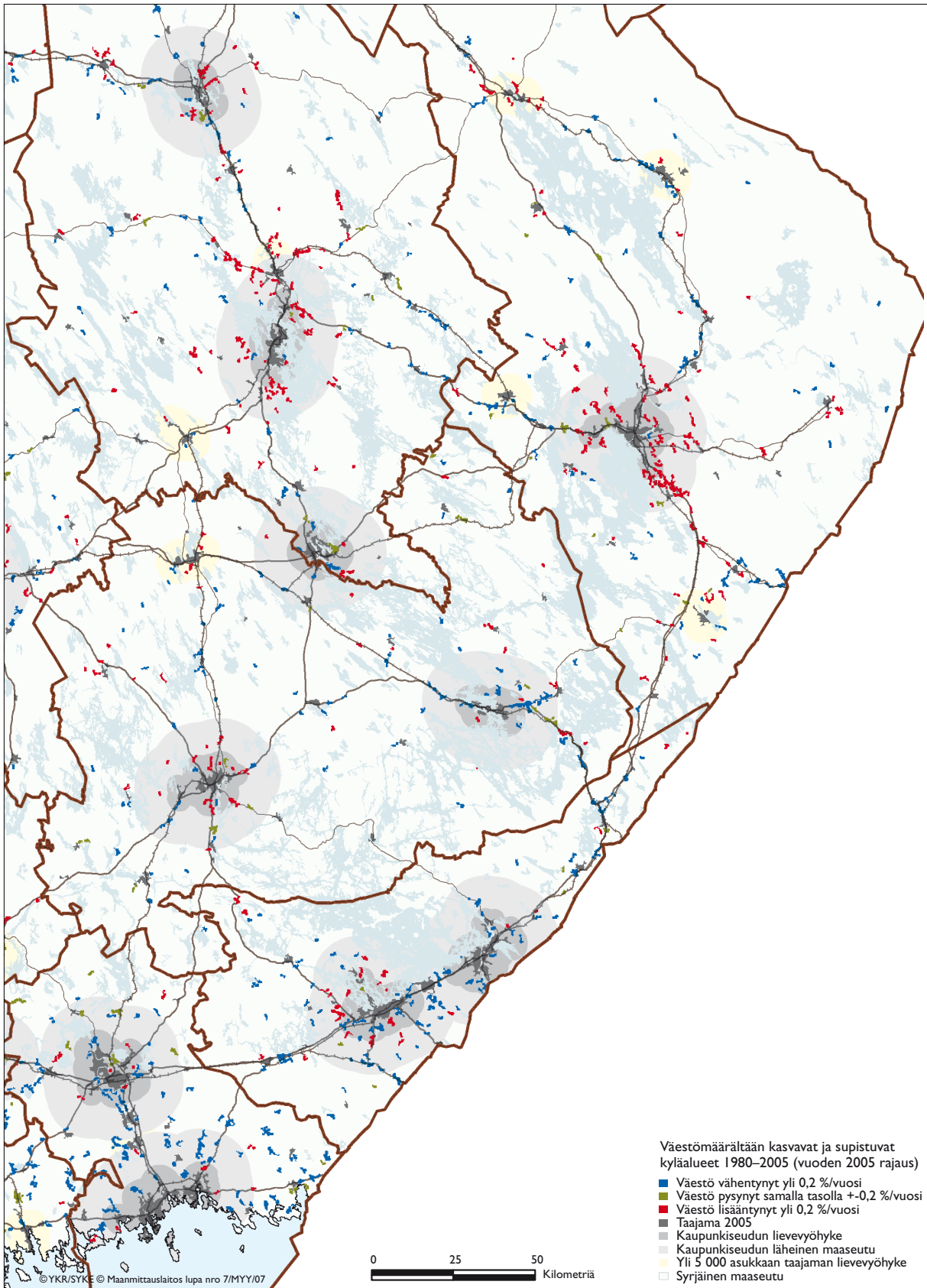
Kartat osoittavat, että Länsi-Suomessa maaseudun väestö on keskittynyt kyliin selvästi Itä-Suomea voimakkaammin. Pohjanmaan joenvarsiasutus näkyy pitkänä ketjumaisena kyläasutuksena. Näissä väestö näyttää kuitenkin pääsääntöisesti vähenevän. Myös Etelä-Suomessa kasvukäytävien väliin jäävillä maaseutualueilla kylien väestö on vähentynyt 1980–2005.

Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutuilla alueilla kyläalueita on vähän, eivätkä ne ole alueellisesti läheskään yhtä laajoja kuin Pohjanmaalla. Idässä haja-asutusalueen asutus on enimmäkseen harvaa haja-asutusta, jossa asumukset sijaitsevat etäämpänä toisistaan. Itä-Suomen maaseutukyläiden joukossa on kuitenkin melko runsaasti väestömäärältään kasvaneita. Pohjoisessa kylien merkitys on pitkien etäisyyksien takia suuri, sillä muitakaan asutuskeskittymiä ei juuri ole.

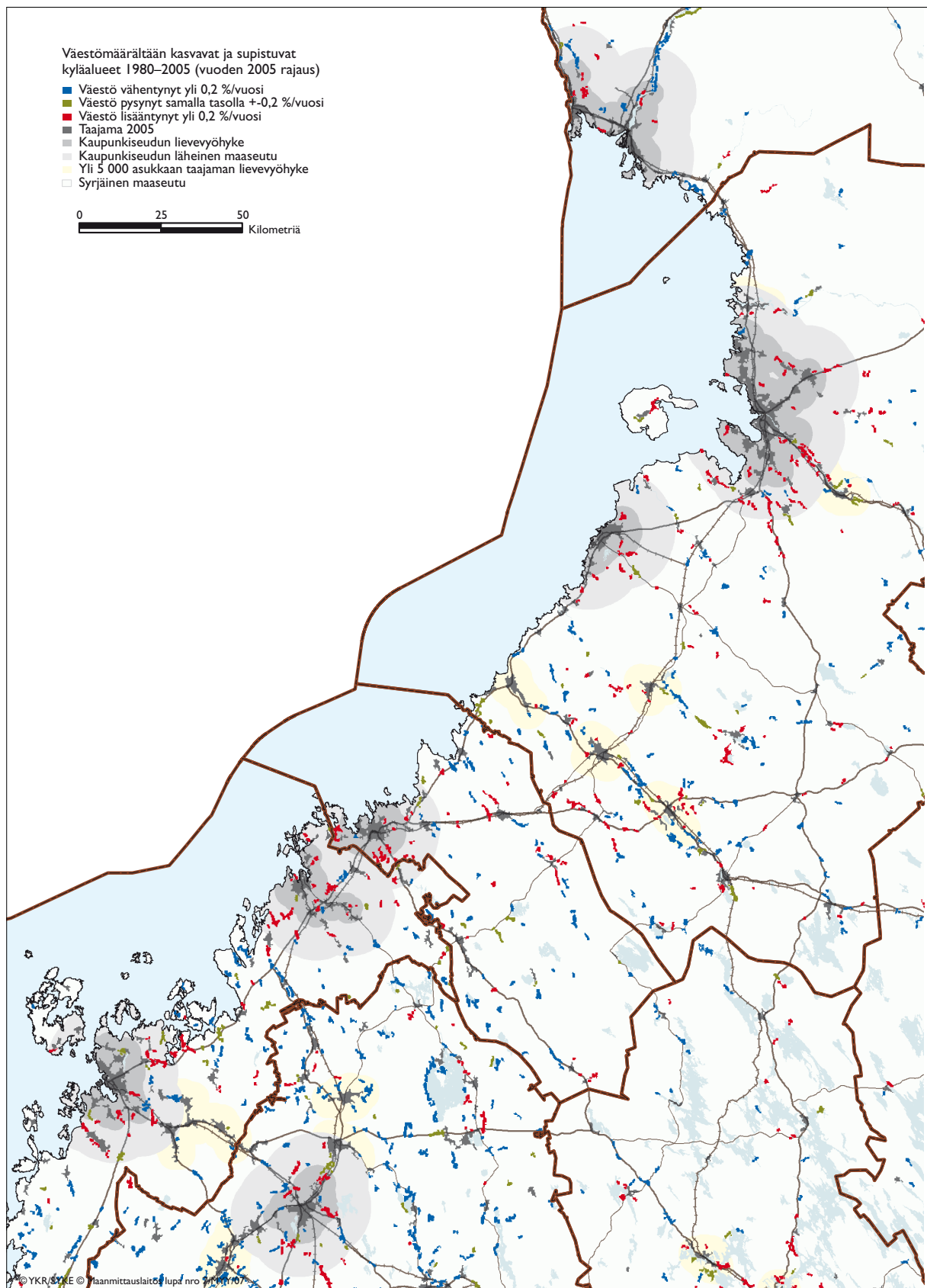
⁶ Ainakin osa kasvun taantumisenä näkyvästä kehityksestä voi selittyä sillä, että 1980-luvun muutosta tarkastellaan vuoden 2005 alueluokituksella. Tällöin 1980-luvun väestökasvun selittää kyläalueen laajeneminen vuoden 2005 mittoihin. Vuosien 1980–1995 kasvu vuoden 2005 alueella aiheutuu pääosin uusien kyläalueiden kasvusta eli kyläalueen laajenemisesta, joka ei tule enää mukaan 2000-luvun seurantatiedoissa, jolloin kyläalue on saavuttanut vuoden 2005 mittansa.

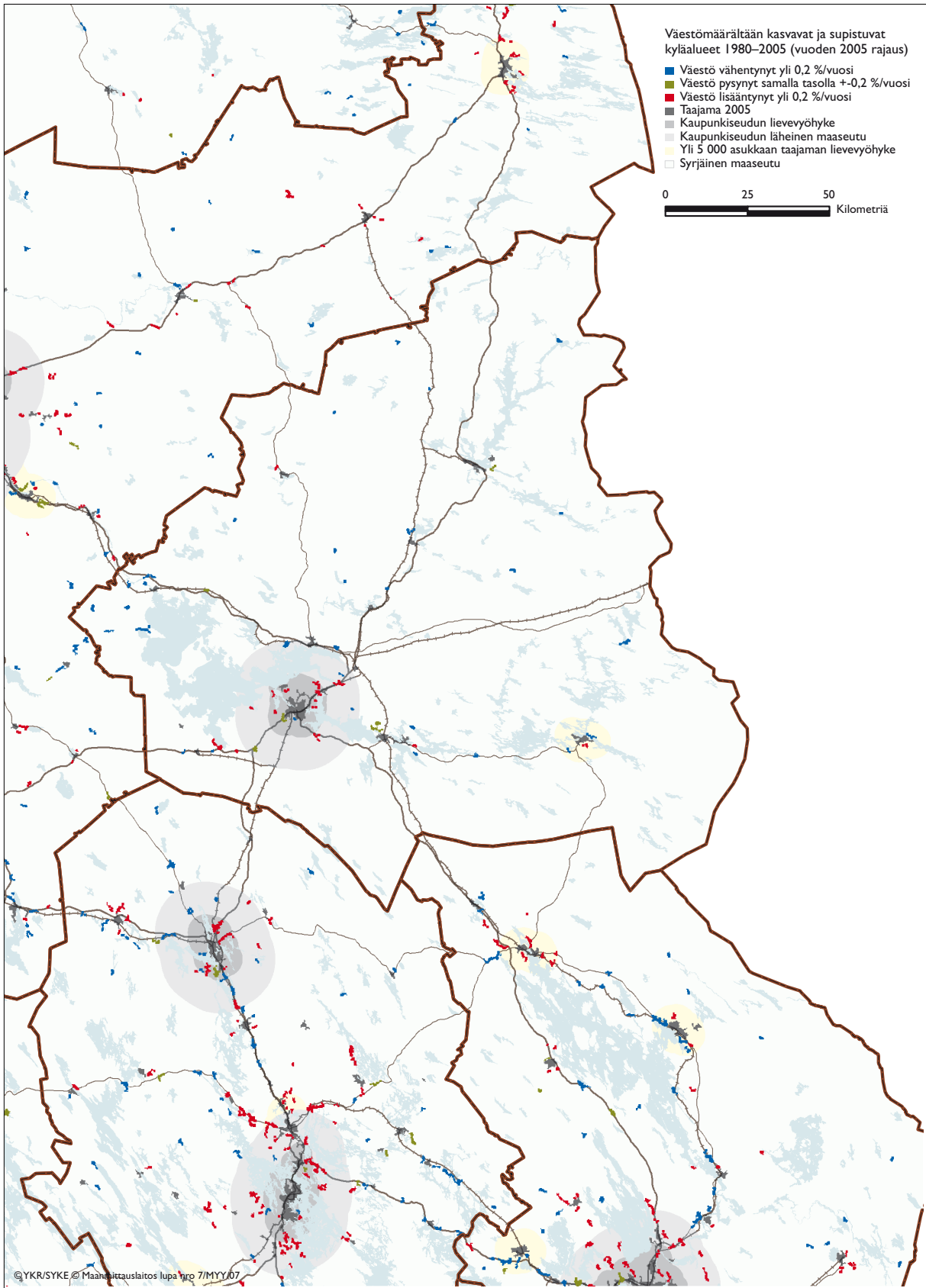
Kuva 16. Vuoden 2005 kyläalueen väestömuutos 1980–2005. Kyläalueet on jaettu kasvukyliin ja väestötappiokyliin. Lisäksi on eroteltu kyläalueet, joissa väestömuutos on jäänyt vähäiseksi. Tähän luokkaan on rajattu likimain se 10 % kyläalueista, joissa suhteellinen väestömuutos oli pienintä. Rajana käytettiin keskimääräistä vuosimuutosta +/-0,2 %/vuosi, joka vastaa likimain viiden prosentin laskua tai kasvua koko seurantaajaksolla 1980–2005.

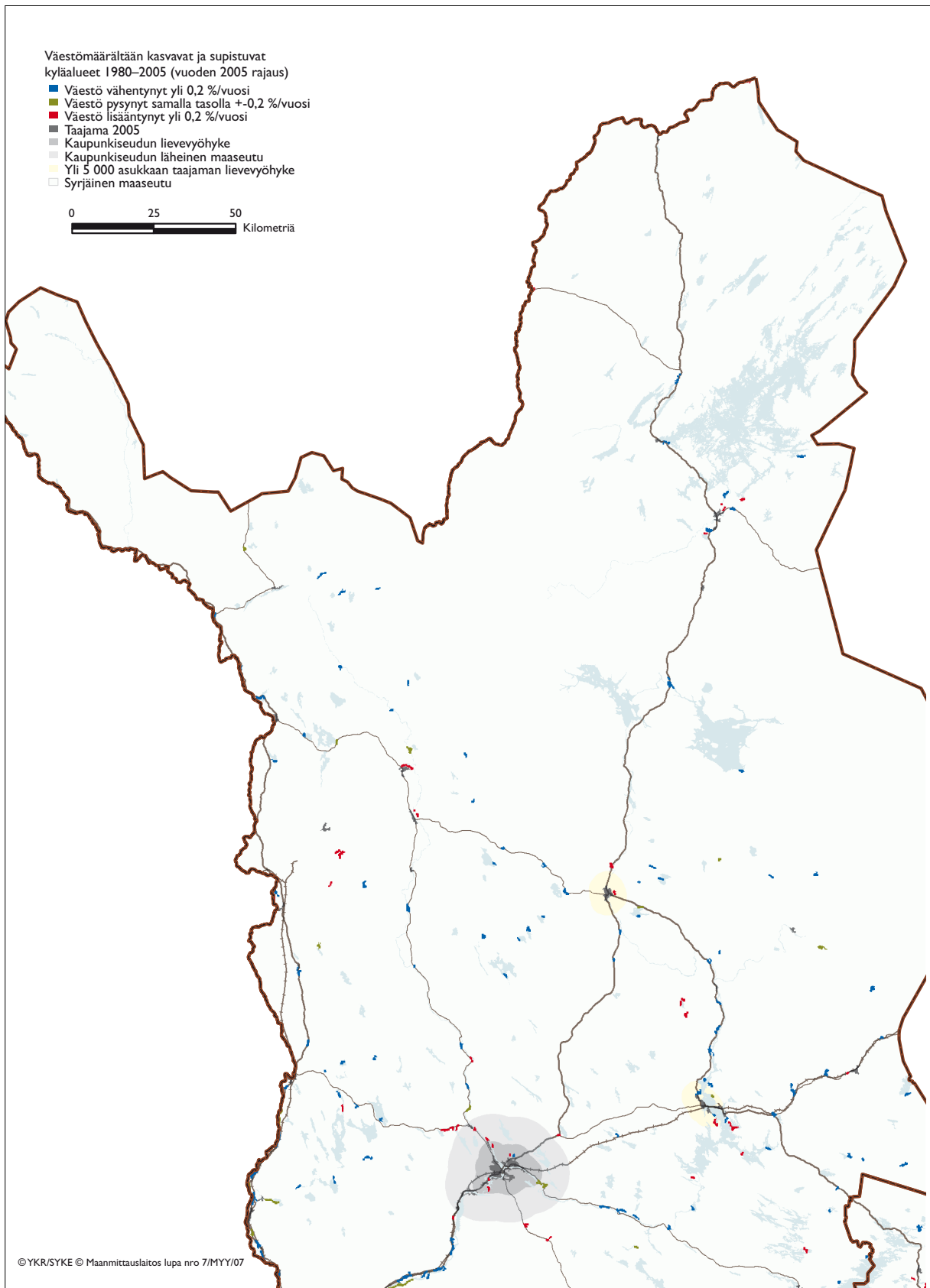
Kuva 17. Vuoden 2005 kyläalueen väestömuutos 1980–2005.

Kuva 18. Vuoden 2005 kyläalueen väestömuutos 1980–2005.

Kuva 19. Vuoden 2005 kyläalueen väestömuutos 1980–2005.

Kuva 20. Vuoden 2005 kyläalueen väestömuutos 1980–2005.

Yhteenveto

Kyllissä tapahtunut väestökehitys osoittaa, että sijainniltaan erilaisten kyläalueiden välillä voi olla suuria eroja. Kasvavat kyläalueet ovat useimmiten kaupunkiseutujen reuna- tai lähikyliä. Maaseutukylien kehitys on väestön osalta pääsääntöisesti tappiollista, mutta poikkeuksiakin on eripuolilla maata. Yleisesti Länsi-Suomessa, jossa on runsaasti kyläasutusta, maaseutukylien väestö on laskussa ja Itä-Suomessa, jossa kyläasutusta on vähemmän, on myös useita kasvavia maaseutukyliä.

7.4

Kaupunkiseutujen reunakyläkehitys

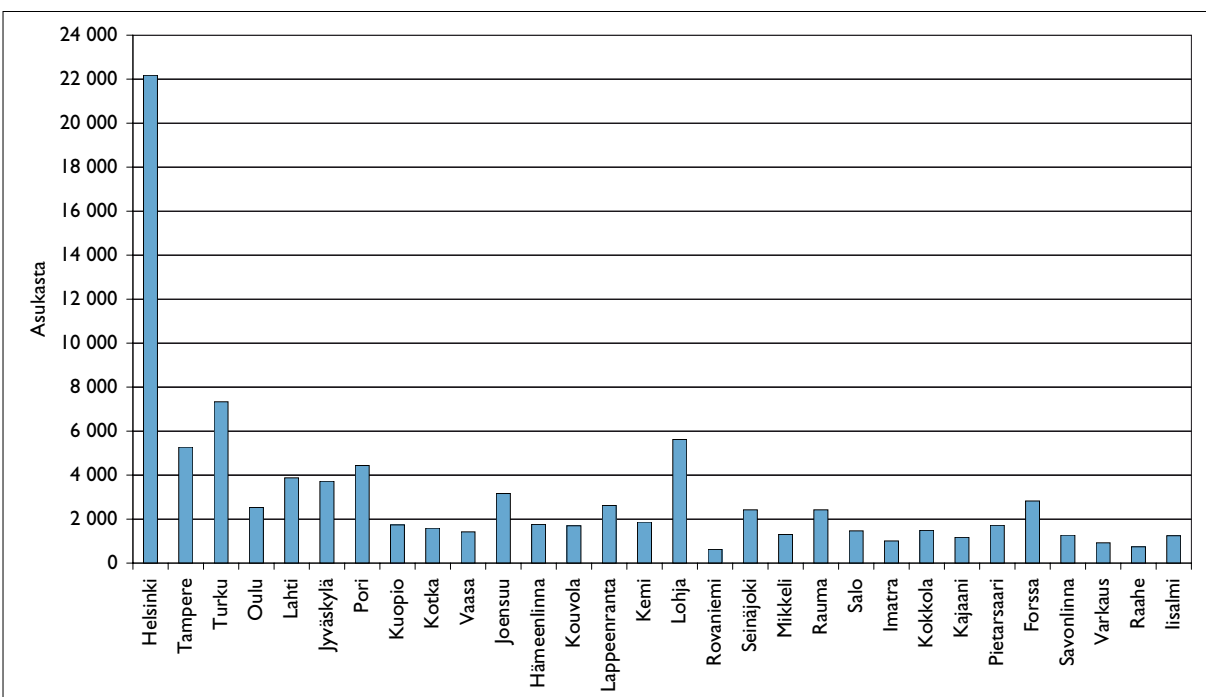
Kaupunkiseudun lievelyöhyke kuvaa kaupungin ja maaseudun rajavyöhykettä, jossa asukastiheys muuttuu taajamasta harvaksi haja-asutukseksi. Kaupunkiseuduilla ja etenkin Helsingin ympärillä tässä käytetty kylärajaus muodostuu ongelmalliseksi, sillä rajauksella ei pysty erottamaan lievelyöhykkeen perinteisiä kyläkeskuksia. Kaupunkiseutujen lievelyöhykkeillä asutus on laajoilla alueilla keskimääräistä haja-asutusaluetta tiiviimpää, joten kyläalueista muodostuu pinta-alaltaan suuria. Lievelyöhykkeellä sijaitsevat reunakylät jatkuvat

usein suoraan taajamasta ja niiden sisällä voi olla useita vanhoja perinteisiä kyläkeskuksia. Reunakyläkehitys ennakoit kaupunkiseutujen taajama-alueen laajenemista ja on usein merkki asutuksen hallitsemattomasta leviämisestä. Seuraavassa on vertailtu kaupunkiseutujen reunakyläkehityksen määrää ja tiheyttä sekä alueella tapahtunutta väestömuutosta.

Merkittävin kaupunkiseudun reunakyläkehitys Suomessa löytyy Helsingin ympäriltä. Helsingin kaupunkiseudun lievelyöhyke muodostaa yhtenäisen alueen Porvoon, Hyvinkään sekä Riihimäen kaupunkiseutujen lievelyöhykkeiden kanssa. Helsinkiä ympäröivällä reunakyläalueella asui vuonna 2005 noin 22 000 asukasta, joka on lähes kolmannes vastaavien alueiden väestömäärästä koko maassa (kuva 21). Huomattavaa on myös, että Lohjan reunakyläliikessä oli enemmän asukkaita kuin Tampereen kaupunkiseudun reunakyläliikessä.

Reunakyläkehityksen määrä on korkea erityisesti suurimmilla kaupunkiseuduilla, joissa hajaraken-taminen on voimakkainta. Reunakyläkehityksen pinta-ala kaupunkiseutujen lievelyöhykkeillä vaihtelee myös suuresti riippuen paikallisesta asutusrakenteesta ja maantieteestä. Esimerkiksi Kuopiossa lievelyöhykkeen maapinta-ala jää pieneksi vesistöjen takia eikä asutus pääse jatkumaan yhtenäisenä taajaman ulkopuolelle.

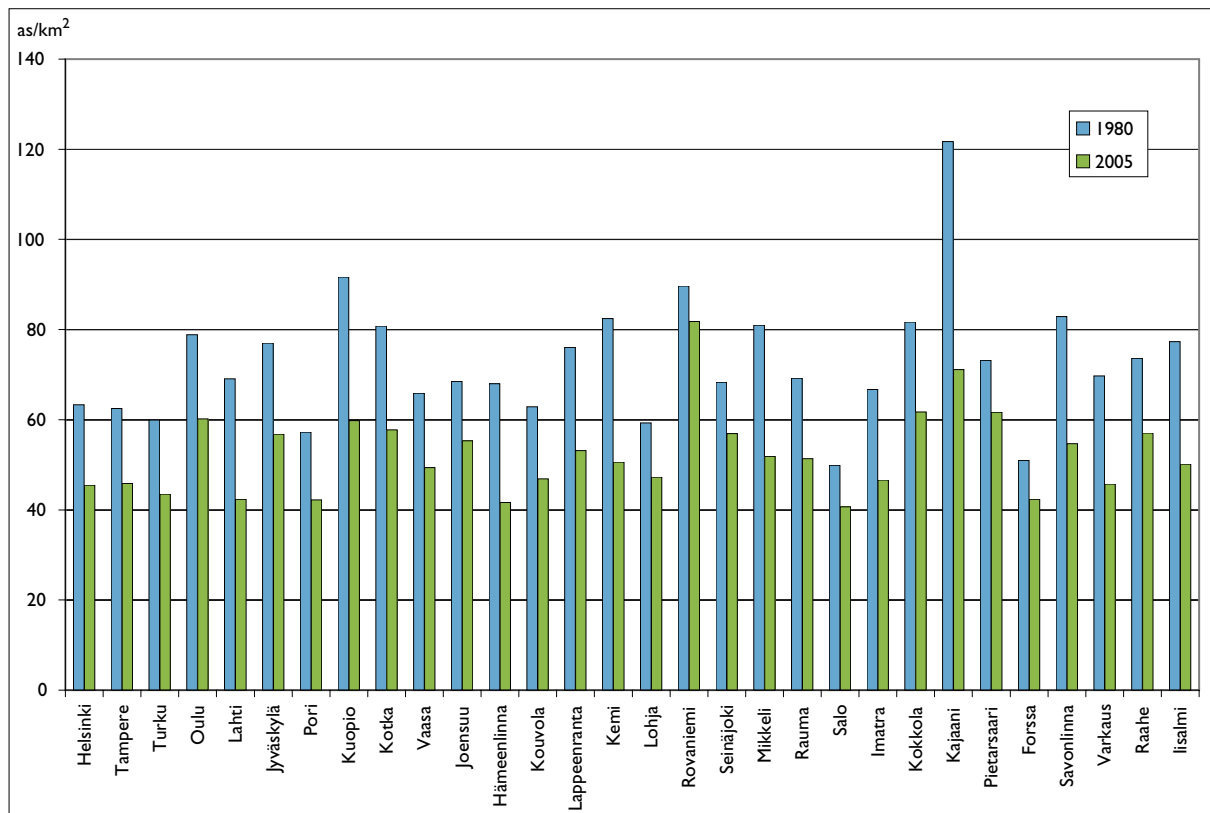
Kaikkiaan tarkasteltujen kaupunkiseutujen reunakyläkehityksen keskimääräinen asukastiheys laski 67:stä 48 asukkaaseen neliökilometrillä 1980–2005. Reunakyläkehityksen asukastiheys oli alhainen usealla eteläisen Suomen kaupunkiseuduilla (Salo, Hämeenlinna,

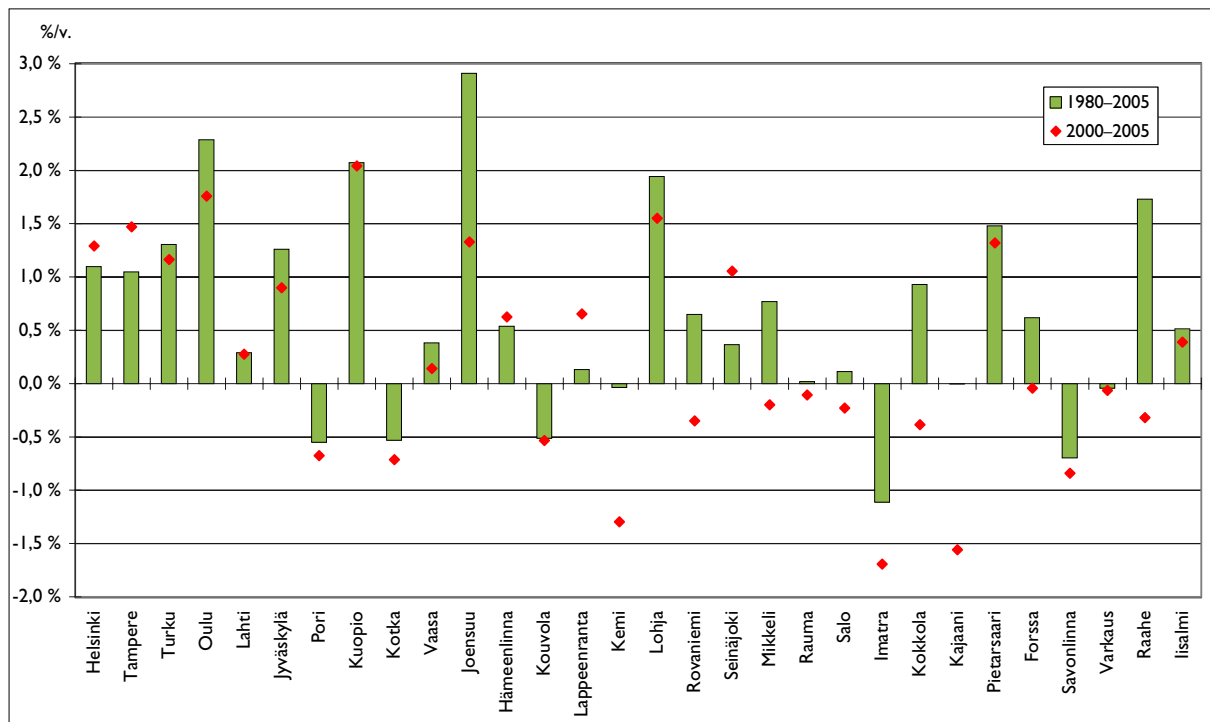
Kuva 21. Kaupunkiseutujen reunakyläkehityksen väestömäärä eri kaupunkiseuduilla vuonna 2005.

Pori, Lahti, Forssa) (kuva 22). Vastaavasti reuna-
kyläen asutus oli suhteellisen tiivistä Rovaniemen
ja Kajaanin kaupunkiseuduilla, joissa kyläalueiden
lukumäärä jäi pieneksi.

Pitkällä aikavälillä 1980–2005 kaupunkiseutu-
jen reuna-
kyläen väestökehitys on ollut pääsään-
toisesti kasvun säilyttämää (kuva 23). Viimeisin
vuosien 2000–2005 muutos osoittaa kuitenkin, et-

Kuva 22. Kaupunkiseutujen reuna-
kyläen asukastiheys eri kaupunkiseuduilla vuosina 1980 ja 2005.

Kuva 23. Kaupunkiseutujen reuna-
kyläen väestön keskimääräinen vuosimuutos eri kaupunkiseuduilla vuosina 1980–2005
ja 2000–2005. Aluerajauksena vuoden 2005 kyläalueet.

tä yhä useammalla kaupunkiseudulla reunakyläiden väestö vähenee. Voimakkaimmin kasvavat reunakylät löytyvät Joensuun, Oulun ja Kuopion kaupunkiseuduilta, joissa väestömäärä on kasvanut 1980-2005 keskimäärin yli 2 prosenttia vuodessa. Suurimmilla Helsingin, Tampereen ja Turun kaupunkiseuduilla keskimääräinen kasvuvauhti on ollut reilu 1 % vuodessa. Suurilla kaupunkiseuduilla väestön absoluuttinen kasvu on kuitenkin ollut selvästi voimakkainta.

Yhteenveto

Kaupunkiseutujen reunakylät ovat osittain vanhaa perinteistä kyläasutusta, mutta pääsääntöisesti kasvavan haja-rakentamisen synnyttämää uudisasutusta. Asukastiheyden voimakas lasku näillä alueilla kertoo muutoksesta perinteisistä tiivistä kyläkeskittymistä kohti hajanaista uudiskyläaluetta. Erityisesti suurten kaupunkiseutujen lievevyöhykkeillä hajakentän rakentamisen myötä syntynyt asutus rakenne on hajanaista. Helsingin ympärillä vyöhyke erottuu selvästi, sillä merkittävä osa lievevyöhykkeestä on asuttu kylämaisella asukastiheydellä. Kaupunkiseutujen reunakyläiden väestömäärä kasvoi 1980- ja 1990-lukujen aikana muutama lukuun ottamatta kaikilla kaupunkiseuduilla, mutta vuosina 2000–2005 laski jo usealla.

7.5

Kyläiden sijainti ja väestökehitys kaupunkiseutujen ulkopuolella

Seuraavassa on tarkasteltu kyläalueiden väestökehitystä kaupunkiseutujen ulkopuolella maakunnittain. Kaupunkiseudun läheisellä maaseudulla sijaitsevia lähikyläitä ja yli 5 000 asukkaan taajamien lievevyöhykkeillä sijaitsevia taajamien reunakyläitä on tarkasteltu erillään maaseutukyläistä. Maaseutukyläitä ei ole luokiteltu erikseen niiden syrjäisyyden perusteella. Maan joka osassa on suhteellisesti syrjäisiä kyläalueita. Tiheimmin asutussa Etelä-Suomessa syrjäisiä kyläalueita on vähemmän ja ne ovat selvästi vähemmän syrjäisiä kuin esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomen maaseutukylät.

Kuvissa 24–26 on esitetty väestökehitys pitkällä aikajaksolla 1980–2005 ja viiden vuoden jaksolla 2000–2005 maakuntien erityyppisissä kylissä. Kaa-voissa maakunnat on järjestetty pitkän aikavälin kehityksen perusteella. Vertailemalla kuvia voidaan heti havaita suhteellisen sijainnin vaikutus kyläiden väestökehitykseen. Puolet maakunnista oli

sellaisia, joissa kaupunkiseutujen lähikyläiden väestö kasvoi. Taajamien reunakyläiden väestökehitys oli kasvava vain muutamassa maakunnassa. Maaseutukyläiden väestö puolestaan väheni lähes kaikissa maakunnissa.

Kaupunkiseutujen lähikylät

Kyläalueen väestökehitykseen vaikuttaa erityisesti minkä kaupunkiseudun tai suuren taajaman läheisyydessä se sijaitsee. Esimerkiksi taantuvien kaupunkiseutujen Kymenlaaksossa, Satakunnassa, Etelä-Karjalassa ja Kainuussa sekä Lapissa kaupunkiseutujen lähikylät ovat menettäneet pitkällä aikavälillä runsaasti asukkaita. Näillä alueilla kyläiden sijainti suhteessa kaupunkiseutuun ei vaikuta väestökehityksen suuntaan, korkeintaan sen voimakkuuteen.

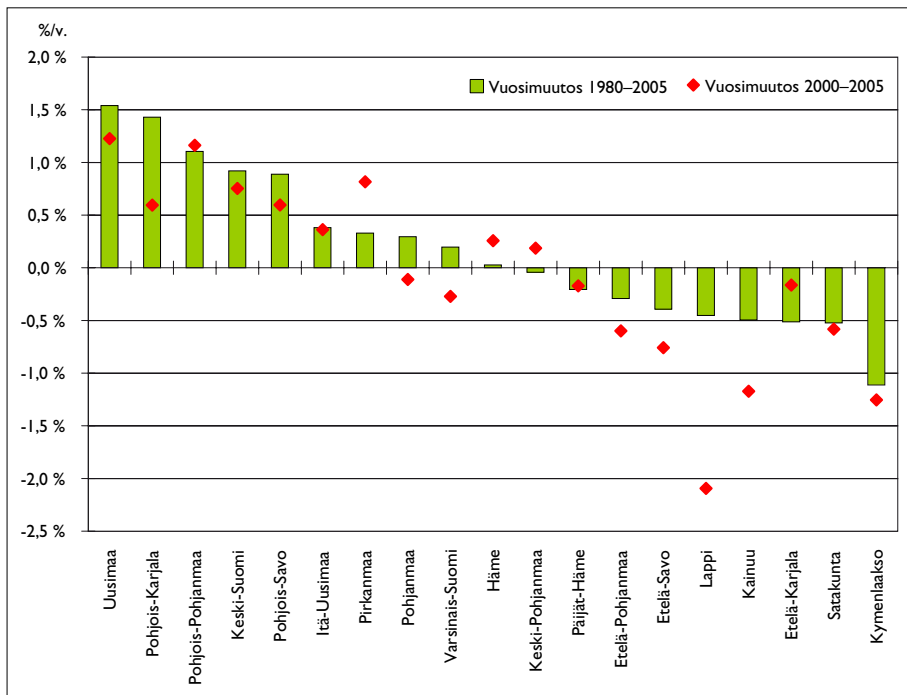
Suurimpien kasvukeskusten merkitys kaupunkiseutujen lähikyläiden väestökehitykseen näkyy selvästi, sillä voimakkaimman kasvun lähikyläalueet sijaitsevat Helsingin, Joensuun, Oulun, Jyväskylän, Kuopion sekä Tampereen ympärillä. Varsinais-Suomessa Turun ja Salon ympärillä sijaitsevat lähikylät ovat 2000-luvun alussa menettäneet väestöään. Sama ilmiö näkyy monella perinteisesti suhteellisen tiheään asutun haja-asutusalueen omaavilla kaupunkiseuduilla, kuten Seinäjoen lähikylissä Etelä-Pohjanmaalla tai Lahden lähikylissä Päijät-Hämeessä.

Taajamien reunakylät

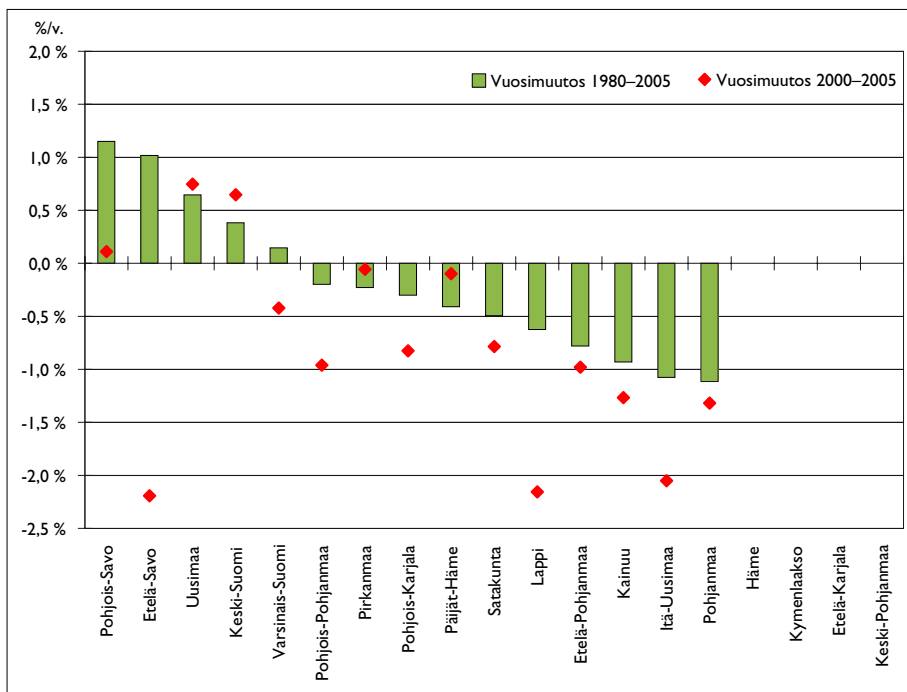
Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien reunakyläissä väestö vähenee, mutta kehitys vaihtelee eri alueiden välillä. Uudellamaalla ja Keski-Suomessa taajamien reunakyläiden kehitys poikkeaa muista alueista, sillä näissä väestökasvu on jopa kiihtynyt 2000-2005 verrattuna pitkän aikavälin muutokseen. Savossa näiden reunakyläiden kokonaisväestö jää muutama sataan, joten esimerkiksi Siilinjärven reunakyläiden kasvu näyttää vertailussa voimakkaalta. Maan muissa osissa näiden reunakyläiden väestö on pääsääntöisesti vähentynyt ja lasku on jopa kiihtynyt 2000-luvun alussa.

Maaseutukylät

Maaseutukyläiden kohdalla maakuntien välillä on eroa lähinnä vain sillä, kuinka paljon väestö vähenee. Väestö kasvoi 2000–2005 ainoastaan Uudenmaan maaseutukyläissä, joita on vain muutama. Tosin Varsinais-Suomessa ja Itä-Uudellamaalla väestön lasku näyttää pysähtyneen 2000-2005. Pohjois-Savossa maaseutukylät kasvoivat erityi-

Kuva 24. Väestön keskimääräinen vuosimuutos kaupunkiseutujen lähikylissä maakunnittain.

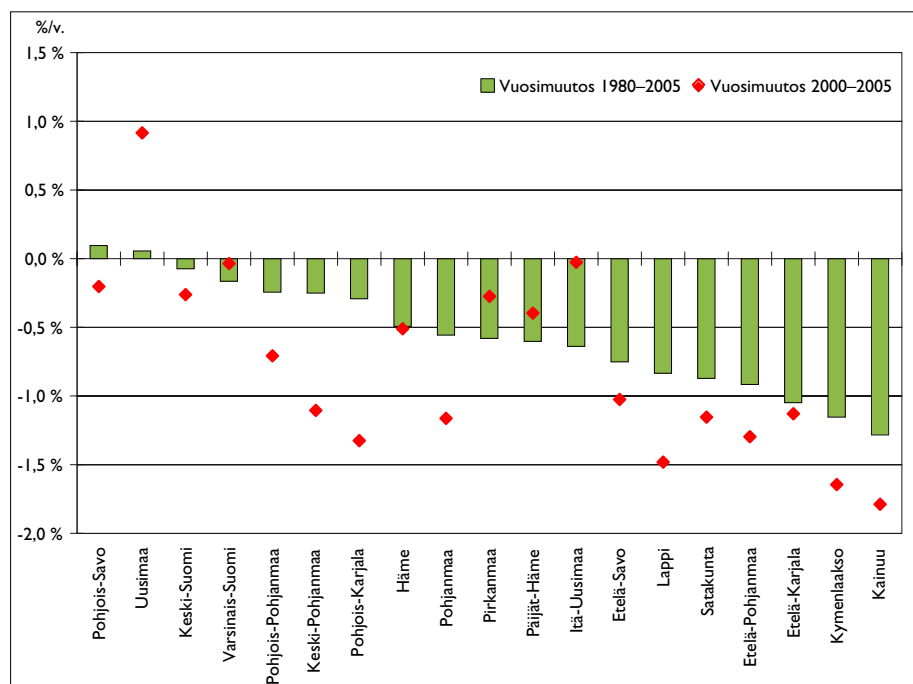

Kuva 25. Väestön keskimääräinen vuosimuutos kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylissä maakunnittain.

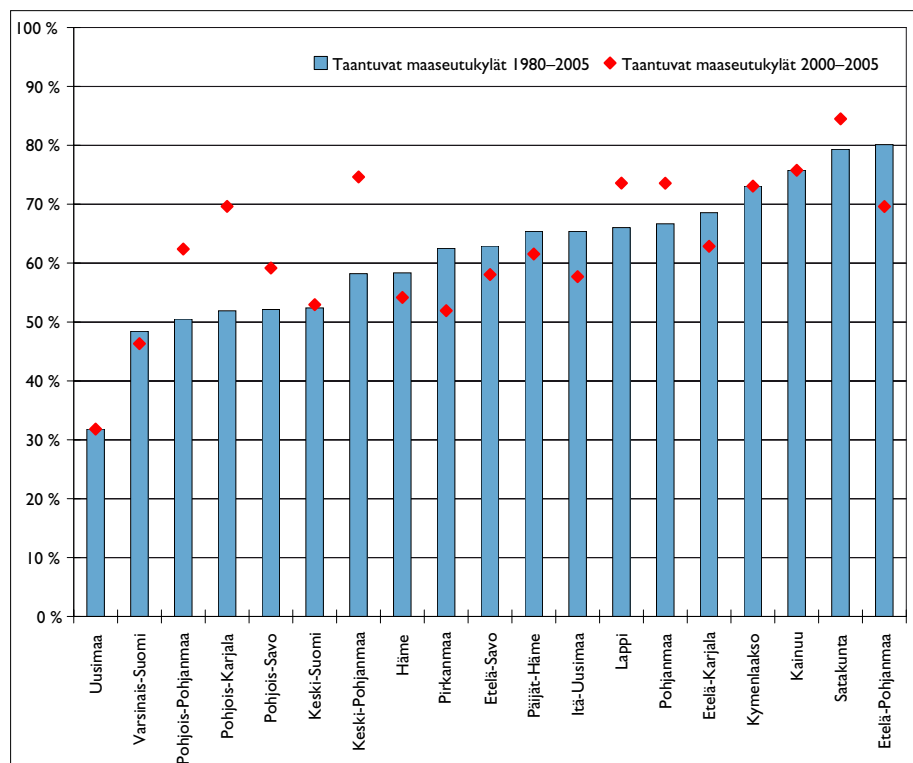
sen voimakkaasti 1990-luvulla, joka näkyy myös pitkän aikavälin vertailussa.

Eniten asukkaita on 25 vuodessa poistunut Etelä-Pohjanmaan (5 400) ja Lapin (3 500) maaseutukylistä. Molemmassa väestön väheneminen on kiihtynyt 2000-luvun alussa verrattuna 25 vuoden muutokseen. Muissa Pohjanmaan maakunnissa maaseutukyliä voimakkaampi väestön väheneminen näkyy vasta 2000-luvulla. Suhteellisesti voimakkaaimmin maaseutukyliä väestö on kuitenkin vähentynyt idän maakunnissa Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa.

Kuvissa 27 ja 28 näkyy maaseutukyliä jakautuminen kasvaviin ja taantuviin kuten kuvissa 16–20 esitettyissä kartoissa. Uttamaata ja Varsinais-Suomea lukuun ottamatta muissa maakunnissa yli puolet maaseutukylistä on menettänyt väestöään keskimäärin yli 0,2 % vuodessa 1980–2005. Pohjois-Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon sekä Keski-Pohjanmaan maakunnissa taantuvien kyliä osuus on noussut erityisesti 2000-luvun alussa. Etelä-Pohjanmaalla ja Satakunnassa lähes 80 % kylistä on pitkällä aikavälillä menettänyt väestöä.

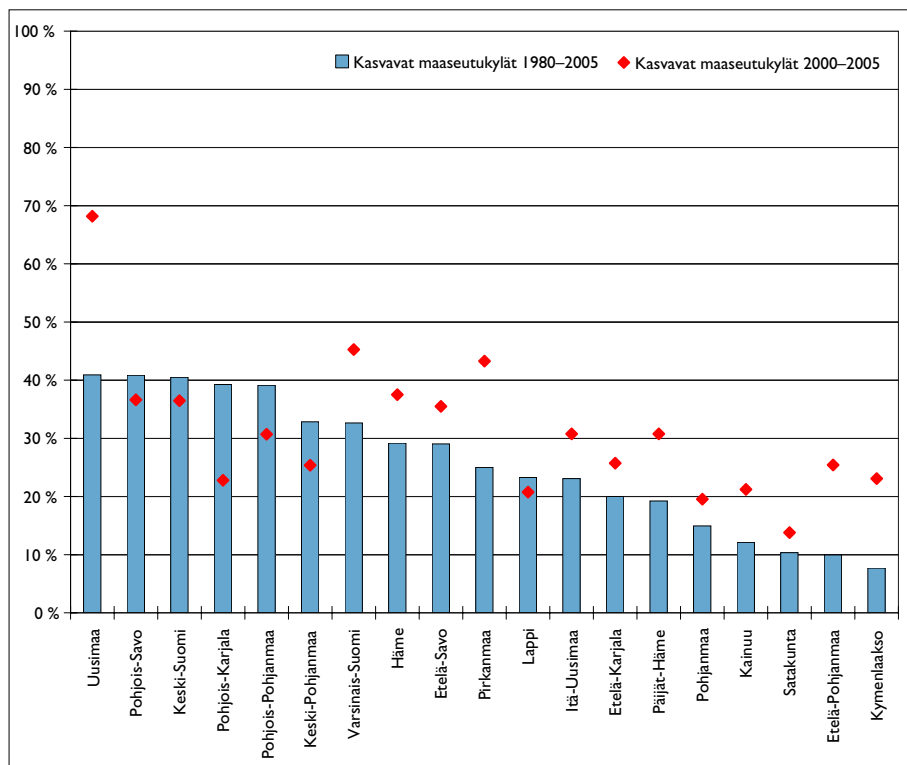
Kuva 26. Väestön keskimääräinen vuosimuutos maaseudun kylissä maakunnittain.

Kuva 27. Väestöltään taantuvien maaseutukylien osuus kaikista maaseutukylistä eri maakunnissa vuonna 2005. Taantuvaksi kyläksi on laskettu sellainen kylä, jossa keskimääräinen vuosittainen väestötappio on ollut vähintään 0,2 % vuodessa.

Jokaisessa maakunnassa on kuitenkin myös väestömäärältään kasvavia maaseutukyliä. Kasvavien maaseutukylien osuus on pitkällä aikavälillä ollut korkein Uudellamaalla, Pohjois-Savossa ja Keski-Suomessa, joissa yli 40 % maaseutukylistä on kasvanut 1980–2005. Kymenlaaksossa ja Etelä-Pohjanmaalla kasvavien maaseutukylien vastaava osuus jäi alle 10 prosenttiin.

Kasvavia maaseutukyliä oli 2000-luvun alussa aiempaa enemmän useassa maakunnassa. Näyttää siltä, että maaseutukylien väestökehitys eriytyy myös maakuntien sisällä. Tämä eriytyminen ei näyttäisi riippuvan kovinkaan voimakkaasti sijainnista suhteessa kaupunkiseutuun (ks. kuvat 16–20), vaan muista tekijöistä.

Kuva 28. Väestöltään kasvavien maaseutukylien osuus kaikista maaseutukylistä eri maakunnissa vuonna 2005. Kasvavaksi kyläksi on laskettu sellainen kylä, jossa keskimääräinen vuosittainen väestökasvu on ollut vähintään 0,2 % vuodessa.

Yhteenveto

Kyläalueen sijainti on määritetty suhteellisen sijaintina yhdyskuntarakenteessa sekä sijaintina Suomessa. Molemmilla sijaintitekijöillä on selkeä vaikutus väestökehitykseen. Maan eri osien välillä väestökehitys on erilasta, joka näkyy selvästi maakuntien välisissä vertailuissa. Kylän sijainti suhteessa kaupunkiseutuihin tai keskiuuriin taajamiin näyttää vaikuttavan väestökehitykseen erityisesti kasvualueiden ympärillä.

Kaupunkiseutujen lähikylät kasvavat niiden kaupunkiseutujen ympärillä, jotka ovat suuria ja kasvavat vahvimmin. Suhteellisesti hyvä sijainti pienempien kaupunkiseutujen läheisyydessä ei kuitenkaan useimmilla alueilla näy kylien väestökasvuna. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylät ovat selvemmin yksittäistapauksia, joiden kehitys riippuu pitkälti paikallisista olosuhteista. Uudellamaalla ja Keski-Suomessa taajamien reunakylät kasvoivat seurantajaksolla.

Maaseutukylät ovat yhdyskuntarakenteen näkökulmasta syrjäisiä. Maaseutukyliä väestökehityksessä on maakuntien välillä suuriakin eroja, vaikka Uuttamaata lukuun ottamatta maaseutukyliä väestö maakuntatasolla vähenee kaikkialla. Maaseutukyliä väestökehitys ei maakunnan sisällä ole kuitenkaan täysin sidottu kylän yhdyskuntarakenteelliseen sijaintiin, sillä kaikissa maakunnissa on myös kasvavia maaseutukyläitä. Maaseutukyliä eriytyminen kasvaviin ja taantuviin riippuu siis pitkälti paikallisista olosuhteista.

Johtopäätökset

Kylärakenne maan eri osissa

Maakunnat eroavat toisistaan siinä, miten suuri osa haja-asutuksesta on kytkeytynyt kaupunkiseutuihin. Varsinais-Suomea lukuun ottamatta eteläisen Suomen maakunnissa yli 70 % kyläalueiden väestöstä asuu kaupunkiseutujen läheisessä vaikutuspiirissä. Vastaava prosentti on Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla sekä Lapissa noin 20 %.

Etelä-Suomen yhdyskuntarakenteessa kyläalueet sijaitsevat lähes aina kohtuullisen etäisyyden päässä suuremmista kaupunkiseuduista. Kaupunkiseutujen reunakylät eivät muodostu perinteisistä kylistä vaan ovat väljemmin asuttua aluetta taajaman ympärillä. Pohjoisessa ja idässä kaupunkiseutuja on harvassa, joten kyläasutus on lähtökohtaisesti syrjäisempää. Lännessä asutusta on runsaasti myös kaupunkiseutujen ulkopuolella, joten kylät sijaitsevat suhteellisen lähellä toisiaan ja muita asutuskeskittymiä.

Länsi-Suomessa maaseudun väestö on keskittynyt kyliin selvästi Itä-Suomea voimakkaammin. Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutuilla alueilla kyläalueita on vähän, eivätkä ne ole alueellisesti läheskään yhtä laajoja kuin Pohjanmaalla. Idässä haja-asutusalueen asumukset sijaitsevat etäämpänä toisistaan ja kylien kokonaisväestö jää pieneksi. Pohjoisessa kylien merkitys on pitkien etäisyyksien takia suuri, sillä muitakaan asutuskeskittymiä ei juuri ole. Vaikka Lapissa kylät sijaitsevat harvassa, niissä asuu yhä merkittävä määrä väestöä.

Sijainniltaan erilaiset kylät

Kyläasutus näyttyy erilaisena maan eri osissa. Suurten kaupunkiseutujen reunoille on muodostunut kylämäisen asutuksen matto, jonka asukastiheys usein paikoin vastaa perinteisen maaseutukylän asukastiheyttä. Toisessa ääripäässä Itä- ja Pohjois-Suomessa useat perinteiset maaseutukylät ovat asukasmäärältään niin pieniä, etteivät ne enää täytä tässä käytettyä kylän kriteeriä.

Yhdyskuntarakenteellinen sijainti määrittää melko pitkälle kyläalueen luonteen. Kaupunkiseutujen reunakylät eivät ole perinteisiä maatalouselinkeinon vaikutuksesta syntyneitä kyliä. Reunakylissä asutaan maaseutumaisesti, mutta usein ilman lähipalveluja tai työpaikkoja. Töissä käydään kaupungissa ja palvelut löytyvät kaupunkiseudun taajamista. Reunakylät toimivat yksityisautoilun varassa. Kaupunkiseutujen reunakyliden väestökehitykseen vaikuttaa oleellisesti kaupunkiseudun

kokonaiskehitys. Reunakyliden kasvu näkyy voimakkaammin Helsingin kaupunkiseudulla. Myös valtakunnallisesti kaupunkiseutujen reunakyliden väestömäärä ja pinta-ala ovat kasvussa.

Maaseutukylät edustavat paremmin perinteistä käsitystä kylästä tyypillisenä maaseutuasutuksen muotona. Maaseutukyliden kehityksen ongelmia ovat usein maaseudun autioituminen, väestön ikääntyminen ja heikkenevät palvelut. Suurin osa Suomen kyläväestöstä asuu tämän tyyppisissä kylissä. Näiden kylien väestömäärä on valtakunnallisesti voimakkaassa laskussa.

Kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla ja kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukaan taajamien reunoilla kyläasutuksessa voi olla piirteitä sekä perinteisestä kyläasutuksesta että taajamien kasvun purkautumisesta ympäröivälle alueelle. Kaupunkiseutujen lähikylien kehitys heijastelee kaupungin ja maaseudun välisen vuorovaikutusvyöhykkeen kehitystä ja siirtymistä. Näiden kylien väestömäärä on kasvussa ja yhä suurempi osa kyläväestöstä asuukin juuri kaupunkiseutujen lähikylissä. Vastaavasti taajamien reunakyliden kehitys kertoo pienten paikkakuntien suhteesta ympäröivään maaseutuun. Näiden kylien väestömäärä on valtakunnallisesti pysynyt samalla tasolla 25 vuoden jakson 1980–2005.

Kylien väestökehitys

Kyläalueen väestö todennäköisesti kasvaa mikäli kylän sijainti täyttää seuraavat kriteerit:

1. Sijaitsee Helsingin tai ympäröivillä Lohjan, Porvoon, Hyvinkään ja Riihimäen kaupunkiseudulla, kaupunkiseudun läheisellä maaseudulla tai Uudenmaan maakunnan maaseutualueella
2. Sijaitsee jollain muulla kasvavalla kaupunkiseudulla (erityisesti yliopistokaupungit)
3. Sijaitsee suuren yliopistokaupungin kaupunkiseudun läheisellä maaseudulla

Kyläalueen väestö todennäköisesti vähenee mikäli sen sijainti täyttää seuraavat kriteerit:

1. Sijaitsee maaseudulla Uudenmaan ulkopuolella
2. Sijaitsee väestöltään taantuviissa maakunnissa

Lisäksi aluerakenteellisesti kaupunkiseudun ulkopuolisen kyläalueen väestön väheneminen on todennäköisempää:

1. Itärajaan rajautuvissa maakunnissa
2. Länsirannikolla Satakunnasta Keski-Pohjanmaalle, myös Etelä-Pohjanmaalle
3. Lapissa

Sijainti on keskeinen tekijä kyläalueiden väestökehitystä vertailtaessa. Kaupunkiseuduilla reunakyläiden väestökehitys on riippuvainen kaupunkiseudun kokonaiskehityksestä. Samoin muissa kaupunkiseutuihin tai muihin suurempiin asutuskeskittymiin kytkeytyneissä lähi- tai reunakylissä keskusalueen kehitys määrittää vaikutusalueen kehitystä. Maaseutukylissä kaupunkiseutujen suora vaikutus hiipuu ja aluerakenteellinen sijainti muuttuu merkittävämmäksi. Syrjäisimmillä harvaan asutuilla alueilla kylät muodostuvat oman alueensa keskuksiksi ja niillä saattaa olla merkittävä rooli omalla vaikutusalueellaan esimerkiksi palvelujen saatavuuden kannalta.

Maaseutukyläiden kohdalla aluerakenteellinen sijaintikaan ei selitä kaikkea. Myös edullinen sijainti suhteessa liikenneverkkoihin tai paikallisiin vetoimatekijöihin, kuten matkailukohteisiin saattaa vaikuttaa kyläalueen kehitykseen merkittävästi. Kasvavia maaseutukyläitä löytyy jokaisesta maakunnasta, myös syrjäisimmiltä alueilta.

8 Kylien alueellinen muutos ja muutosalueet

Kyläalueen muutos voidaan havaita vertaamalla eri vuosien kylärajoja. Asettamalla vuoden 1980 ja 2005 kylärajoitukset päällekkäin, nähdään missä kyläalue on laajentunut tai supistunut. Kun mukaan otetaan taajamarajaus, saadaan kokonaiskuva siitä miten kyläksi rajattu alue on muuttunut seurantajaksolla. Vuoden 1980 kyläalue on vuoden 2005 näkökulmasta joko säilynyt kylänä, muuttunut taajamaksi tai hävinnyt kokonaan. Vastaavasti vuoden 2005 kyläalue on vuoden 1980 kylärajoituksen näkökulmasta vanhaa kyläalueena säilynyttä, uutta kyläaluetta tai taajamasta kyläksi muuttanutta aluetta.

Seuraavassa näitä muutoksia on tarkasteltu sijainniltaan erilaisilla kyläalueilla. Vertailukelpoisen muuttuvan aluerajoituksen avulla saadaan kuva asutuksen rakenteesta tapahtuneista muutoksista. Kasvu- ja supistumisalueita voidaan tarkastella erikseen. Rakenteen muutoksen osalta on tarkasteltu tarkemmin kahta merkittävää kehitysuuntaa, joista toinen näkyy kaupunkiseutujen reunakyläiden voimakkaana muutoksena ja toinen häviävänä maaseutukylinä.

8.1

Vuoden 1980 kylärajaus – 25 vuoden muutos

Vuoden 1980 kyläalue on vuoden 2005 näkökulmasta joko säilynyt kylänä, muuttunut taajamaksi tai hävinnyt kokonaan. Kylän hävitessä vuonna 1980 kyläksi rajautunut alue ei vuonna 2005 enää täytä kylärajoituksen kriteereitä ja on jäänyt harvaksi haja-asutukseksi. Seuraavassa on tarkasteltu kyläalueen 1980 muutosta vuoden 2005 kyläalueen näkökulmasta koko maassa ja erityyppisissä kylissä. Eri alueiden välisiä eroja tarkastellaan tarkemmin seuraavissa kappaleissa.

Koko maa

Vuoden 1980 kyläksi rajatun alueen pinta-alasta reilusti yli puolet (59 %) on säilynyt kyläalueena vuoden 2005 rajoituksessa (kuva 29). Vastaavasti 26 % pinta-alasta muuttui uudessa rajoituksessa harvaksi haja-asutukseksi. Kyläksi rajatun alueen väestön tihentyessä kyläalueesta voi muodostua taajama tai osa taajamasta. Näin tapahtui 15 prosentille vuoden 1980 rajoituksen mukaisen kylän pinta-alasta.

Kyläalueen muuttuminen taajamaksi

Kaupunkiseutujen reunakyläiden pinta-alasta jopa lähes kolmannes muuttui taajamaksi seurantajaksolla. Tämä kertoo suurimpien kaupunkiseutujen voimakkaasta taajamoitumiskehityksestä, jonka myötä kaupunkia ympäröivän haja-asutuksen tiiviimmin asutetut osat ovat sulautuneet osaksi taajamaa. Sama ilmiö on havaittavissa pienemmässä mittakaavassa suurten yli 5 000 asukkaan taajamien liepevyöhykkeillä, joissa kylämäisen asukastiheyden alue jatkuu suoraan taajamasta.

Maaseutukylissä ja kaupunkiseutujen lähikylissä taajamaksi muuttuneen kyläalueen osuus oli selvästi pienempi. Nämä kyläalueet sijaitsivat enemmän erillään suuremmista taajamista eikä niille ole kohdistunut samanlaista kasvupainetta kuin kaupunkiseuduille.

Kyläalueen häviäminen

Hävinneellä kyläalueella tarkoitetaan aluetta, jonka luokitus on muuttunut 1980–2005 kylästä harvaksi haja-asutukseksi. Kylärajoituksen kriteerien perusteella kylä häviää kun sen väestönmäärä putoaa alle 40 asukkaan. Fyysisesti kylä rakennuksineen saattaa säilyä, mutta se enää muodosta selkeää pysyvän asumisen asutuskeskittymää.

Kaupunkiseutujen reunakylät eivät yleensä häviä väestökriteerin takia, mutta kyläalueita voi hävitä myös taajamoitumisen sivutuotteena. Taajamaksi muuttuneiden kyläalueiden reunoille jää ruutuja, jotka eivät täytä taajaman rajauksessa käytettyjä kriteerejä, mutta eivät myöskään muodosta kyläksi rajautuvaa aluetta⁷ (kuvan 29 kartta). Myös taajamien reunakylissä taajamoituminen aiheuttaa merkittävän osan hävinneestä kyläalueesta.

Verrattuna kaupunkiseutujen reunakyläin kaupunkiseutujen lähikylät ja maaseutukylät ovat useammin erillisiä kyliä. Kaupunkiseutujen reunakyläin asutus on suoraa taajamarakenteen jatkoa, mutta maaseudulla kylä muodostaa tyypillisesti muusta rakenteesta irrallisen asutustihentymän (kuva 30). Maaseudulla kylän häviäminen merkitsee useimmiten kylän olevan tyhjenemässä.

Maaseutukyläin osuus Suomen hävinneestä kyläalueesta 1980-2005 oli lähes puolet. Varsinaisia kokonaisia väestön vähenemisen kautta hävinneitä kyliä on lähinnä vain kaupunkiseutujen ulkopuolella. Maaseutukyläin vuoden 1980 pinta-alasta 27 % hävisi vuoden 2005 rajauksessa, eli kyläasutus on supistunut merkittävästi tietyillä maaseutualueilla. Kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikylissä hävinneiden kyläalueiden osuus oli pienempi kuin maaseutukylissä.

Kylänä pysynyt alue

Kyläalue muuttui vähiten maaseutukylissä ja kaupunkiseutujen lähikylissä, joissa noin 2/3 vuoden 1980 kyläalueesta säilyi kylänä vuoteen 2005. Kaupunkiseuduilla alle puolet vuoden 1980 reunakyläin alueesta on säilynyt vuoteen 2005. Taajamiin laajeneminen entisille kyläalueille on siirtänyt kylämaisen asukastiheyden aluetta kauemmaksi kaupunkiseudun keskustasta.

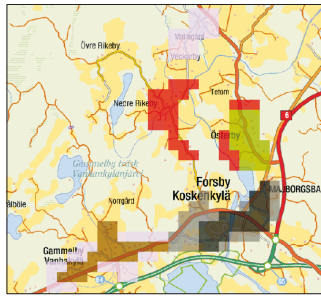
Vuoden 1980 kyläväestö jakautui alueille pinta-alan mukaisessa suhteessa. Asukkaista 59 % asui siinä osassa kyläaluetta, joka myös pysyi kylänä seuraavat 25 vuotta. Vastaavasti 15 % asui häviävillä kyläalueilla ja 26 % taajamaksi tiivistyvillä kyläalueilla. Vuoden 1980 kyläväestöstä kaikkiaan noin 167 000 asukasta asui alueella, joka ei vuonna 2005 enää ollut kyläaluetta.

⁷ Rajausmenetelmästä johtuen alueiden ajallisessa vertailussa kylän kasvaessa taajamaksi käy niin, että vanha 1980 kylä jakautuu siihen osaan, joka täyttää taajaman kriteerit ja siihen osaan joka ei täytä. Se osa, joka ei täytä taajaman kriteereitä ei useimmiten muodosta yhtenäistä kylän kriteerit täyttävää aluetta, joten se jää pois myös kyläalueesta ja muuttuu harvaksi maaseutu-asutukseksi. Käytännössä tämä johtaa siihen, että erityisesti kaupunkiseuduilla kyläalueiden häviäminen ei johdu asutuksen vähenemisestä jollain kyläalueella vaan taajamoitumisesta. Kaupunkiseutujen ulkopuolella suurin osa hävinneestä kyläalueesta on kuitenkin yksittäisiä erillisiä kyliä, joiden väestömäärä on laskenut alle 40 asukkaan.

Kylänä pysyneillä alueilla väestömäärä väheni seurantajaksolla 1980–2005 kaikkiaan 34 000 asukkaalla eli 14 prosentilla. Ne kyläalueet, joissa väestö kasvoi selvimmin, muuttuivat taajamiksi ja ne joissa väkiluku laski alle 40 asukkaan, muuttuivat harvaksi haja-asutukseksi. Maaseutuväestön väheneminen on seurantajaksolla muuttanut kyläksi luokiteltua aluetta vähemmän kuin voimakas väestökasvu kaupunkiseuduilla.

Yhteenveto

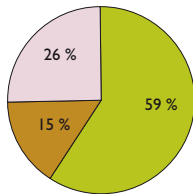
Yli puolet vuoden 1980 kyläksi rajatusta alueesta säilyi kyläalueena vuoden 2005 rajauksessa. Loput alueesta muuttui joko taajamaksi tai hävisi. Kaupunkiseutujen reunakyläin on erityisesti kasvavilla seuduilla ollut tyypillistä, että osa kyläalueesta on jatkuvassa muutoksessa kohti taajamaa. Vastaavasti taantuvissa maaseutukylissä kylän alue on muuttunut hitaammin ja voimakkain muutos on aiheutunut kyläalueen supistumisesta.

- Taajama 1980–2005
- Taajaman laajenemisaalue 1980–2005
- Kylästä taajamaksi 1980–2005
- Pysynyt kylänä 1980–2005
- Uusi kyläalue 1980–2005
- Hävinneet kyläalueet 1980–2005

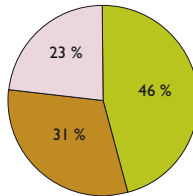
Pinta-alan jakautuminen

Vuoden 1980 kyläalue yhteensä

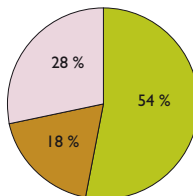
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	3 753	239 351	205 298	-14 %
■ Kylästä taajamaksi 1980–2005	973	106 855	156 320	46 %
■ Hävinneet kyläalueet 1980–2005	1 631	60 590	38 142	-37 %
Kylä 1980 yhteensä	6 357	406 796	399 760	-2 %

Kaupunkiseutujen reunakylät

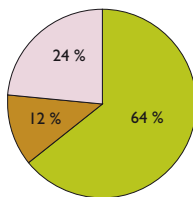
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	740	45 553	44 301	-3 %
■ Kylästä taajamaksi 1980–2005	498	53 366	87 910	65 %
■ Hävinneet kyläalueet 1980–2005	380	9 949	8 181	-18 %
Kylä 1980 yhteensä	1 617	108 868	140 392	29 %

Yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylät

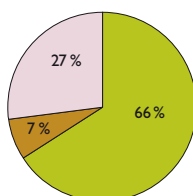
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	348	21 236	18 115	-15 %
■ Kylästä taajamaksi 1980–2005	121	13 938	16 765	20 %
■ Hävinneet kyläalueet 1980–2005	187	6 300	4 313	-32 %
Kylä 1980 yhteensä	655	41 474	39 193	-5 %

Kaupunkiseutujen lähikylät

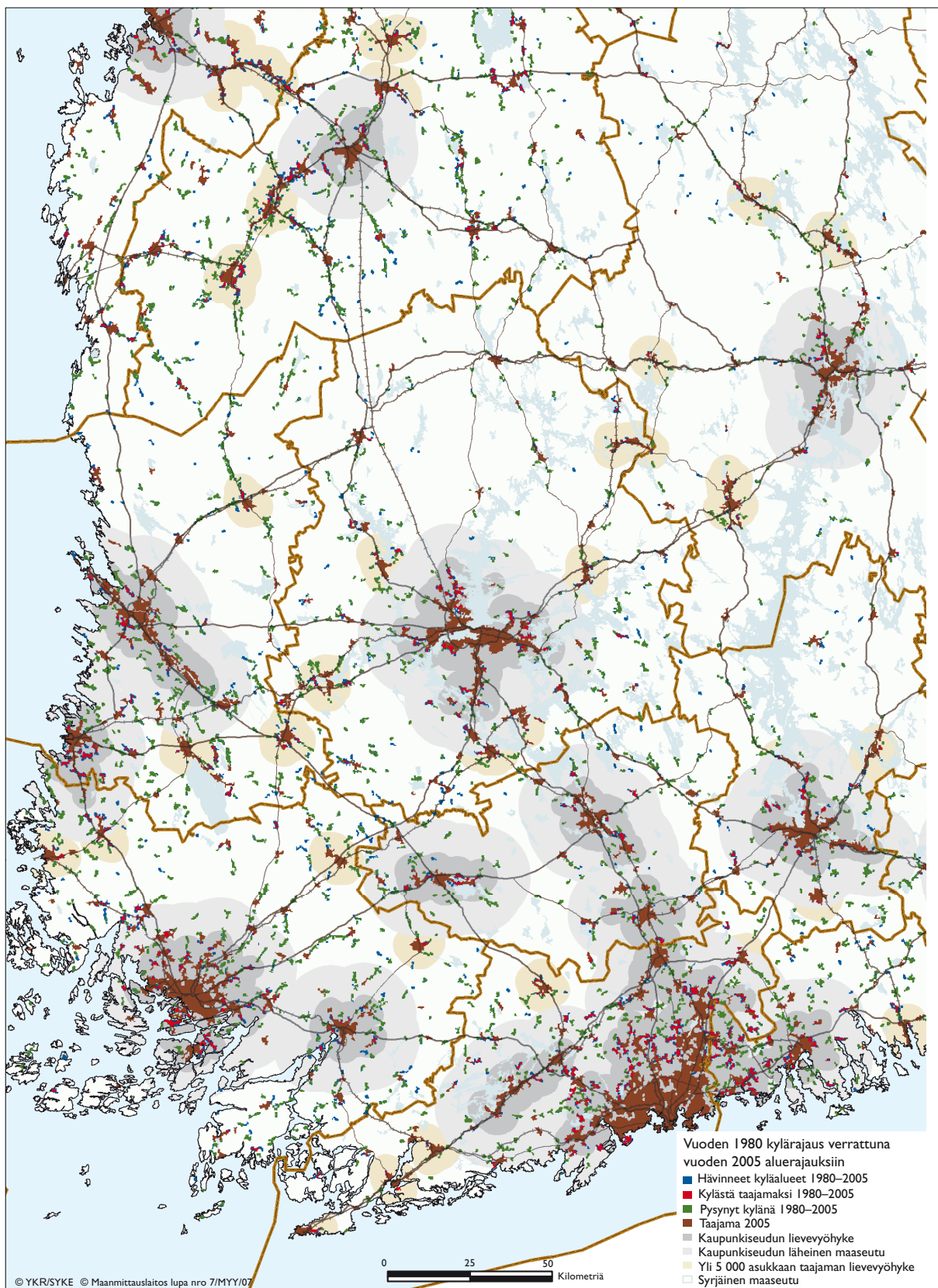
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	798	48 178	43 871	-9 %
■ Kylästä taajamaksi 1980–2005	153	16 705	23 839	43 %
■ Hävinneet kyläalueet 1980–2005	295	10 779	6 879	-36 %
Kylä 1980 yhteensä	1 246	75 662	74 589	-1 %

Maaseutukylät

	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	1 867	124 384	99 011	-20 %
■ Kylästä taajamaksi 1980–2005	201	22 846	27 806	22 %
■ Hävinneet kyläalueet 1980–2005	770	33 562	18 769	-44 %
Kylä 1980 yhteensä	2 839	180 792	145 586	-19 %

Kuva 29. Kyläalueen muutos vuoden 1980 kylärajausten näkökulmasta.

Kuva 30. Vuoden 1980 kylärajaus verrattuna vuoden 2005 aluerajauksiin.

Vuoden 2005 kylärajaus – 25 vuoden muutos

Vuoden 2005 kyläalue on vuoden 1980 kylärajausten näkökulmasta tarkasteltuna joko vanhaa kylänä säilynyttä aluetta, uutta kyläaluetta tai taajamasta kyläksi muuttunutta aluetta. Uusi kyläalue muodostuu vuoden 2005 kyläalueen osista, jotka olivat vuonna 1980 harvaa haja-asutusta. Tämä alue kuvaa kyläalueen alueellista laajenemista⁸. Pieni osa vuoden 1980 taajamasta on supistunut kyläksi vuonna 2005. Seuraavassa on tarkasteltu kyläalueen 2005 muutosta vuoden 1980 kyläalueen näkökulmasta koko maassa ja sijainniltaan erilaisissa kylissä.

Koko maa

Uuden ja vanhan kyläalueen pinta-alan suhde koko maassa on 47 % uutta ja 53 % vanhaa (kuva 31). Lähes puolet vuoden 2005 kyläalueesta on siis muodostunut 25 vuoden seurantajakson aikana vuoden 1980 jälkeen. Tämä kertoo siitä, kuinka nopeasti haja-asutuksen rakenne on muuttunut. Vuonna 2005 uusilla kyläalueilla asui kuitenkin vain 37 % kyläväestöstä, joten uuden kyläalueen asukastiheys on vanhaa kylänä säilynyttä aluetta alhaisempi. Taajamasta kyläksi supistunutta aluetta oli koko maassa vain 21 neliökilometriä. Tästä supistumisesta valtaosa tapahtui maaseutualueella.

Uudet kyläalueet

Kylärajausten vertailussa havaitut uudet kyläalueet voivat olla joko aiemman kyläalueen laajenemista reunoilta tai kokonaan uusia erillisiä kyläalueita. Aiemmin erilliset kylät ovat myös voineet kuroutua yhdeksi suuremmaksi kyläalueeksi, kun niiden väliin on rakennettu. Tämä on ollut yleistä suurimpien kaupunkiseutujen lievelyöhykkeillä, joissa aiemmin selvemmin erilliset reunakylät ovat kuroutuneet suuriksi kylämäisen asukastiheyden alueiksi.

Kyläalue on muuttunut voimakkaimmin kaupunkiseuduilla, joissa 60 % reunakyläalueesta on rajautunut kyläksi vuoden 1980 jälkeen. Kaupunkiseutujen lievelyöhykkeille on syntynyt uutta reunakyläaluetta yhteensä yli 1 000 neliökilometriä

25 vuoden aikana. Näillä alueilla asui vuonna 2005 noin 43 000 asukasta ja väestökasvu vuodesta 1980 oli 74 %. Samana aikana kylänä pysyneellä alueella väestömäärä laski 3 prosentilla. Kaupunkiseutujen haja-asutuksen, eli lievelyöhykkeen väestökasvu ei siis koko maan tasolla ole ohjautunut olemassa oleviin reunakyläalueisiin vaan niiden ulkopuoliselle haja-asutusalueelle muodostaen uusia reunakyläalueita.

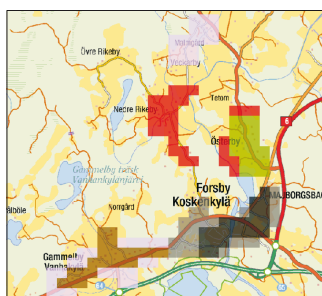
Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien lievelyöhykkeellä uutta reunakyläaluetta on muodostunut huomattavasti kaupunkiseutuja hillitymmin. Vain 44 % vuoden 2005 reunakyläalueesta on muodostunut vuoden 1980 jälkeen. Näiden pienempien paikkakuntien haja-asutusalueille ei ole kohdistunut samanlaista kasvupainetta kuin kaupunkiseuduille. Paikkakuntien välillä on kuitenkin suuria eroja, sillä paikallisesti (esimerkiksi Keski-Suomessa) on muodostunut huomattaviakin uusia kyläalueita taajamien kyläalueiden (kuva 32).

Kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikylissä uuden kyläalueen osuus kyläalueen pinta-alasta on lähes puolet, joten kaupunkiseutujen kasvu heijastuu myös läheiselle maaseudulle. Kuvasta 32 näkyy, että kaupunkiseutujen läheisyyteen on tiivistynyt runsaasti uusia erillisiä lähikyläalueita esimerkiksi Tampereen ja Jyväskylän ympärillä.

Maaseutukyläalueiden pinta-alasta 40 % on muodostunut vuoden 1980 jälkeen⁹. Maaseudun uusia kyläalueita on muodostunut yhteensä noin 1 200 neliökilometriä. Tämän alueen väestökasvu on kuitenkin vain 16 %, joten valtaosa ns. uudesta kyläalueesta on ollut pienkylätyyppistä asutusta vuonna 1980. Maaseudun uudet kyläalueet eivät useinkaan ole täysin uusia asuinalueita, vaan niissä pienkyläalueiden ja harvan haja-asutuksen rakennuskanta on kasvanut ja samalla laajentanut talorykelmää, joka muodostaa kyläalueen. Osassa kyläalueita myös väestö on lisääntynyt ja tiivistänyt asutusta kyläalueen ehdot täyttäväksi alueiksi. Maaseutualueilla tällä kyläalueen rajausmenetelmällä saatu kyläalueen pinta-alan lisääntyminen liittyy kuitenkin pääosin rakennuskannan jatkuvaan kasvuun.

⁸ Rajauksessa maaseudun uusia kyläalueita on syntynyt jonkin verran myös rakennusten parantuneiden sijaintitietojen ansiosta, jolloin kyse on vuoden 1980 kylärajausten puutteista suhteessa vuoden 2005 aluerajaukseen. Tähän viittaa se, että uudet maaseutukylät ovat olleet väestötiheydeltään varsin tiiviitä jo vuonna 1980 (kuva 31).

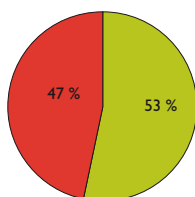
⁹ Johtuen erityisesti vuoden 1980 rakennustietojen puutteista joillain alueilla tämä luku on todellisuudessa pienempi. Oikeilla tiedoilla vuoden 1980 kylärajaus olisi saatu enemmän kyläalueita erityisesti Pohjois-Karjalassa, mutta myös muissa itäisen Suomen maakunnissa.

- Taajama 1980–2005
- Taajaman laajenemisaalue 1980–2005
- Kylästä taajamaksi 1980–2005
- Pysynyt kylänä 1980–2005
- Uusi kyläalue 1980–2005
- Hävinneet kyläalueet 1980–2005

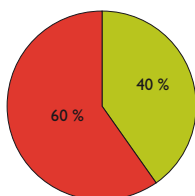
Pinta-alan jakautuminen

Vuoden 2005 kyläalue yhteensä

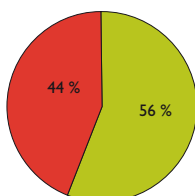
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	3 753	239 351	205 298	-14 %
■ Uusi kylä 1980–2005	3 320	85 492	120 503	41 %
Taajamasta kyläksi 1980–2005	21	4 770	2 551	-47 %
Kylä 2005 yhteensä	7 094	329 613	328 352	0 %

Kaupunkiseutujen reunakylät

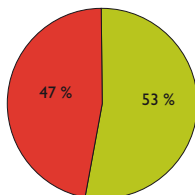
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	740	45 553	44 301	-3 %
■ Uusi kylä 1980–2005	1 094	24 717	42 934	74 %
Taajamasta kyläksi 1980–2005	2	874	303	-65 %
Kylä 2005 yhteensä	1 836	71 144	87 538	23 %

Yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylät

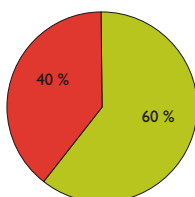
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	348	21 236	18 115	-15 %
■ Uusi kylä 1980–2005	278	7 735	9 901	28 %
Taajamasta kyläksi 1980–2005	1	100	70	-30 %
Kylä 2005 yhteensä	627	29 071	28 086	-3 %

Kaupunkiseutujen lähikylät

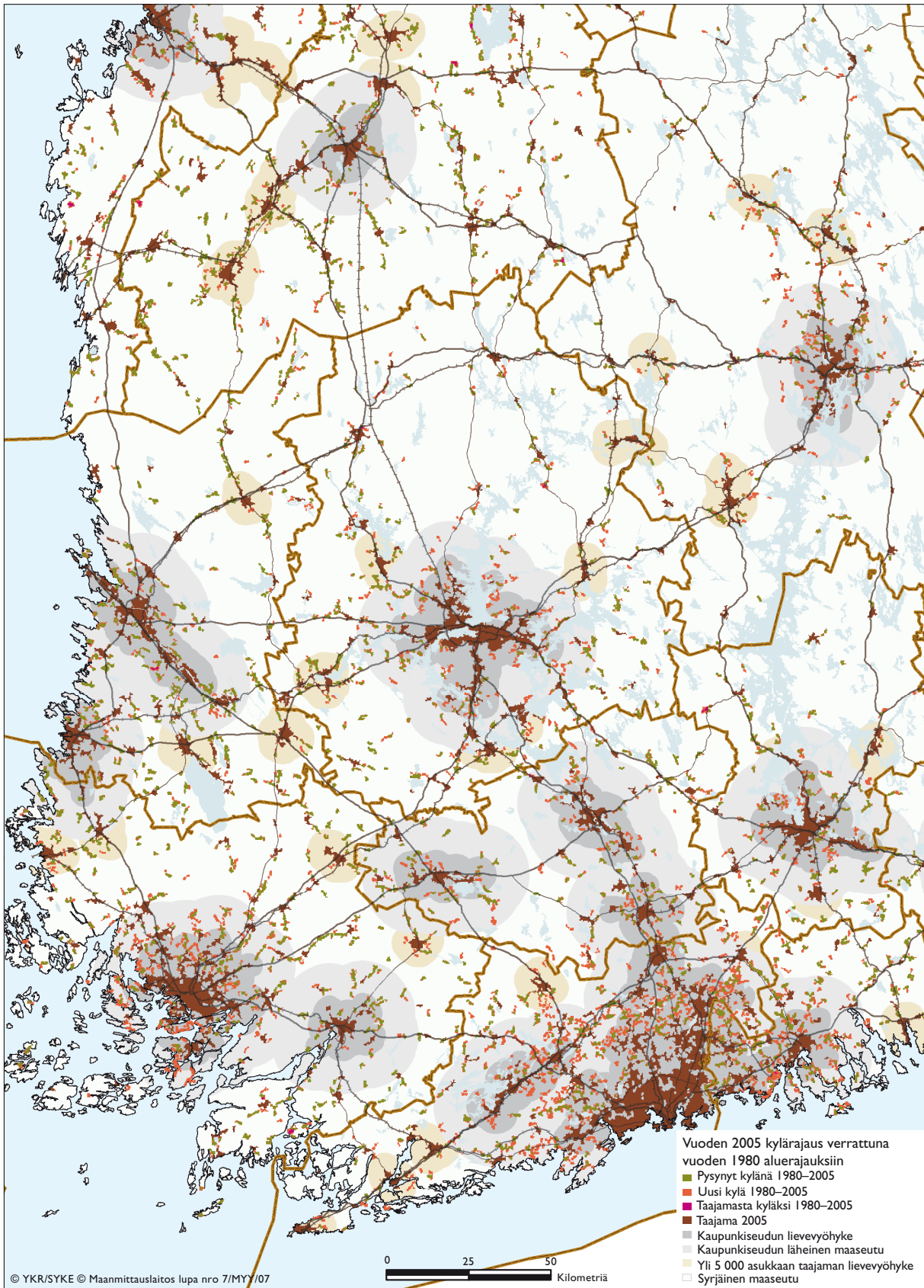
	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	798	48 178	43 871	-9 %
■ Uusi kylä 1980–2005	716	17 420	26 333	51 %
Taajamasta kyläksi 1980–2005	2	365	251	-31 %
Kylä 2005 yhteensä	1 517	65 963	70 455	7 %

Maaseutukylät

	Pinta-ala (km ²)	Väestö 1980	Väestö 2005	Väestömuutos 1980–2005
■ Pysynyt kylänä 1980–2005	1 867	124 384	99 011	-20 %
■ Uusi kylä 1980–2005	1 231	35 620	41 335	16 %
Taajamasta kyläksi 1980–2005	16	3431	1 927	-44 %
Kylä 2005 yhteensä	3 114	163 435	142 273	-13 %

Kuva 31. Kyläalueen muutos vuoden 2005 kylärajausten näkökulmasta.

Kuva 32. Vuoden 2005 kylärajaus verrattuna vuoden 1980 aluerajauksiin.

Yhteenveto

Lähes puolet vuoden 2005 kyläalueesta on muodostunut 25 vuoden seurantajakson aikana. Tämän uuden kyläalueen asukastiheys on kuitenkin alhaisempi kuin jo vuonna 1980 kyläaluetta olleilla alueilla. Uuden kyläalueen osuus oli korkein kaupunkiseuduilla, joiden reunakyläalueesta 60 % muodostui seurantajakson aikana. Näillä alueilla asui vuonna 2005 noin 43 000 asukasta ja väestökasvu vuodesta 1980 oli suuri 74 %. Tämä on seurausta lievelyöhykkeillä tapahtuneesta hajarakentamisesta. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5000 asukkaan taajamien lievealueilla uusia kyläalueita on syntynyt vähän verrattuna kaupunkiseutuihin. Kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikylissä uuden kyläalueen osuus on selvästi korkeampi kuin maaseutukylissä.

8.3

Reunakylämuutokset eri kaupunkiseuduilla

Kaupunkiseuduilla taajamoituminen on ollut voimakasta ja se näkyy muutoksina myös kaupunkiseudun reunoilla. Kaupunkiseutujen lievealueiden reunakylät ovat seuraus kaupunkiseudun alueellisesta kasvusta ympäröivälle haja-asutusalueelle. Reunakylämuutoksilla voidaan havainnollistaa miten kaupunkiseutu laajenee. 25 vuoden seurantajakso osoittaa, että taajaman reunoja ympäröivät reunakyläalueet ovat olleet taajaman esiasteita, jotka ajan kuluessa ovat liittyneet osaksi taajamaa.

Kaupunkiseutujen lievelyöhykkeellä lähitaajamat ovat usein maaseutumaisia ja haja-asutus kylämaisella asukastiheydellä asuttua. Reunakylämuutokset alkavat usein suoraan taajaman reunasta. Hajarakentamisen seurauksena syntyy uutta reunakylää, mutta toisaalta reunakylästä muodostuu samaan aikaan myös uutta taajamaa.

Kaupunkiseutujen välillä on suuriakin eroja sen suhteen miten kaupungin ja maaseudun välinen lievelyöhyke kehittyy. Kaupunkiseudun haja-asutuksen kasvu kertoo usein hallitsemattomasta hajarakentamisesta, jonka myötä yhdyskuntarakenne muovautuu ilman kokonaisvaltaista suunnittelua. Reunakylämuutosten leviäminen on varsinkin isoimmilla kaupunkiseuduilla merkki siitä, että asutus pirstoutuu laajoille alueille taajamien ulkopuolelle. Reunakylästä syntyy samalla alhaisella tehokkuudella rakennettua taajamaa, jota ei ole suunniteltu taajamaksi.

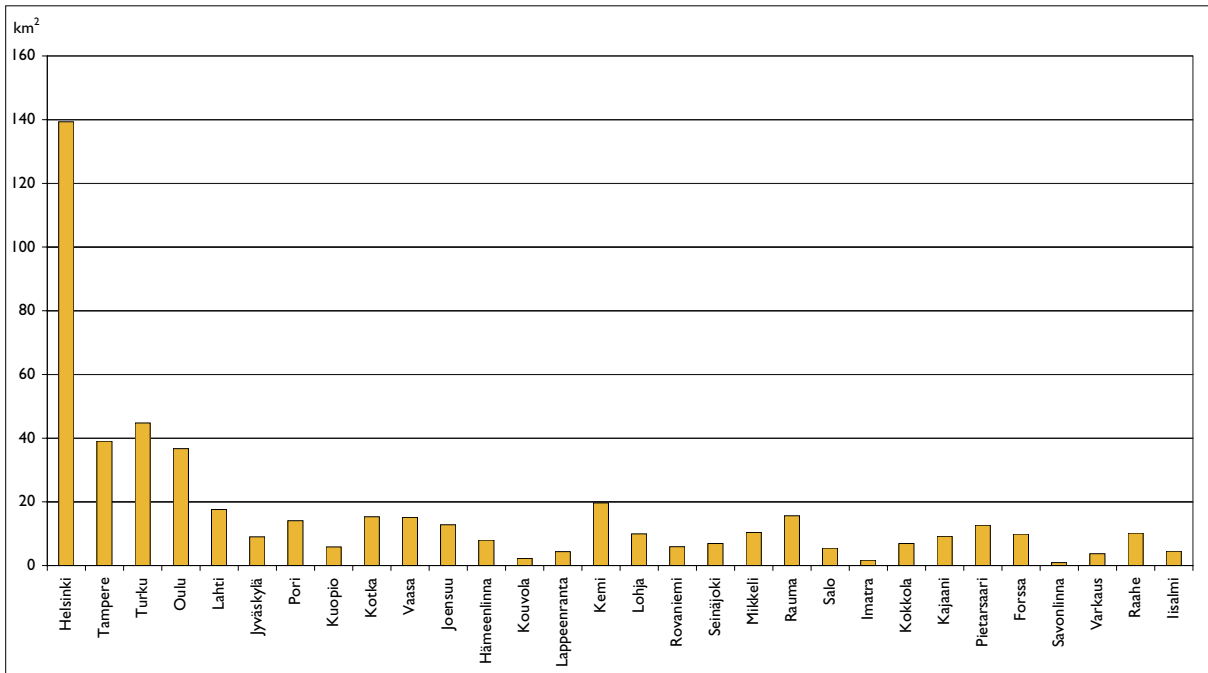
Seuraavassa tarkastellaan reunakylämuutoksia 34 kaupunkiseudulla. Reunakylämuutosten tarkastellaan vuoden 1980 kylärajoituksen näkökulmasta ja uusien reunakyläalueiden syntyä vuoden 2005 näkökulmasta.

Kaupunkiseudun reunakylästä taajamaksi

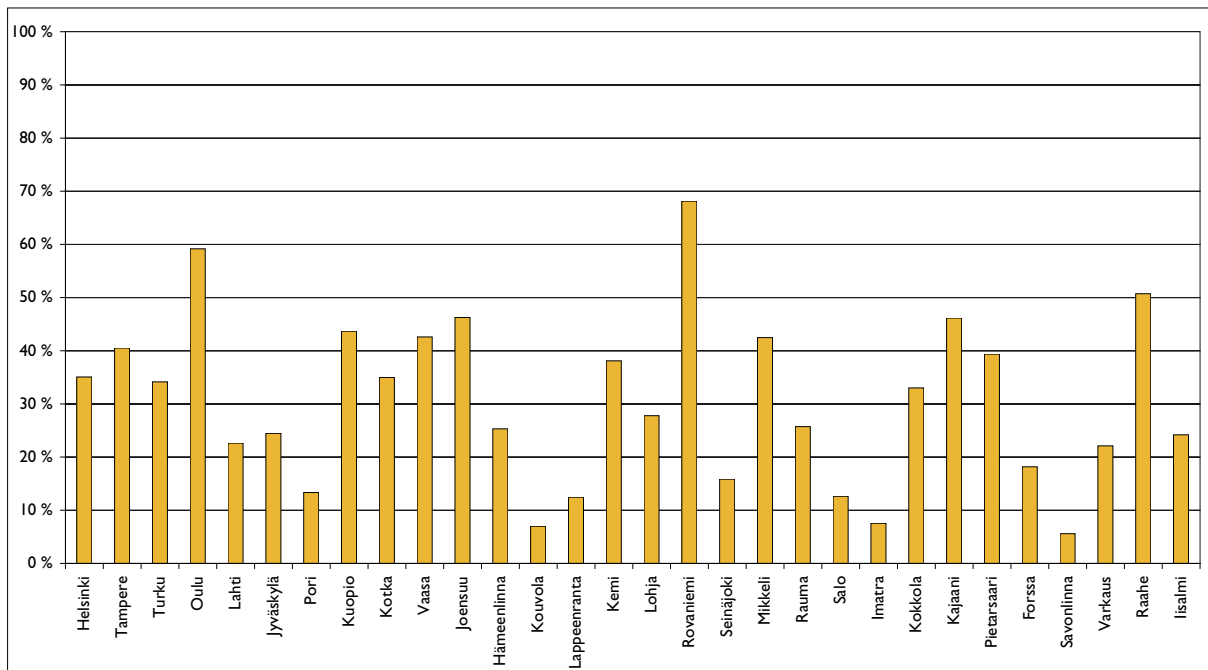
Kuvissa 33 ja 34 on esitetty kaupunkiseutujen reunakylämuutuminen taajamaksi seurantajakson aikana 1980–2005. Määrällisesti muutos on ollut selvästi voimakkainta Helsingin, Hyvinkään, Riihimäen ja Porvoon yhteenlasketulla kaupunkiseudulla, jossa vuoden 1980 reunakyläalueesta 140 neliökilometriä (35 %) muuttui taajamaksi seurantajakson aikana.

Kuvassa 34 reunakylämuutuminen on suhteutettu vuoden 1980 kyläalueeseen kaupunkiseudulla. Seurantajakson aikana 1980–2005 taajamoituminen oli suhteellisesti voimakkainta Rovaniemen, Oulun ja Raahen kaupunkiseuduilla, joissa yli puolet vuoden 1980 reunakylästä rajautuneesta alueesta oli muuttunut taajamaksi vuonna 2005.

Kaupunkiseutujen reunakylämuutuminen taajamaksi oli yleistä erityisesti pohjoisemmilla kaupunkiseuduilla, joissa monessa yli 40 % vuoden 1980 kyläalueesta oli kasvanut taajamaksi vuonna 2005. Tampereella ja Turussa osuus jäi 30–40 prosenttiin, mutta näissä reunakylämuutosten pinta-ala oli koko seurantajakson ajan selvästi suurempi kuin pohjoisten kaupunkiseutujen ympärillä. Vuoden 1980 tilanteen mukainen reunakylä muuttui vähiten Savonlinnassa, Kouvolassa ja Imatralla, joissa alle 10 % vuoden 1980 reunakylästä muuttui taajamaksi.

Kuva 33. Kaupunkiseudun reunakylästä taajamaksi 1980–2005 muuttuneen alueen pinta-ala.

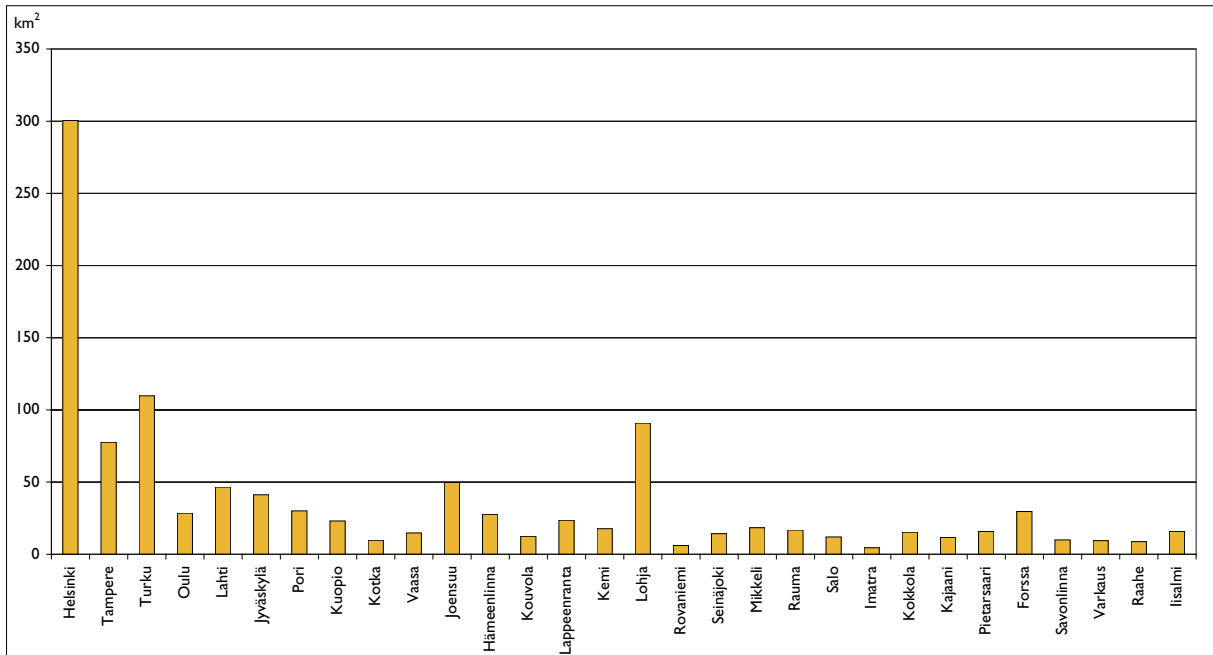

Kuva 34. Kaupunkiseudun reunakylästä taajamaksi 1980–2005 muuttuneen kyläalueen pinta-alan osuus vuoden 1980 reunakylän pinta-alasta kaupunkiseuduilla

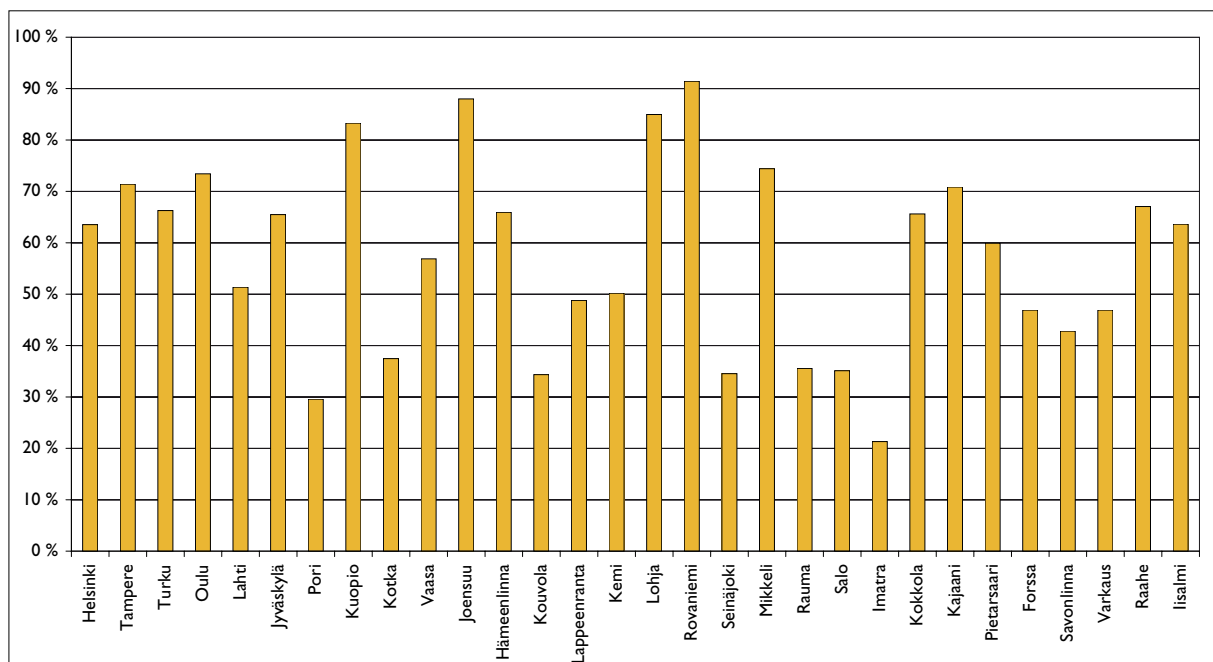
Kaupunkiseutujen reunakyläiden laajeneminen

Kuvissa 35 ja 36 näkyy uusien reunakyläiden muodostuminen kaupunkiseuduilla seurantajakson 1980–2005 aikana. Uutta reunakyläaluetta muodostui kaupunkiseuduille huomattava määrä, yhteensä yli 1 000 km². Kaupunkiseutujen uuden reunakylän pinta-alasta reilu neljännes oli Helsingin kaupunkiseudulla, yhteensä 300 neliökilometriä. Turun ja Tampereen lisäksi uutta reunakylää muodostui merkittävästi myös Lohjan liepevyöhykkeellä.

Kuvassa 36 uuden reunakylän pinta-ala on suhteutettu koko reunakyläksi rajautuneeseen alueeseen vuonna 2005. Uuden reunakyläalueen osuus muodostui suurimmaksi Rovaniemellä, yli 90 %, sekä Joensuussa, Lohjalla ja Kuopiossa, yli 80 %. Vastaavasti Imatran ja Porin kaupunkiseuduilla alle 30 % kaupunkiseudun reunakylän pinta-alasta oli uutta vuoden 1980 jälkeen muodostunutta kyläaluetta.

Kuva 35. Vuosina 1980–2005 muodostuneen uuden reunakylän pinta-ala kaupunkiseuduilla.

Kuva 36. Vuosina 1980–2005 muodostuneen uuden reunakylän pinta-alan osuus kaupunkiseudun reunakyläiden kokonaisalasta vuonna 2005.

Kaupunkiseutujen haja-asutuksen rakenne on muuttunut suhteellisesti voimakkaimmin 1980–2005 seuraavilla kaupunkiseuduilla:

Rovaniemi
Joensuu
Kuopio
Mikkeli
Oulu
Tampere
Kajaani
Lohja

Vuoden 1980 rajauksen mukaiset reunakylät taajamien ympäriltä ovat kasvaneet seurantajaksolla osaksi taajamaa ja samalla reunakylävyöhyke on siirtynyt hieman kauemmaksi uusille alueille. Helsingin kaupunkiseudulla määrällinen muutos on ollut voimakkainta, mutta suhteellisesti tarkasteltuna muutos on ollut suurinta näillä kaupunkiseuduilla.

Kaupunkiseutujen haja-asutuksen rakenne on muuttunut suhteellisesti hitaasti 1980–2005:

Forssa
Seinäjoki
Pori
Salo
Lappeenranta
Imatra
Kouvola
Savonlinna

Hitaasti muuttuneilla kaupunkiseuduilla suuri osa vuoden 1980 kylämäisestä alueesta on säilynyt kyläalueena vuoteen 2005 ja uuden kylämäisen alueen osuus on jäänyt pieneksi.

Yhteenveto

Kaupunkiseutujen lievealueille sijoittuvat reunakylät muodostavat kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusvyöhykkeen, jossa asutuksen muodostumisen lähtökohdat ovat erilaiset kuin muilla kyläalueilla. Tarkastelun 34 suurinta kaupunkiseutua eroavat toisistaan merkittävästi sen suhteen kuinka ympäröivä lievevyöhyke on asutettu. Kokonsa puolesta Helsinki ja sitä ympäröivät kaupunkiseudut muodostavat täysin omanlaisensa alueen, jossa reunakylämuutokset ovat moninkertaiset verrattuna muihin vastaaviin alueisiin.

Kaupunkiseudun reunakylämuuttuminen taajamaksi heijastaa kaupunkiseudun alueellista kasvua. Väestökasvu haja-asutusalueella liittyy uusia reuna-alueita osaksi kaupunkiseudun taajamaa. Eniten näitä taajamaksi kasvaneita alueita oli suurimmilla kaupunkiseuduilla ja erityisen paljon Helsingin ympärillä. Suhteellisesti reunakylämuuttuminen oli voimakasta erityisesti pohjoisilla kaupunkiseuduilla, joissa lievevyöhykkeen asutus ei muodosta laajoja kylämäisiä alueita, vaan vain muutamia tiiviimpiä kyläalueita.

Uudet reunakyläalueet kertovat rakentamisesta ja väestömäärän lisääntymisestä kaupunkiseutua ympäröivällä haja-asutusalueella. Helsingin kaupunkiseudulle on keskittynyt reilu neljännes kaupunkiseutujen uusien reunakyläpinta-alasta. Kaupunkiseutujen välillä on suuria eroja siinä, kuinka asutus lievevyöhykkeellä on muuttunut. Esimerkiksi väestötappiosta kärsineillä kaupunkiseuduilla kuten Porissa, Kotkassa tai Imatralla uutta reunakylää on syntynyt vähän. Toisaalta Rovaniemellä lähes koko vuoden 2005 reunakyläalue on vuoden 1980 jälkeen syntynyt.

Kyläalueiden häviäminen maaseudulla

Kylärajauksen avulla pystytään seuraamaan maaseudun väestökadon vaikutusta pieniin asutuskeskittyymiin. Kylien häviäminen ei suoraan merkitse kyläalueiden kokonaispinta-alan vähenemistä, sillä koko maan tasolla uusia maaseutukyläalueita syntyi seurantajaksoilla enemmän kuin vanhoja hävisi. Uuden kyläalueen muodostuminen maaseudulle on kuitenkin ilmiö, joka osittain johtuu kylän rakennuskantaan perustuvasta rajausten menetelmästä¹⁰. Rakennuskanta kasvaa uudisrakentamisen myötä myös niillä alueilla, joissa väestö vähenee. Uutta kyläaluetta saattaa siten muodostua myös alueille, joissa väestömäärä laskee.

Kylän katoaminen ei useinkaan merkitse itse fyysisen rakenteen, eli rakennusten häviämistä vaan rakennuskannasta rajatun rakennusrykelmän asukasluvun laskua alle 40 asukkaan. Kylä sellaisenaan on useinkin vielä havaittavissa rakennusten perusteella, mutta ei enää pysyvien asukkaiden muodossa. Osa kylien rakennuksista saattaa muuttua vapaa-ajan asumukseksi, jonka seurauksena kylä muuttuu asutuskylästä osa-aikaiseksi loma-asutuskyläksi.

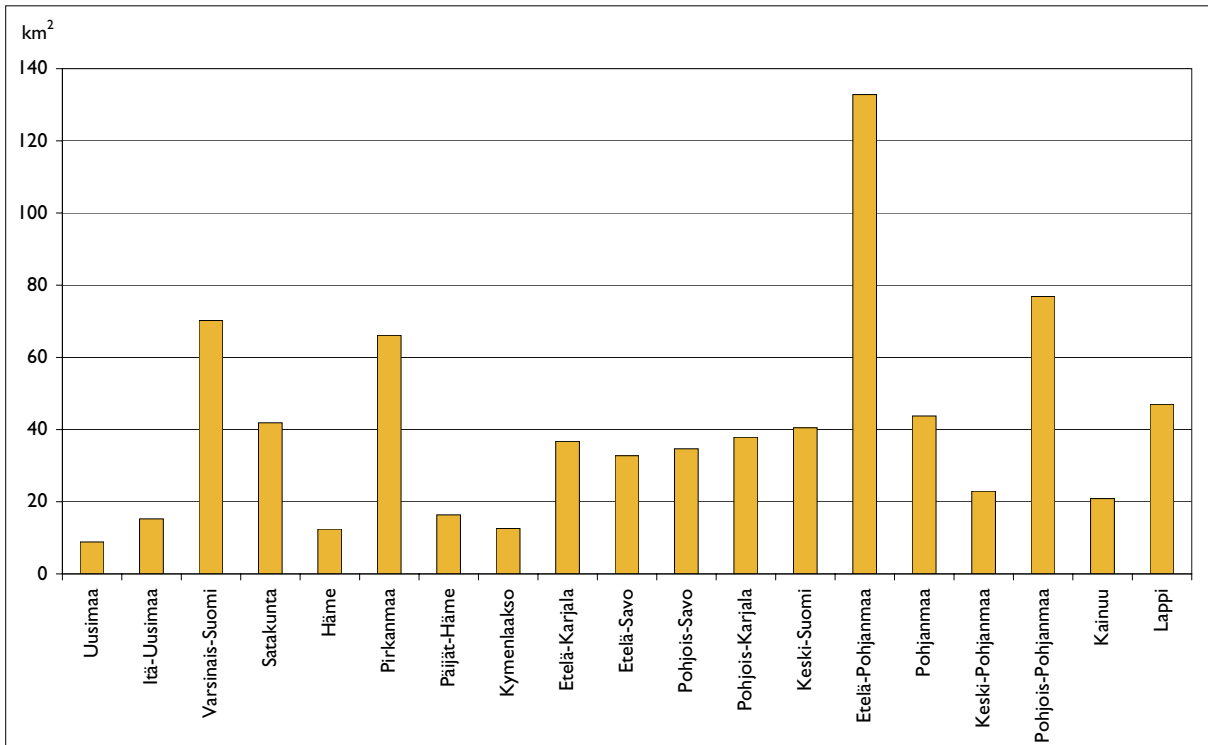
Kuvassa 37 näkyy vuosivälillä 1980–2005 hävinneen kyläalueen pinta-ala maakunnittain. Pinta-alaltaan eniten hävinneitä kyläalueita oli Etelä-Pohjanmaalla, jossa on varsin tiivis taajama- ja kylärakenne. Etelä-Pohjanmaalla asutus muodostaa pitkiä ketjuja, joissa taajaman ja kylän raja on häilyvä. Osa hävinneistä kylistä onkin taajamiksi yhdistyneiden kyläalueiden reunoille jääneitä ruutuja. Itä-Suomessa suurempi osa hävinneistä kylistä on erillisiä kyliä.

Kuvan 38 vertailussa havaitaan, että hävinnyttä kyläalaa on suhteellisesti eniten Itä-Suomen maakunnissa. Useissa jopa yli 35 prosenttia vuoden 1980 kyläalueesta on luokitunut vuonna 2005 harvaksi haja-asutukseksi. Voimakkainta kylien tyhjeneminen on ollut Etelä-Karjalassa, jossa itärajan tuntumasta on kadonnut monta erillistä kylää väestön vähetessä. Sen sijaan Lapissa hävinneiden maaseutukylien osuus jää pieneksi.

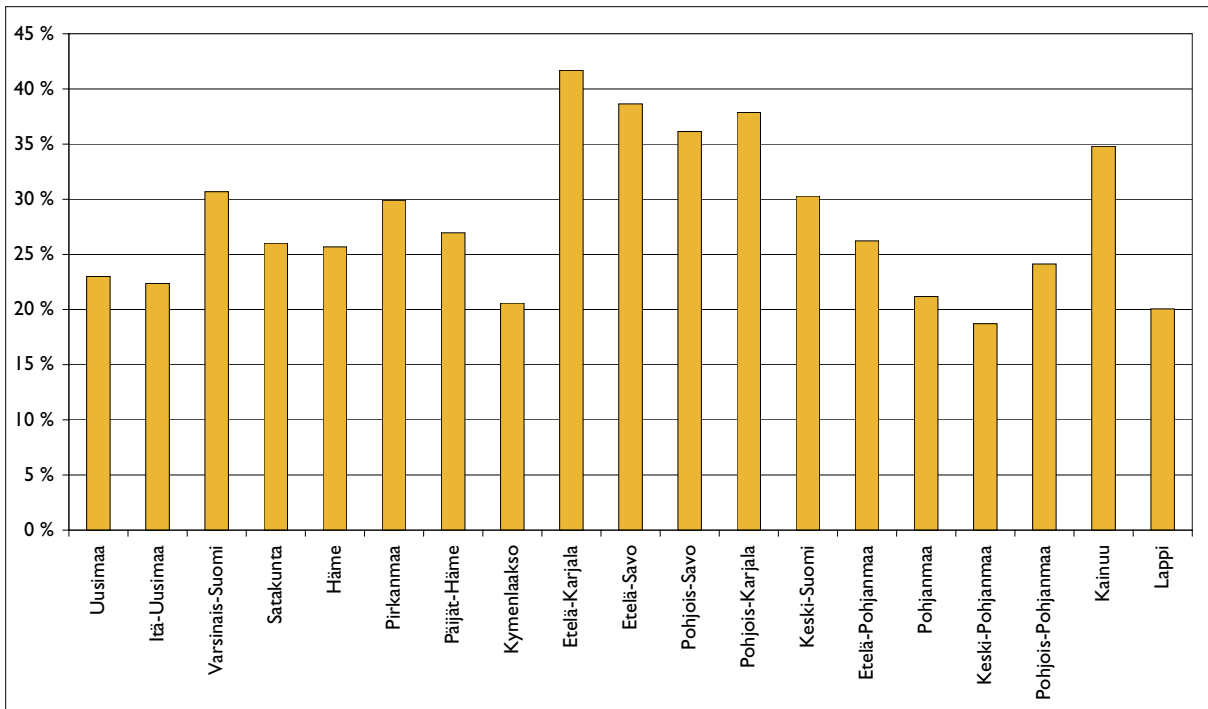
¹⁰ Osa rakennusten sijaintitiedoista 1980-luvulta oli puutteellisia erityisesti harvaanasutuilla seuduilla. Tästä tilastovirheestä johtuen osa ns. uudesta kyläalueesta on todellisuudessa ollut olemassa jo vuonna 1980. Oikeilla tiedoilla nämä alueet olisivat rajautuneet kyliksi koko seurantajakson ajan. Näitä alueita on havaittu muutama lähinnä itäisessä Suomessa.

Yhteenveto

Kyläalueen häviäminen maaseudulla tarkoittaa alueen muuttumista harvaksi haja-asutukseksi. Näin käy erityisesti syrjäisellä maaseudulla, jossa väestö vähenee ja kylien koko pienenee. Suhteellisesti eniten maaseudun kyläalueita hävisi itäisissä maakunnissa, joissa jopa yli 40 % vuoden 1980 kyläalasta on muuttunut harvaksi haja-asutukseksi vuonna 2005. Tämä heijastelee alueen tappiollista kokonaisväestökehitystä. Neliökilometreissä mitattuna hävinneitä maaseutukyläalueita oli eniten Etelä-Pohjanmaalla, jossa kyläaluetta on runsaasti verrattuna itäiseen Suomeen.

Kuva 37. Vuosien 1980–2005 aikana hävinneiden maaseutukylien pinta-ala maakunnissa.

Kuva 38. Vuosien 1980–2005 aikana hävinneiden maaseutukylien pinta-alan osuus vuoden 1980 kyläalasta maakunnissa.

Johtopäätökset

Suomen kylärakenne on jatkuvassa muutostilassa väestön asettuessa uusille asuinsijoille. Erityisesti syrjäisen maaseudun perinteinen kylärakenne on uhattuna poismuuton seurauksena. Kasvavilla kaupunkiseuduilla kaupungin ja maaseudun välisellä vyöhykkeellä reunakylät kasvavat ja toimivat välivaiheena kehityksessä, jossa harva haja-asutus muuttuu taajamaksi.

Kylärajausten avulla saatujen seurantatietojen perusteella neljännes vuoden 1980 maaseutukylien pinta-alasta muuttui harvaksi haja-asutukseksi vuosivälillä 1980–2005. Kyläalueen häviäminen on pääsääntöisesti seurausta väestömäärän vähenemisestä, joka ollut erityisen voimakasta itäisen Suomen maaseutualueilla. Pysyvän väestön vähetessä näiden kylien asuntokantaa uhkaa rappeutuminen. Parhaassa tapauksessa osa tällaisten kylien vanhoista asuinrakennuksista muuttuu osa-aikaisiksi loma-asunnoiksi. Kyläalueiden kuihtuminen merkitsee myös sitä, että haja-asutusalueelta jäävät puuttumaan asutuskeskittymät, jotka mahdollistaisivat palveluiden toiminnan.

Kyläalueiden häviämisen ohella maaseudulle on kuitenkin rakennuskannan kasvun myötä syntynyt uusia kyläalueita, jotka ovat pääsääntöisesti pienkylistä laajentuneita kyliä. Näiden alueiden pinta-ala on maaseudulla jopa suurempi kuin hävinneiden kyläalueiden. Tätä selittää osittain se, että tässä selvityksessä tehty kylärajaus reagoi rakennuskannan mukana helpommin kasvuun kuin taantumiseen. Samalla uudisrakentamisen seurauksena syntyvä uusi kylärakenne on usein aiempaa väljempää. Kuitenkin on selvää, että maaseudun kylärakenne eriytyy kasvaviin ja supistuviin kyläalueisiin maakuntien sisällä.

Kaupunkiseutujen haja-asutusalueiden väestökasvu on ollut voimakasta seurantajaksolla. Kaupunkiseutujen lievelyöhykkeillä väestökasvu kohdistui koko maan tasolla aiemman reunakylän ulkopuolelle muodostaen uutta reunakylän aluetta. Kaupunkiseutujen taajama-alan viime vuosikymmenten nopea kasvu on osittain seurausta taajamien kyljessä sijaitsevien reunakyläiden kasvamisesta osaksi taajamaa. Tämän alueen liittyminen osaksi taajamaa on omalta osaltaan laskenut taajamien tilastollista asukastiheyttä.

Viimeisten 25 vuoden kehitys on muokannut kaupunkiseutujen reunojen haja-asutusalueita voimakkaasti kohti sekakylää, jossa perinteinen maaseutu-asutus on täydentynyt uudella asutuksella. Tämä uusi asutus ei ole sijoittunut niinkään kylämäisestään vaan aiemman asutuksen ympärille

ja väliin levittäen harvaa rakennetta entistä laajemmalle alueelle. Merkittävin tällainen kaupungin ja maaseudun välinen lievelyöhyke Suomessa on muodostunut Helsingin kaupunkiseudulle. Tällä alueella ei voida puhua varsinaisesti kylistä, sillä haja-asutus muodostuu jatkuvasta kylämäisellä asutustiheydellä asutusta alueesta, joka on asutusrakenteeltaan hyvin erilainen kuin perinteinen maaseudun kylä.

9 Asuinrakentaminen haja-asutusalueella

Kyläalueen rajausta perustuu rakennuksien ryhmittymiseen ja rakennusryhmien asukasmäärään. Rakennukset muodostavat kylän pysyvemmän rakenteen, joka jää näkyviin, vaikka kylä tyhjentyy pysyvistä asukkaista. Kyläalueiden väestön väheneminen on muuttanut erityisesti syrjäisiä kyliä harvaksi haja-asutukseksi. Väestöään menettävillä alueilla osa asuinrakennuksista muuttuu osa-aikaisiksi loma-asunnoiksi. Toisaalta varsinkin suurten kaupunkien ympäristöissä rakennetaan jatkuvasti uutta ja kylämäinen asutus muuttuu lähelle taajama-asutusta.

Rakennuskannan muutokset ovat hitaampia kuin väestön. Rakennuskanta kasvaa jatkuvasti, sillä uudisrakentaminen lisää rakennuskantaa ja rakennusten poistuma on hidasta. Tieto asuinrakennuksesta perustuu tietoihin rakennuksen käytössäolosta ja käyttötarkoituksesta, joiden päivittyminen järjestelmiin ei tapahdu välittömästi väestötietojen mukaan. Tästä johtuen asuinrakennusten kokonaismäärä on noussut seurantajakson aikana syrjäisimpiä seutuja myöten, vaikka väestömäärä olisikin laskenut selvästi. Asuinrakennus ei siis välttämättä tarkoita asuttua rakennusta.

Rakennuskannan muutokset kuvaavat huonosti asuinrakentamista haja-asutusalueilla, sillä erilaiset käyttötarkoituksen muutokset ja sijaintitietojen tarkistukset aiheuttavat merkittäviä muutoksia eri seurantavuosien välillä. Tästä johtuen asuinrakentamista on tarkasteltu rakennus- ja huoneistorekisteristä saatujen tietojen avulla. Rekisteristä on poimittu kaikki vuosien 2001–2005 aikana valmistuneet uudet asuinrakennukset. Seuraavassa on esitetty asuinrakentamisen sijaintijakauma Suomessa 2000–2005 perustuen vuosien 2000 ja 2005 aluejakoihin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Kylien osalta on esitetty asuinrakentamisen määrä sijainniltaan erilaisissa kylissä.

9.1

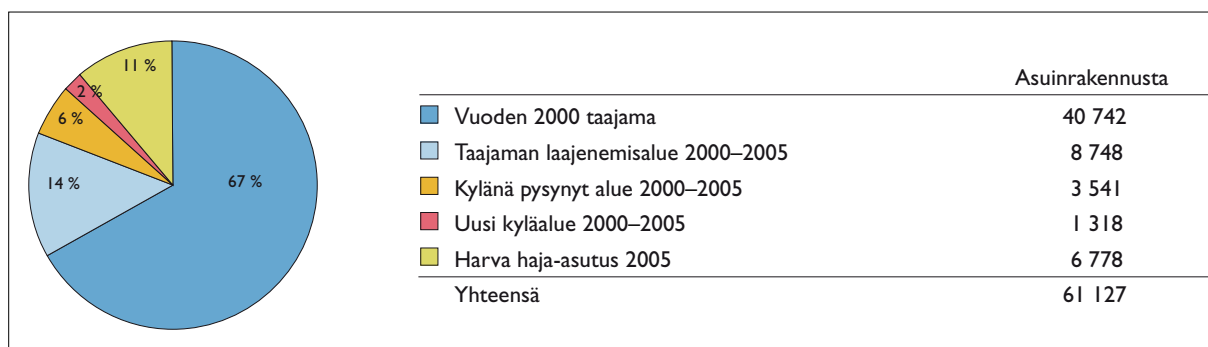
Asuinrakentamisen sijoittuminen Suomessa 2001–2005

9.1

Asuinrakentamisen sijoittuminen Suomessa 2001–2005

Vuosien 2001–2005 välisenä aikana valmistui yhteensä noin 61 000 asuinrakennusta, joista 49 000 oli erillisiä pientaloja. Asuinrakentamisesta 2/3 eli noin 40 700 sijoittui vuoden 2000 taajama-alueelle ja 14 % taajamien laajenemisalueille (kuva 39). Rakennettujen asuntojen määrällä mitattuna taajamien osuus asuinrakentamisesta on huomattavasti korkeampi.

Vajaa viidennes asuinrakentamisesta meni haja-asutusalueelle, jonka uusista asuinrakennuksista 42 prosenttia sijoittui kyliin (taulukko 2). Vuoden 2005 kyläalueille sijoittui yhteensä noin 4 900 asuin-

Kuva 39. Vuosina 2001–2005 valmistuneiden uusien asuinrakennusten määrä ja jakauma koko maassa.

Taulukko 2. Asuinrakentaminen haja-asutusalueille.

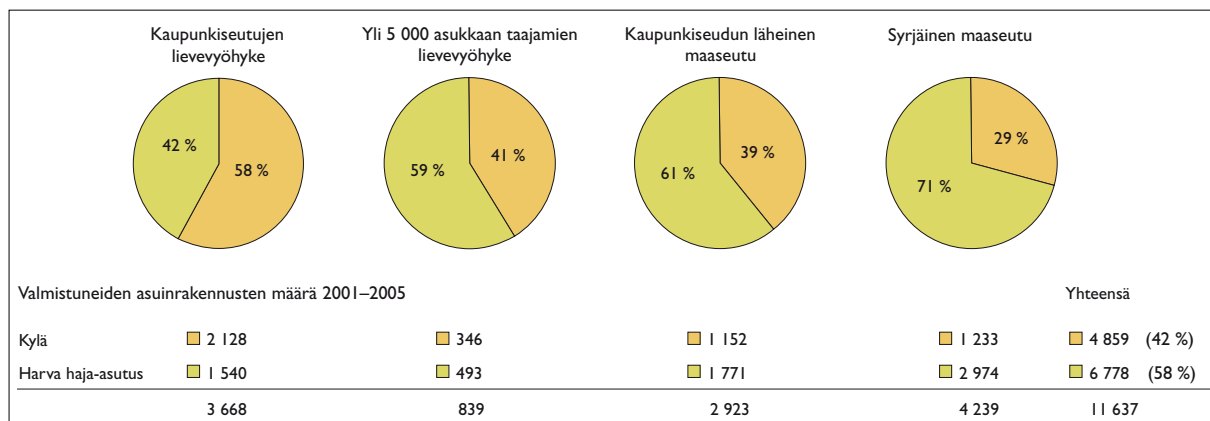
	Koko maa	Pienin osuus	Suurin osuus
Hajarakentamisen osuus asuinrakentamisesta	19 %	Uusimaa (10 %)	Pohjois-Savo (40 %)
Kylien osuus hajarakentamisesta	42 %	Kainuu (19 %)	Itä-Uusimaa (58 %)
Uusien kyläalueiden osuus kylien asuinrakentamisesta	27 %	Satakunta (13 %)	Etelä-Karjala (37 %)

rakennusta, eli 8 prosenttia koko uudisrakennustuotannosta. Vuoden 2005 kylistä 56 % oli sellaisia, joissa rakennettiin vähintään yksi asuinrakennus 2001–2005. Kyläalueiden asuinrakentamisesta 27 % sijoittui alueille, joista muodostui uutta kyläaluetta 2000–2005. Vastaavasti loput 3/4 kyläalueiden asuinrakentamisesta sijoittui vuoden 2000 vanhan kyläalueen sisälle.

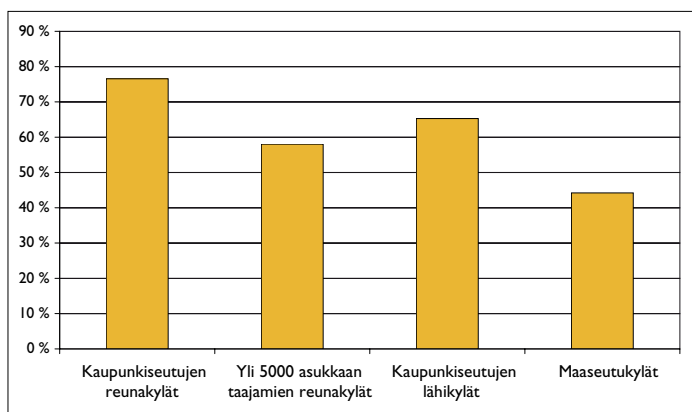
Kaupunkiseuduilla merkittävä osa haja-asutuksesta rajautuu reunakyläksi, joten myös merkittävä osa hajarakentamisesta kohdistuu näille alueille (kuva 40). Vain vajaa neljäsnes kaupunkiseutujen erillisistä reunakyläalueista oli sellaisia, joihin ei

rakennettu asuinrakennuksia 2001–2005 (kuva 41). Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien lievevyöhykkeellä jo selvästi alle puolet asuinrakentamisesta sijoittui reunakyltiin.

Kaupunkiseutujen läheinen maaseutu eroaa syrjäisestä maaseudusta sen suhteen, miten merkittävästi hajarakentaminen kohdistuu kyläalueille. Kaupunkiseutujen läheisellä maaseutuvyöhykkeellä 39 % asuinrakennuksista rakennettiin kyliin, mutta syrjäisellä maaseudulla vain 29 %. Maaseutukylistä yli puolet oli sellaisia, joihin ei rakennettu uusia asuinrakennuksia.

Kuva 40. Asuinrakentamisen jakautuminen kyliin ja niiden ulkopuoliselle harvalle haja-asutusalueelle sijainniltaan erityyppisillä haja-asutusalueilla Suomessa.

Kuva 41. Kylien osuus, joissa rakennettu vähintään yksi asuinrakennus 2001–2005.

Yhteenveto

Vajaa viidennes koko maan asuinrakentamisesta 2001–2005 sijoittui haja-asutusalueelle, jonka asuinrakentamisesta 42 prosenttia sijoittui kyläalueille. Kaupunkiseuduilla hajarakentamisesta valtaosa on sijoittunut reunakyläksi rajatulle alueelle. Mitä kauemmaksi kaupunkiseuduista rakennetaan, sitä todennäköisemmin rakennus sijaitsee kyläalueiden ulkopuolella.

Asuinrakentamisen sijoittuminen eri maakunnissa 2001–2005

Asuinrakentamisen kannalta merkittävin maakunta oli Uusimaa, jonne rakennettiin 2001–2005 kaikkiaan noin 15 600 asuinrakennusta. Vähiten rakennettiin Kainuuseen, vajaa 700 asuinrakennusta. Uudellamaalla asuinrakentaminen keskittyi taajamiin, sillä vain 10 % uusista asuinrakennuksista rakennettiin haja-asutusalueelle. Määrällisesti haja-rakentaminen oli Uudellamaalla kuitenkin voimakasta, sillä haja-asutusalueelle rakennettiin yli 1 500 uutta asuinrakennusta, joka oli 13 % koko maan asuinkäyttöön tarkoitettusta hajarakentamisesta.

Useimmissa maakunnissa hajarakentamisen osuus asuinrakentamisesta oli 16–19 %. Itä-Suomen maakunnissa osuus kohosi kuitenkin selvästi korkeammaksi (kuva 42). Hajarakentamisen osuus oli korkein Pohjois-Savossa (40 %), Etelä-Savossa (37 %) ja Kainuussa (35 %). Näissä maakunnissa asuinrakentaminen kohdistui erityisesti kylien ulkopuoliselle haja-asutusalueelle.

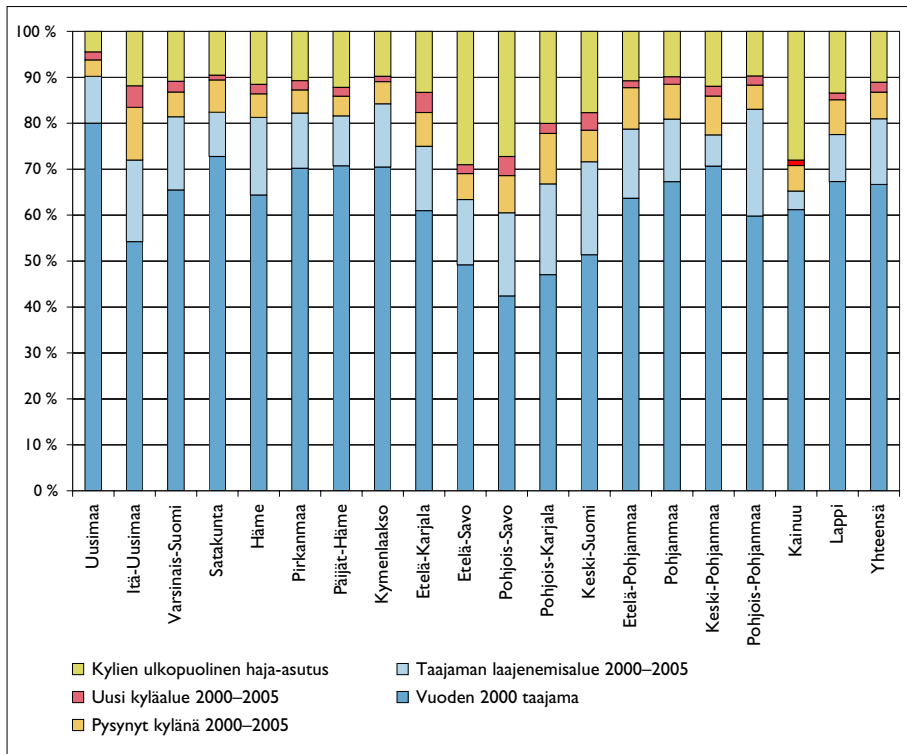
Kyläalueille rakentaminen oli yleistä Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla, joissa yli puolet haja-asutuksen uusista asuinrakennuksista sijoitui vuoden 2005 kyläalueelle. Myös Pohjanmaan maakunnissa sekä Etelä-Karjalassa ja Satakunnassa merkittävä osa hajarakentamisesta sijoittui kyläalueille.

Kaupunkiseutujen reunakyläiden asuinrakentamisesta jopa 36 prosenttia tapahtui Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla eli Helsingin, Porvoon, Hyvinkään ja Lohjan kaupunkiseutujen reunakylissä (kuva 43). Viiden vuoden aikana näihin reunakyläisiin rakennettiin 756 uutta asuinrakennusta. Kuvan 44 kartasta näkyy, että usealla kaupunkiseudulla on reunakyläitä, joissa jopa yli 10 prosenttia asuinrakennuksista on rakennettu 2001–2005.

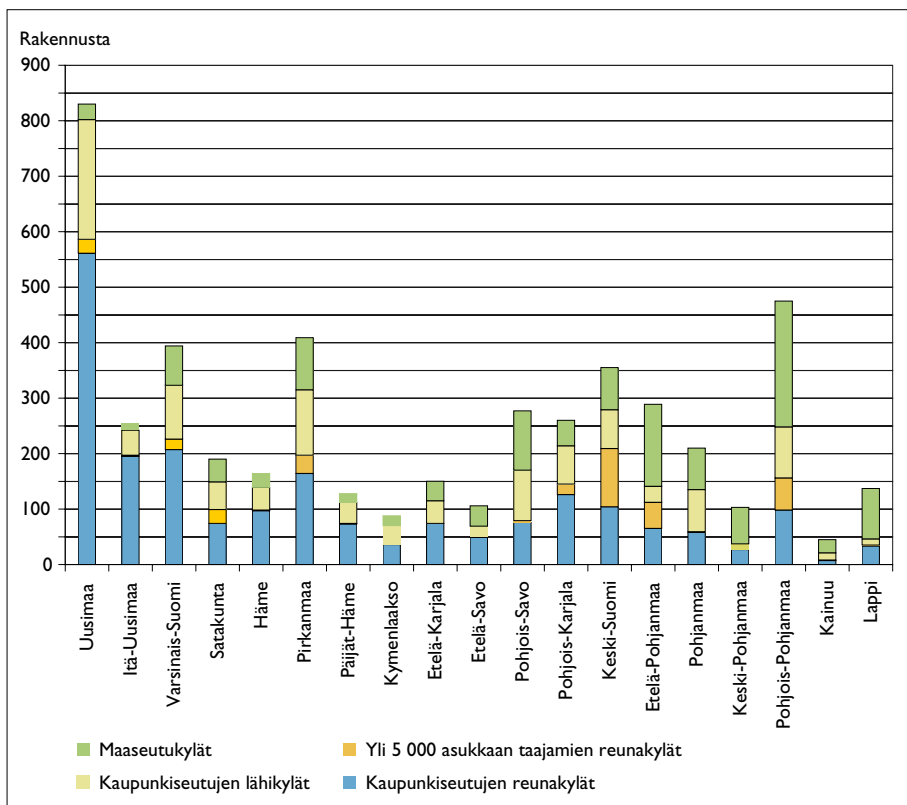
Kaupunkiseutujen läheisen maaseudun lähikylissä uutta asuinrakentamista on erityisesti niissä maakunnissa, joissa on suuri ja kasvava kaupunkiseutu (kuva 43). Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla lähikyläiden asuinrakentaminen oli voimakkaampaa kuin syrjäisempien maaseutukyläiden. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylissä asuinrakentaminen oli merkittävää vain muutamalla paikkakunnalla. Syrjäisempien maaseutukyläiden asuinrakentaminen oli voimakasta Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaalla sekä Pohjois-Savossa, joissa kaikissa rakennettiin viiden vuoden aikana yli 100 uutta asuinrakennusta.

Yhteenveto

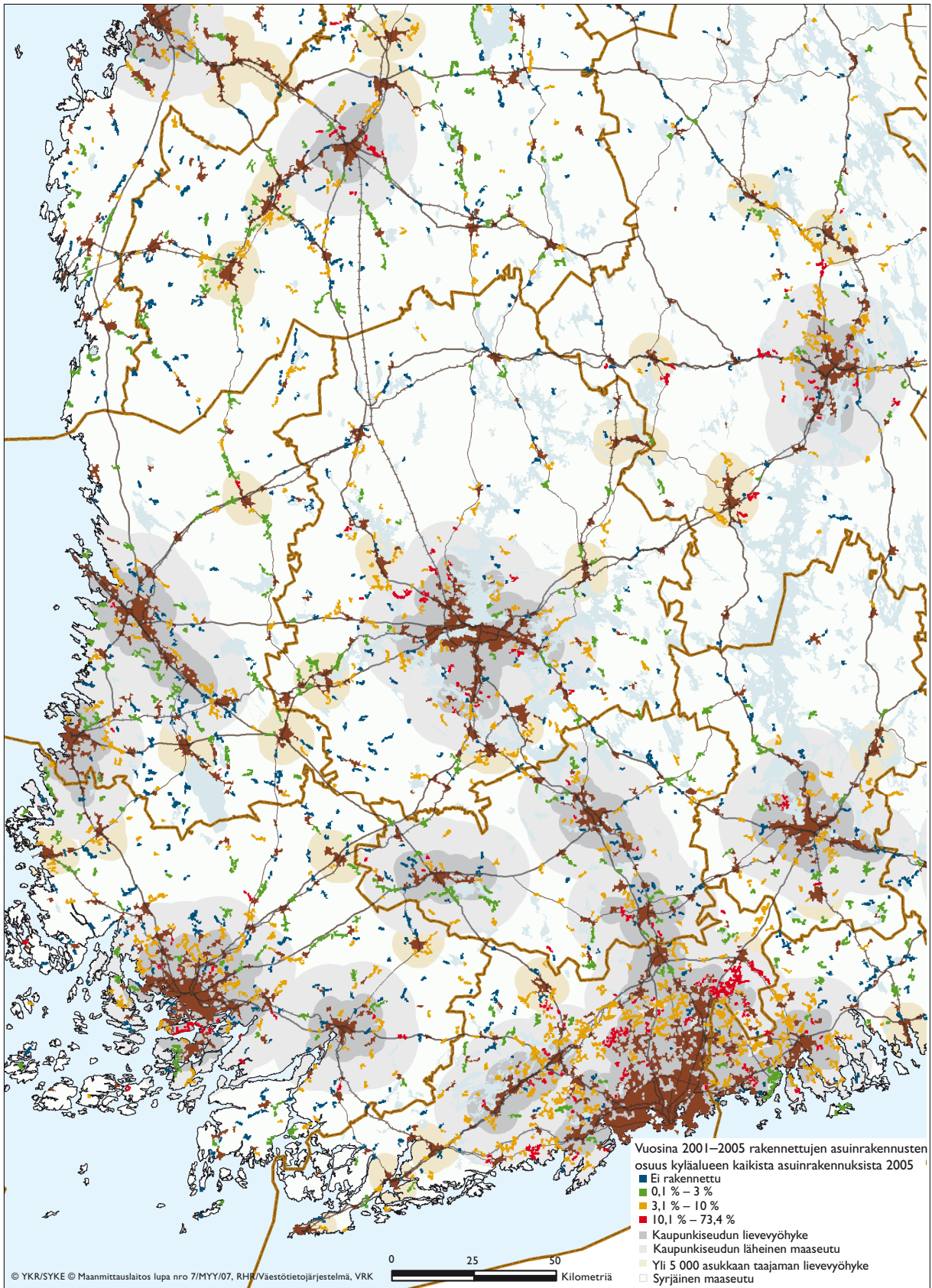
Valtaosa uusista asuinrakennuksista on rakennettu kasvukeskuksiin ja niiden ympärille. Maakunnissa, joissa on suuri kaupunkiseutu valtaosa asuinrakentamisesta sijoittuu taajamiin. Vaikka hajarakentamisen osuus on näillä alueilla pieni, on se määrällisesti merkittävää ja seuraukset näkyvät haja-asutuksen pirstoutumisena. Hajarakentamisen osuus oli korkea erityisesti Itä-Suomen maakunnissa, joissa uusia asuinrakennuksia nousi suhteellisen paljon myös syrjäisemmille alueille kylien ulkopuolelle.

Kuva 42. Vuosina 2001–2005 valmistuneiden uusien asuinrakennusten jakautuminen eri alueille.

Kuva 43. Asuinrakentaminen erityyppisissä kylissä.

Kuva 44. Asuinrakennusten rakentaminen 2001–2005 kylissä. Vuosina 2001–2005 valmistuneiden uudisrakennusten osuus kyläalueen kaikista asuinrakennuksista vuonna 2005.

Johtopäätökset

Vajaa viidennes asuinrakentamisesta Suomessa on hajarakentamista. Valtaosa asuinrakentamisesta tapahtuu Helsingin kaupunkiseudulla sekä suurimmilla kaupunkiseuduilla. Kasvavilla kaupunkiseuduilla asuinrakentaminen on voimakas yhdyskuntarakennetta muokkaava tekijä. Kaupunkiseuduilla haja-asutusalueen asuinrakentaminen näkyy reunakylän kasvuna, maaseudulla vain reilu neljännes haja-asutuksen asuinrakentamisesta tapahtuu kylissä.

Kaupunkiseutuja ympäröivä haja-asutusalue on muodostunut alueeksi, johon osa kaupungin kasvupaineesta purkautuu. Vaikka suurin osa asuinrakentamisesta suuntautuu olemassa olevan taajamarakenteen sisälle, on kaupunkiseutujen lievevyöhykkeille rakennettu viidessä vuodessa 2001–2005 yli 3 600 uutta asuinrakennusta. Tämä rakentaminen on entisestään laajentanut kylämäisellä asukastiheydellä asutun alueen laajuutta kaupunkiseutujen ympärillä. Erityisen selvästi tämä reunakyläen kasvu näkyy Helsingin kaupunkiseudulla.

Maaseudun kylistä valtaosassa ei rakennettu 2001–2005 lainkaan uusia asuinrakennuksia. Asuinrakentamista tapahtuu kuitenkin myös syrjäisemmällä haja-asutusalueilla, missä se kohdistui pääosin kylien ulkopuolelle. Tämä ei sinänsä hajota rakennetta, sillä kyse on siitä, että pienempi asukasmäärä sijoittuu väljälle alueelle uudelleen.

Uusi hajarakentaminen näyttää sijoittuvan alueille likimain samassa suhteessa kuin olemassa oleva väestö. Uudisrakentaminen ei siis ole 2001–2005 ohjannut väestöä aiempaa voimakkaammin kyliin tai harvalle haja-asutusalueelle. Kaupunkiseuduilla hajarakentaminen on kuitenkin muodostanut uusia reunakyläalueita. Havaittu kyläväestön osuuden kasvu haja-asutusalueilla aiheutuu lähinnä väestön poistumasta harvemmin asutuilta alueilta, ei niinkään rakentamisen kohdentumisesta kyliin.

Yhdyskuntarakenteen eheyden kannalta kaupunkiseutujen hajarakentamisen määrä ja kohdentuminen ovat haaste erityisesti suurimmilla kaupunkiseuduilla. Eheän yhdyskuntarakenteen muodostamiseksi haja-asutusalueen rakentaminen tulisi ohjata voimakkaammin olemassa oleviin kyläkeskuksiin. Jos hajarakentaminen tapahtuu ohjaamattomasti suurimpia taajamia ympäröi tulevaisuudessa entistä laajempi tasaisen harva asutusmatto.

10 Kylien palvelut

Kyläkauppa ja kyläkoulu ovat perinteisesti kuuluneet erottamattomana osana kylään. Valtaosa Suomen kyläalueista on kuitenkin muuttunut asuinalueiksi, joista lähipalvelut ovat hävinneet. Jo seurantajakson alkuun eli vuoteen 1980 mennessä maaseudun palveluverkko oli kutistunut voimakkaasti. Tähän on johtanut tappiollinen väestökehitys suuressa osassa haja-asutusalueita. Päivittäistavarakauppojen ja kyläkoulujen määrä on ollut seurantajakson ajan jatkuvassa laskussa.

Kylien palvelutarjonnan osalta kylät on luokiteltu niihin, joista löytyy kauppa tai koulu sekä niihin, joista kyseiset palvelut puuttuvat. Palveluja tarkastellaan vuoden 2005 kylärajausten mukaisesti. Sekä koulujen että kauppojen sijainnista on käytetty vuoden 2006 tietoa. Kyläalueella on katsottu olevan em. palvelu silloin, kun kauppa tai koulu sijaitsee joko kyläalueella tai enintään 500 metrin päässä kyläalueen rajasta. Tällöin esimerkiksi taajamien ympärillä olevan kyläalueen koulu voi olla taajaman puolella. Ensin tarkastellaan palvelukylien lukumäärän muutosta ja kylien palvelutarjonnan jakaamaa. Toinen näkökulma on väestökehityksen seuraaminen palveluvarustukseltaan erityyppisissä kylissä.

10.1

Päivittäistavarakauppa ja koulu kylissä

Vuonna 2005 koko maan noin 2 900 erillisestä kyläalueesta noin 2 000:ssa ei ollut kauppa tai koulua (kuva 45). Vain seitsemässä prosentissa kyläalueita oli molemmat palvelut. Kaupat ovat keskittyneet kouluja voimakkaammin taajamiin, sillä julkisena palveluna kouluilla on paremmat edellytykset toimia haja-asutusalueilla. Toisaalta maaseutukylissä oli useammin kauppa kuin kaupunkiseutujen reuna- tai lähikylissä. Kaikkiaan kyläalueista 13 prosenttia oli sellaisia, joissa oli kauppa – koulu löytyi joka neljännessä.

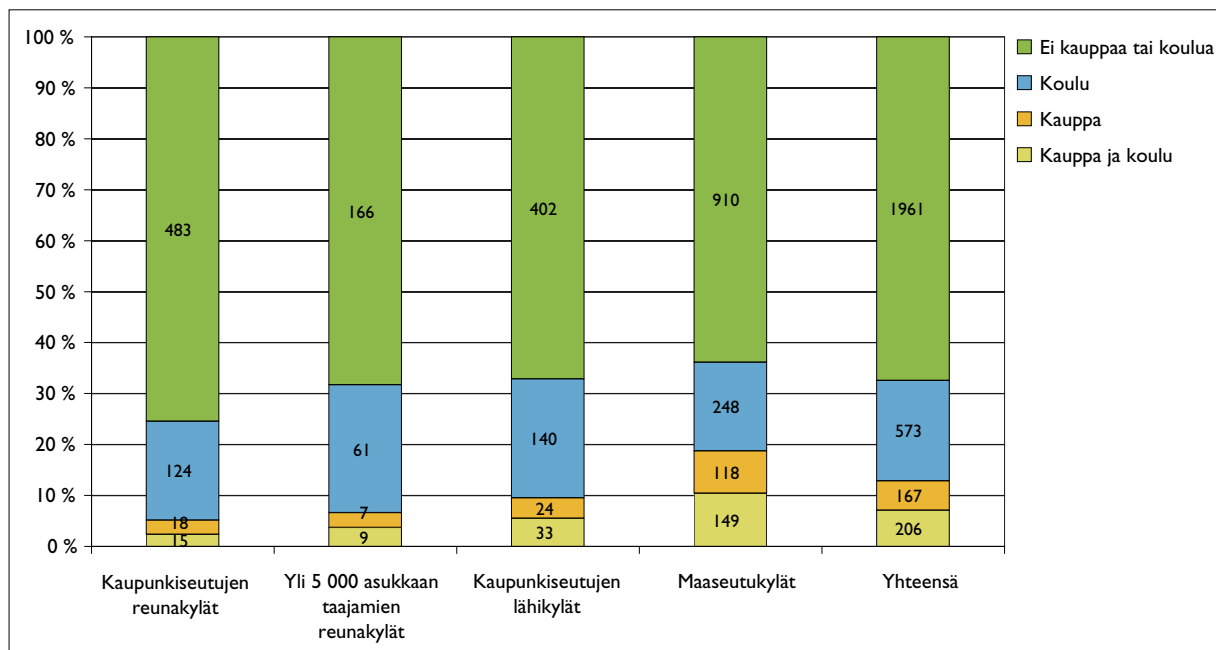
Merkittävä osa kyläalueista sijaitsee taajaman tuntumassa. Tällöin kylän lähiympäristön palvelutarjonta on kylän asukkaiden käytettävissä. Etenkin kaupunkiseutujen reunakylät ovat alueita, joissa palvelut haetaan lähtökohtaisesti oman asuinalueen ulkopuolelta. Reunakylään ei muodostu lähipalveluja, sillä ne sijaitsevat kaupunkiseutujen tai suurten taajamien monipuolisten palveluiden tuntumassa. Erityisesti kauppoja on reunakylissä harvoin (kuva 46).

Kyläalueista 20 prosenttia oli sellaisia, joista on linnuntietä alle kilometri lähimpään päivittäistavarakauppaan (kuva 47). Vastaavasti 37 prosenttia oli sellaisia, joista oli alle kilometri kouluun. Useimmasta kylästä on kohtuullinen etäisyys taajaman tai naapurikylän kouluun, sillä etäisyys kouluun oli alle viisi kilometriä 87 prosentissa kylistä.

Syrjäisin 3–5 prosenttia kylistä oli sellaisia, joista oli yli kymmenen kilometriä lähimpiin palveluihin. Maaseutukylistä 72 prosentissa ei ollut koulua, mutta kaikkiaan vain 77 kyläalueelta etäisyys lähimpään kouluun ylitti 10 kilometriä. Suhteessa kauppoihin näitä syrjäisimpiä kyläalueita oli yli 140 kappaletta. Palveluihin nähden syrjäiset kylät sijaitsevat pääsääntöisesti pohjoisissa maakunnissa.

Maakuntien välisten erojen (kuva 48) selittäväenä tekijänä on useimmiten maakunnan kaupunkiseutujen ala ja koko, sillä kuten edellä todettiin kaupunkiseutujen lieve- ja lähikylissä palveluita on harvemmin. Erityisen alhainen palvelukylien osuus on Kainuussa sekä Etelä-Karjalassa, joissa vain noin neljännessä kylässä oli koulu tai kauppa. Etelä-Karjalassa lähekkäin sijaitsevat Lappeenrannan ja Imatran kaupunkiseudut selittävät palvelukylien vähäisyyden, mutta Kainuussa kyse on muusta¹¹.

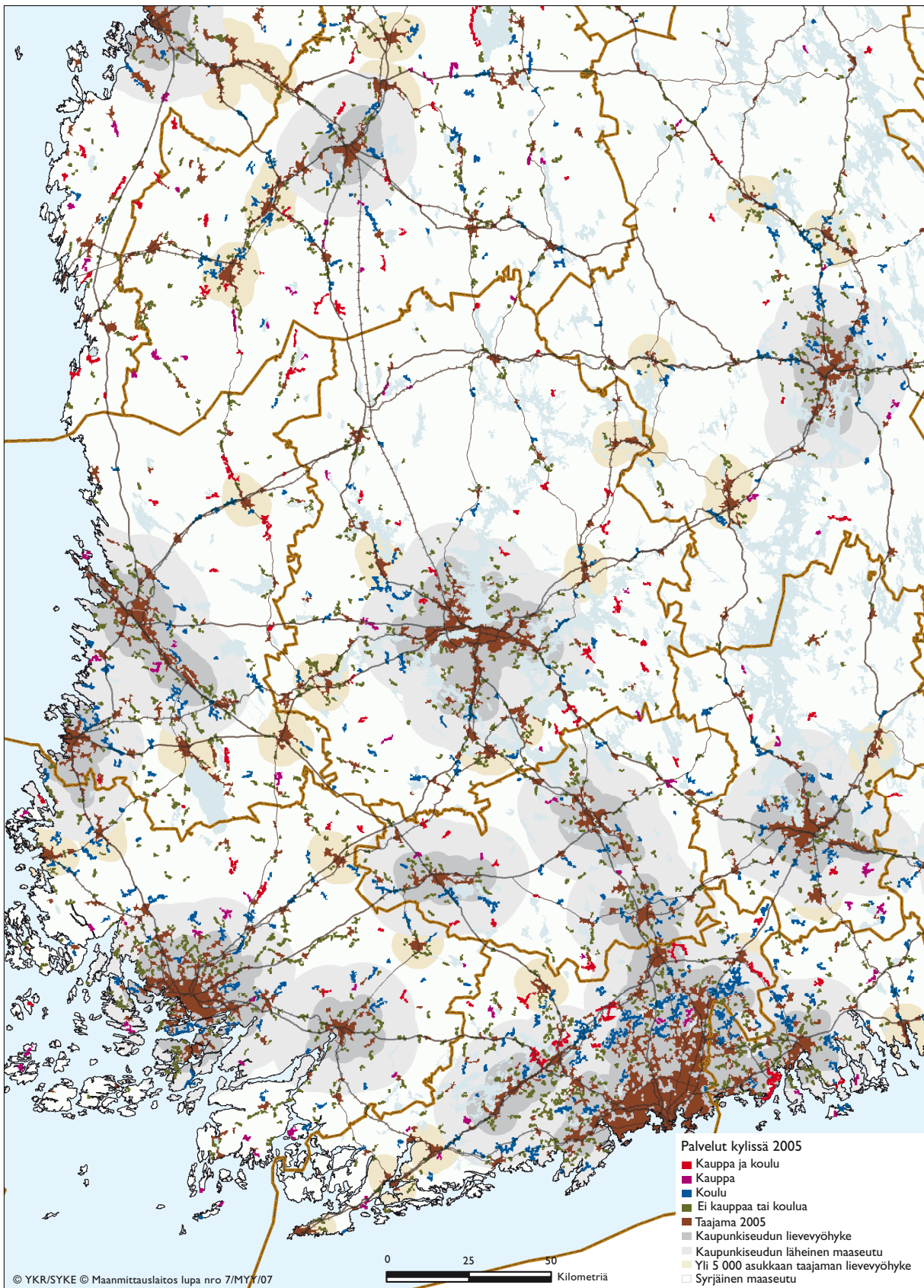
¹¹ Kaupat ja koulut eivät välttämättä sijaitse rajatuissa yli 40 asukkaalla kylissä, sillä esimerkiksi Kainuun haja-asutus sijaitsee usein tätä pienemmissä pienkylissä tai hajanaisemmin. Monet Kainuun kouluista sijaitsevat tässä rajatun kyläalueen ulkopuolella, joten kouluttomien kylien osuus näyttää korkeana.

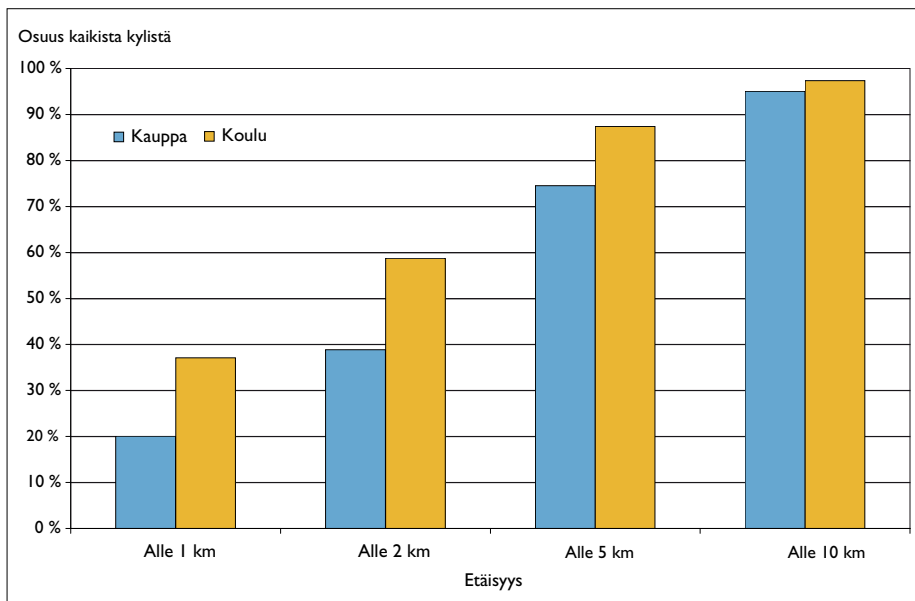
Kuva 45. Kylien jakautuminen päivittäistavarakaupan ja koulun mukaan. Kyläalueella on katsottu olevan em. palvelu, mikäli se sijaitsee alle 500 metrin sisällä kyläalueen rajasta. Kaaviossa mukana erillisten kyläalueiden lukumäärät.

Yhteenveto

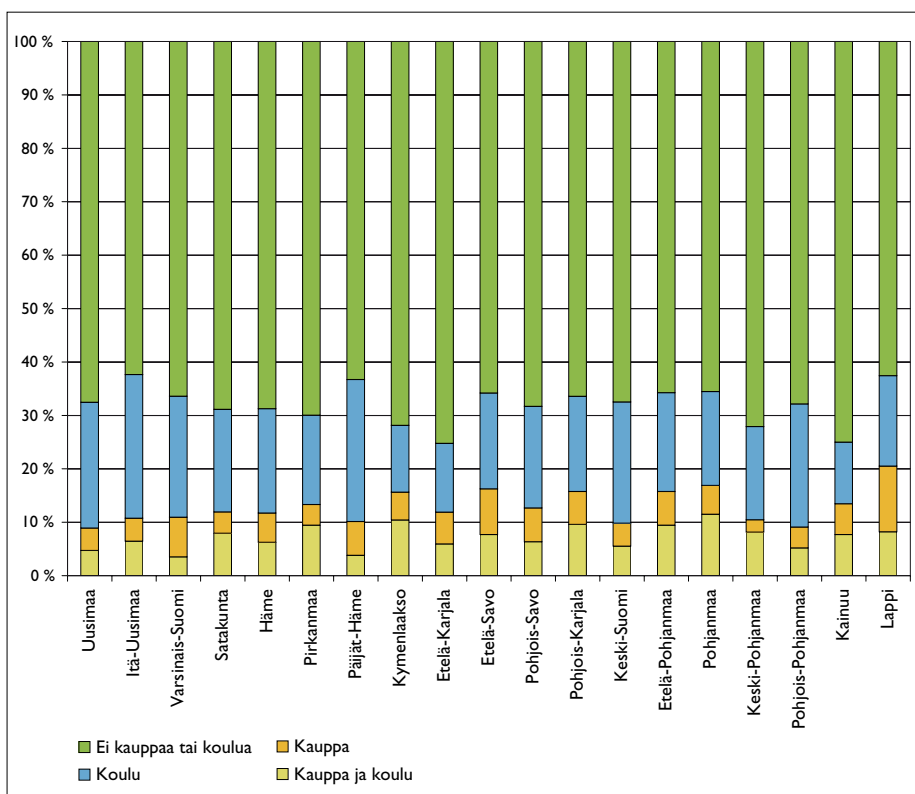
Kyläalueista kolmannes oli sellaisia, joissa oli toiminnassa oleva kauppa tai koulu. Kyläkoulu tai -kauppa löytyy todennäköisemmin maaseutukylästä kuin kaupunkiseutujen reunakylästä, joissa käytetään läheisen taajaman palveluja. Vain syrjäisin 3–5 prosenttia maaseutukylästä oli sellaisia, joista on yli 10 kilometriä lähimpään kouluun tai kauppaan.

Kuva 46. Palvelut kyläalueilla vuonna 2005.

Kuva 47. Kylät ja etäisyys lähimpään päivittäistavarakauppaan sekä kouluun. Esimerkiksi: kuinka usealta kylältä on alle kilometri lähimpään kauppaan.

Kuva 48. Palvelukylien osuus maakunnittain.

Väestö palvelutasoltaan erilaisissa kylissä

Vuonna 2005 kyliksi rajatun alueen väestöstä 52 % asui kyläalueella, jossa ei ollut kauppaa tai koulua (kuva 49). Näistä 41 % eli noin 69 500 asukasta asui maaseutukylissä. Vaikka kyläalueista suurin osa on sellaisia, joissa ei kauppaa tai koulua ole, kylien kokonaisväestöstä lähes puolet kuitenkin asuu palvelukylässä. Maaseutukylien väestöstä yli neljännes asui kylässä, jossa oli kauppa ja 39 prosenttia kylässä, jossa oli koulu.

Palvelukylät ovat keskimäärin väestömäärältään suurempia kuin kylät, joista palvelut puuttuivat. Palvelukylässä asui vuonna 2005 keskimäärin 166 asukasta ja ilman palveluita olevissa kylissä asui 86. Asukasmäärä ei kuitenkaan takaa, että kylässä olisi palvelut. Vuoden 2005 kylärajauksessa oli yhteensä 109 kyläaluetta, joissa oli yli 200 asukasta eikä kauppaa tai koulua.

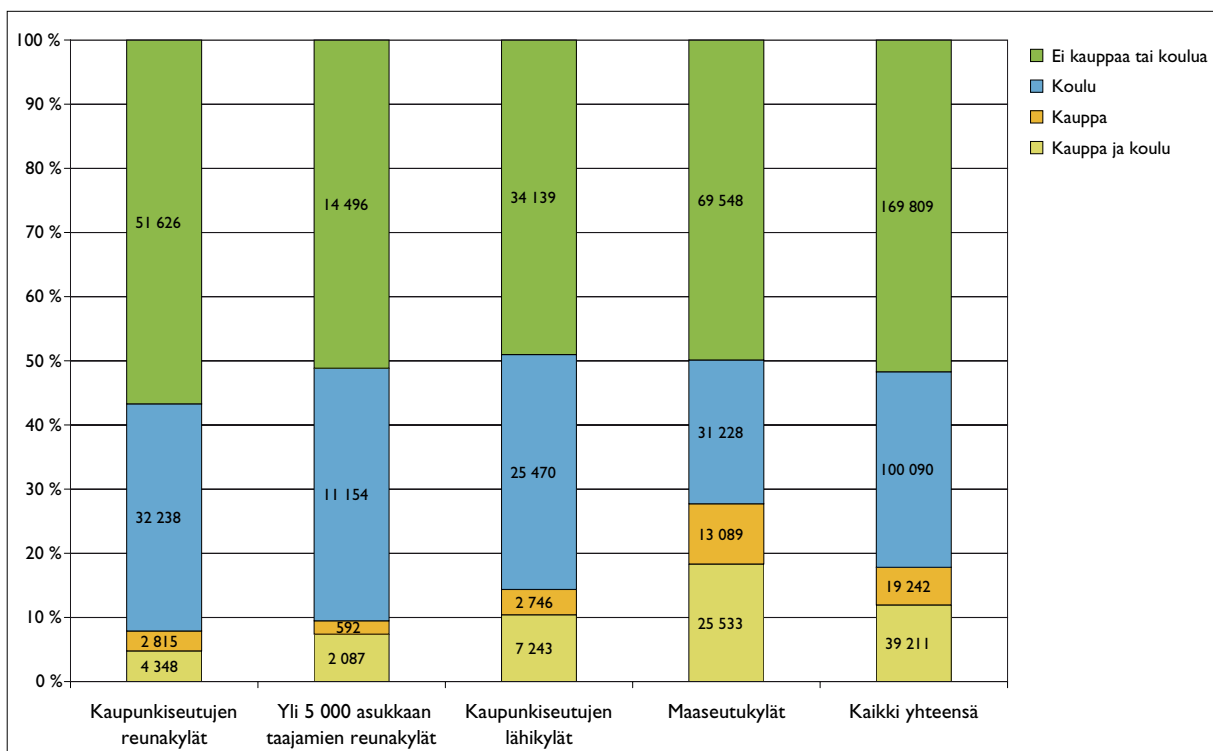
Kaupunkiseutujen reunakylissä väestö lisääntyi riippumatta siitä, oliko alueella palveluita (taulukko 3). Kasvualueilla kylämäisen asutustiheyden alueille ei välttämättä synny palveluja, koska ne halutaan keskittää taajamiin ja isompiin yksiköihin. Maaseutukylissä väestö väheni samaa tahtia

sekä palvelukylissä että muissa kylissä. Lähipalvelujen olemassaolo ei siis estä syrjäisempien kylien väestön vähenemistä. Väestökehitys vaikuttaa kuitenkin palveluverkon säilymisen edellytyksiin erityisesti maaseutukylissä.

Kuten on todettu, edullisesti suhteessa kaupunkiseutuihin ja muihin merkittäviin taajamiin sijoituvilla kyläalueilla väestömäärä todennäköisemmin kasvaa. Samalla näillä alueilla kauppa ja koulupalvelut saadaan todennäköisemmin läheisestä taajamasta oman kyläkoulun tai -kaupan sijaan. Syrjäisemmissä maaseutukylissä väestömäärä on laskussa, mutta koska etäisyys muihin kouluihin ja isompiin palvelukeskittymiin on pitkä, kylän tai naapurikylien lähipalvelut ovat välttämättömiä.

Taulukko 3. Väestömuutos 2000–2005 kylissä palvelujen mukaan.

	Kauppa tai koulu	Ei kauppaa tai koulua
Kaupunkiseutujen reunakylät	3 %	4 %
Yli 5000 asukkaan taajamien reunakylät	-3 %	-2 %
Kaupunkiseutujen lähikylät	1 %	0 %
Maaseutukylät	-4 %	-4 %
Kaikki yhteensä	-1 %	-1 %

Kuva 49. Väestön jakautuminen palveluiltaan erilaisiin kyliin vuonna 2005.

Yhteenveto

Asukasmäärällä mitattuna noin puolet kyläalueiden väestöstä asuu kylässä, jossa on kauppa tai koulu. Väestömäärältään isommissa kylissä on paremmat mahdollisuudet järjestää palveluita. Palvelut puuttuvat usein väkimäärältään pienimmistä kylistä sekä kaupunkiseutujen reuna-alueista, joissa palvelut haetaan kaupunkiseudun taajamista.

10.3

Johtopäätökset

Vuonna 2005 vain kolmannes kyläalueista oli sellaisia, joissa oli kauppa tai koulu. Palveluiden kannalta sekä syrjäiset haja-asutusalueet että kaupunkiseutujen reuna-alueet ovat haasteellisia. Syrjäisillä alueilla ongelmat liittyvät asutuksen harventumiseen ja supistuvaan väestöpohjaan. Kaupunkiseutujen reuna-alueiden haasteena on puolestaan niiden sijainti lähellä tiiviimmän asutusrakenteen ja siten myös korkeamman väestöpohjan taajama-alueita.

Kaupunkiseudun tai suuren taajaman läheisyys vaikuttaa läheisen kylämäisen alueen palvelutarjontaan. Näillä kyläalueilla kauppa- ja koulupalvelut saadaan todennäköisemmin läheisestä taajamasta oman kyläkoulun tai kaupan sijaan. Näiltä alueilta tehdään myös pitkiä työmatkoja, joten kaupallisia palveluja voidaan hakea työmatkan varrelta oman asuinalueen ulkopuolelta. Omien palveluiden puute korostaa kaupunkiseutujen reuna-alueiden autoriippuvuutta.

Samalla kun väestö on maaseutumaisella haja-asutusalueella vähentynyt, useimmissa kunnissa palvelut ovat keskittyneet kirkonkylien ja kuntakeskusten taajamiin. Palvelujen saavutettavuus kylistä näyttää vielä siedettävältä, sillä lähes kaikista kylistä on alle 10 kilometrin etäisyys lähimpään kauppaan tai kouluun. Maaseutukylistä joka viidennessä oli kauppa ja lähes 30 prosentissa koulu.

Palveluiden kannattavuus vaatii tietyn väestöpohjan, jota ei monilla pienillä kyläalueilla enää saavuteta. Tarvittava väestöpohja on siten hankittava laajemmalta alueelta, joka tarkoittaa pidempiä asiointimatkoja. Muutaman kymmenen asukkaan syrjäinen kylä ei kuitenkaan mahdollista päivittäistavarakauppaa, joten näillä alueilla vaihtoehdoiksi jäävät usein kauppa-auto ja pitkät asiointimatkat.

11 Väestön ikärakenne kyläalueilla

Kaupunkiseutujen reuna- ja lähikylissä vuosien 1980–2005 kokonaisväestökehitys on ollut kasvusuunnassa. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten suurten yli 5000 asukkaan taajamien reunakylissä väestömäärä on laskenut hitaasti, mutta maaseutukylistä väestö on vähentynyt erittäin voimakkaasti. Eri ikäryhmien koot ovat samalla muuttuneet voimakkaasti. Seuraavassa tarkastellaan kyläalueiden väestön ikäjakaumaa ja eri ikäryhmissä tapahtuneita muutoksia.

Verrattuna muihin kylätyyppeihin maaseutukylissä lapsien ja nuorten osuus on pienin, mutta eläkeikäisiä on suhteessa eniten (kuva 50). Maaseutukylien huoltosuhde on siten heikompi kuin muissa kylissä. Kaupunkiseutujen lähikylien ja taajamien reunakylien ikäjakaumat eivät eroa merkittävästi. Kaupunkiseutujen reunakylät ovat väestöltään nuorempaa.

Kuvasta 51 näkyy, että työikäinen väestö on siirtynyt kaupunkiseuduille ja niiden liepeille. Työikäisen väestön määrä on kasvanut kaupunkiseutujen reuna- ja lähikylissä. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylissä ja maaseutukylissä työikäinen väestö on vähentynyt merkittävästi. Maaseutukylissä 18–29-vuotiaiden nuorten aikuisten ikäluokka pieneni 1980–2005 yhteensä 14 000 ihmisellä. Maaseutukylissä 18–64 -vuotiaiden määrä laski 1980–2005 kaikissa maakunnissa, mutta Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pohjois-Savossa vuosien 2000–2005 kehitys oli kasvavaa (kuva 52).

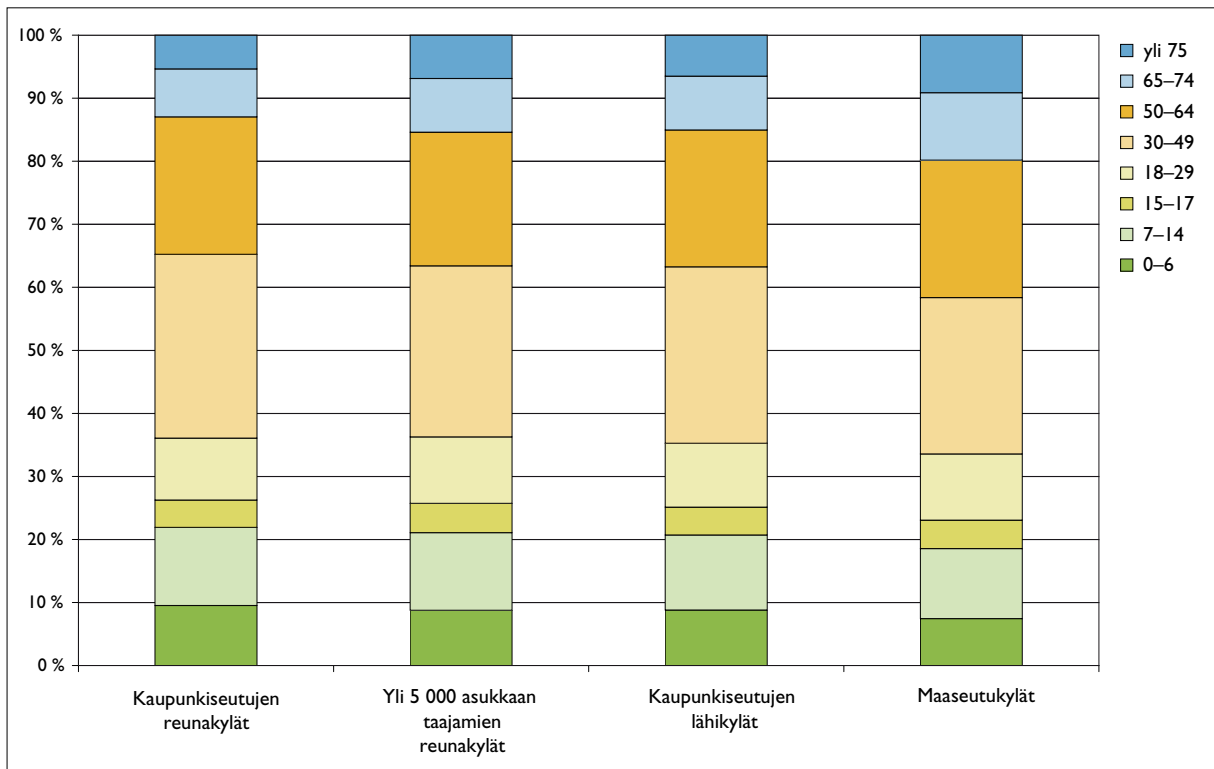
Lasten ja nuorten määrä on kasvanut voimakkaimmin kaupunkiseutujen reuna- ja lähikylissä, mutta myös taajamien reunakylissä (kuva 53). Maaseutukylissä alle 18 -vuotiaiden ikäluokka on pienentynyt selvästi. Vain Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Päijät-Hämeen maakuntien maaseutukylissä lasten ja nuorten määrä kasvoi 2000–2005 (kuva 52).

Eläkeikäisten määrän kasvu kertoo koko ikärakenteen vanhenemisestä. Yli 64-vuotiaiden

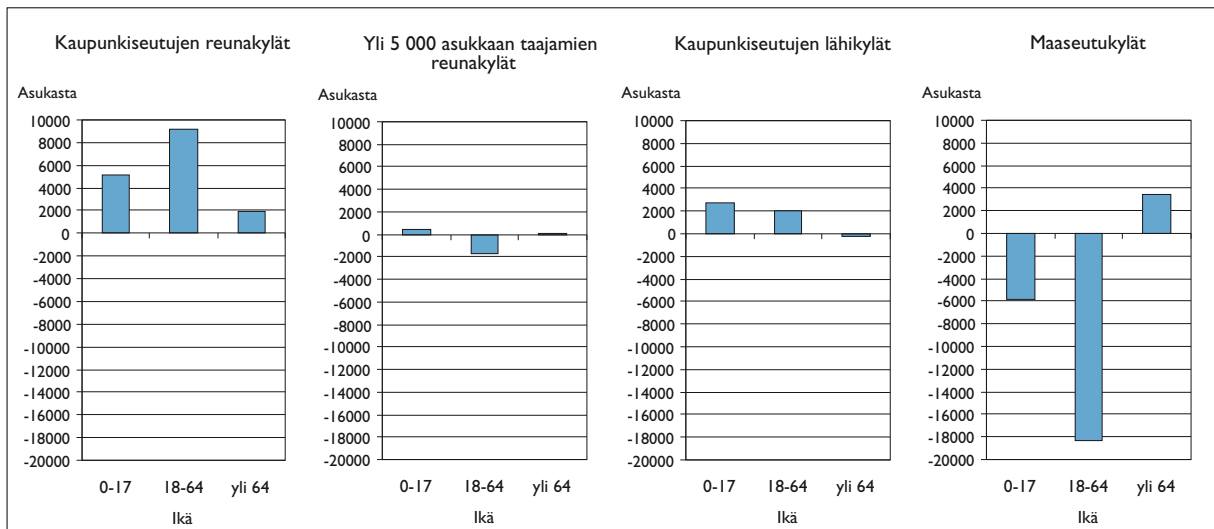
ikäluokka on supistunut ainoastaan kaupunkiseutujen lähikylissä. Eläkeikäisten lukumäärä on kasvanut myös maaseutukylissä, joissa sijoillaan pysynyt väestö on vanhentunut. Maaseutukylien kehitys kuitenkin vaihtelee voimakkaasti eri maakunnissa. Eläkeikäisten määrä on kasvanut maaseutukylissä toisaalta syrjäisillä alueilla kuten Lapissa ja Kainuussa, mutta myös Uudellamaalla. Lähivuosisikymmeninä tämänkin ikäluokan kasvu tulee maaseutukylistä loppumaan kun eläkeikään tulevien työikäisten määrä alkaa vähetä suurten ikäluokkien jälkeen.

Yhteenveto

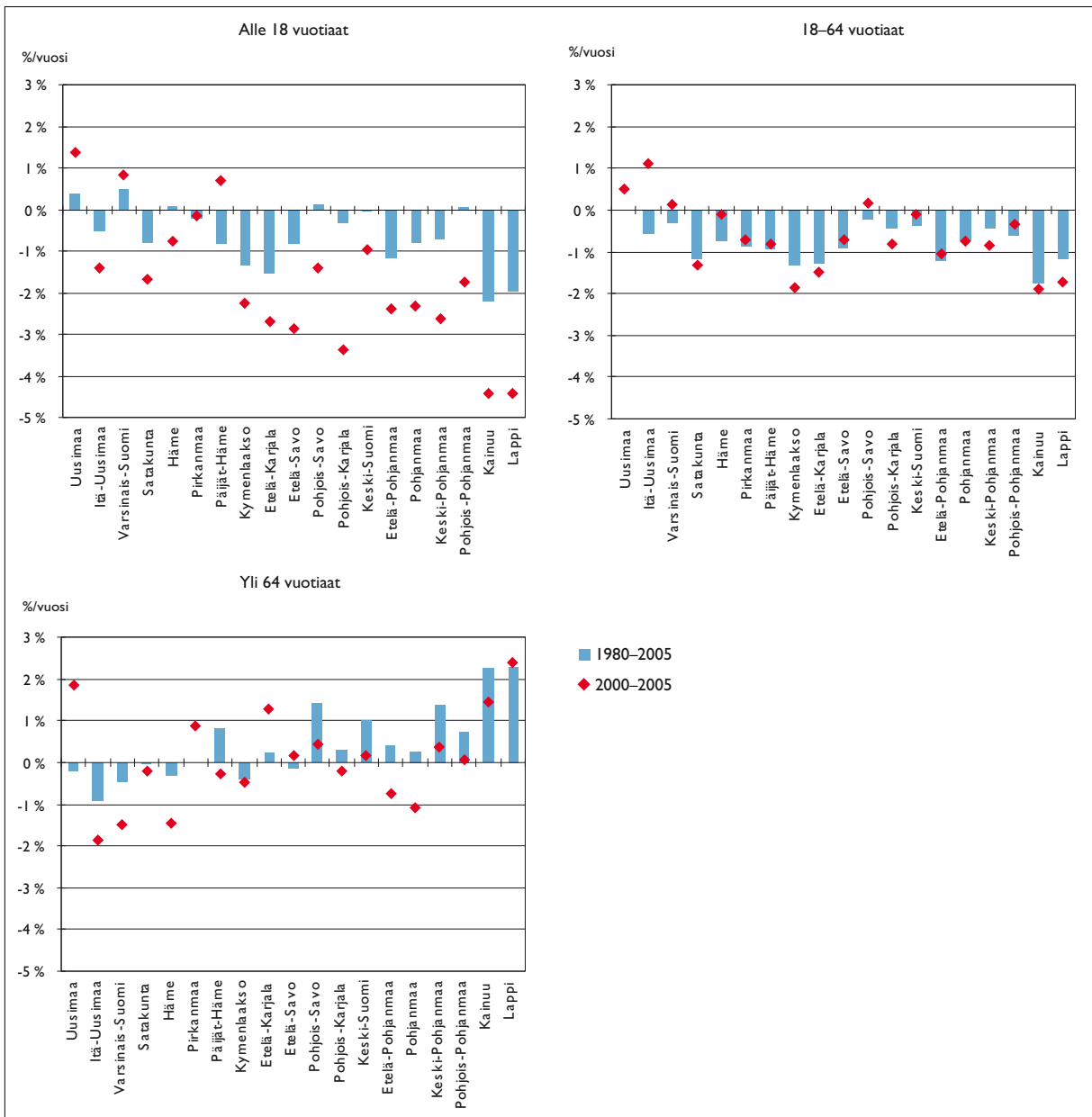
Kylien väestörakenteessa tapahtuneet muutokset heijastelevat yleisiä kehityssuuntia. Ikääntyminen näkyy erityisen voimakkaasti maaseutukylissä, joista nuoret aikuiset ja muukin työikäinen väestö on siirtynyt muualle. Jäljelle jäävä väestö ikääntyy ja samalla syntyvyys laskee. Kaupunkiseutujen reunakylissä ikärakenne on tasapainoisempi, sillä näille alueille muuttaa nuoria perheitä. Nuorten ikäluokkien kasvu ulottuu myös kaupunkiseutujen läheisen maaseudun kyliin.

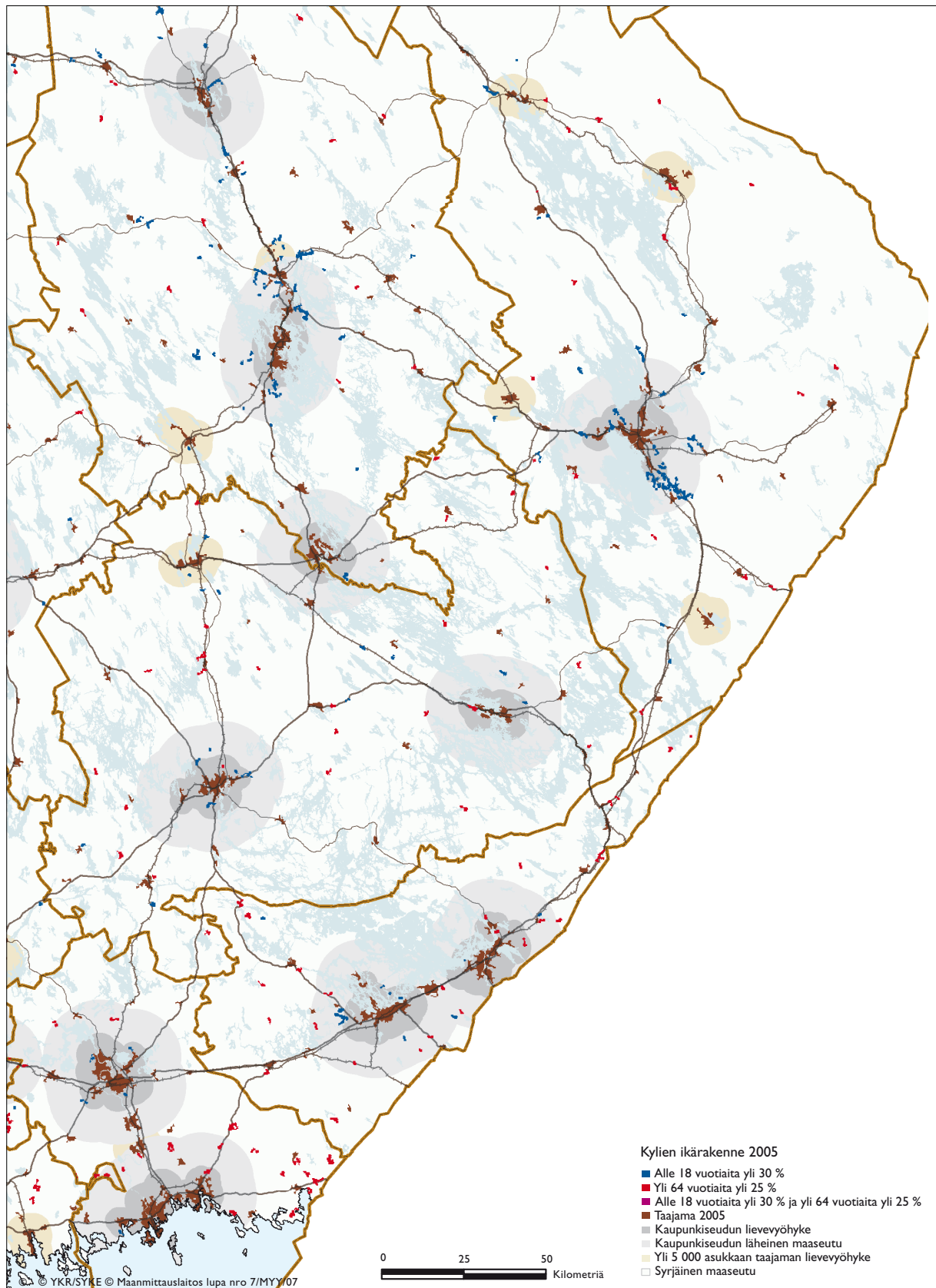
Kuva 50. Sijainniltaan erilaisten kylien ikäjakaumat vuonna 2005.

Kuva 51. Ikäryhmien väestömäärän muutos 1980–2005 sijainniltaan erilaisissa kylissä. Kylärajaus vuoden 2005 mukaan.

Kuva 52. Maaseutukyliä väestön keskimääräinen vuosimuutos 1980–2005 ja 2000–2005 eri ikäryhmissä.

Kuva 53. Kylät, joissa yli 64 -vuotiaiden tai alle 18 -vuotiaiden osuus on korkea vuonna 2005.

12 Kylien elinkeinorakenne

Kyläalueiden elinkeinorakenne ja työpaikkaomavaraisuus kertovat kylän toiminnallisesta monipuolisuudesta. Perinteisesti maaseudun kylät ovat pohjanneet elinkeinonsa maa- ja metsätalouteen. Elinkeinorakenteen muutoksen myötä maa- ja metsätalous työllistää selvästi pienemmän joukon. Kyläalueiden vaihtoehdot ovat jääminen toiminnallisesti pelkäksi asutuskyläksi, josta käydään muualla töissä tai uusien kyläalueille sopivien elinkeinojen luominen, jotta työpaikat säilyisivät kylässä.

Vuoden 2005 kyläalueista 80:ssä oli yli 100 työpaikkaa vuoden 2003 työpaikkatietojen perusteella. Viidelläkymmenellä kyläalueella ei ollut yhtään työpaikkaa. Keskimäärin kyläalueilla oli 22 työpaikkaa. Vuodesta 1985 kyläalueiden työpaikkamäärä on laskenut ja yhä useammassa kylässä oli alle kymmenen työpaikkaa (kuvat 54 ja 55).

Työpaikkakylät muodostuvat useimmiten jonkun suuren syrjässä sijaitsevan työpaikan yhteyteen rakennetusta asutuksesta. Esimerkkeinä tällaisista kylistä ovat vankilat tai rajavartioasemat. Myös kaupunkiseutujen reuna- ja lähikylistä osa on muodostunut työpaikka-alueista. Yli 100 työpaikan työpaikkakylä oli kaikissa kylätyypeissä.

Harva kyläalue oli työpaikkaomavarainen, sillä kaikkiaan vain 95 erillisellä kyläalueella työpaikkojen määrä oli yhtä suuri tai suurempi kuin työikäisen väestön (kuva 56). Työpaikkaomavaraisissa kylissä oli useimmiten jokin suurempi työpaikka. Omavaraisuus oli myös korkeampi siellä missä maa- ja metsätalouden osuus työpaikoista oli suuri, eli lähinnä maaseutukylissä (kuva 57).

Voimakkaimmin työpaikkojen määrä on pudonnut maaseutukylissä, joiden työpaikoista joka kolmas hävisi 1985–2003. Vielä vuonna 1985 kaikkien kyläalueiden työpaikoista 44 %, eli noin 37 000 oli alkutuotannossa (kuva 58). Vuosina 1985–2003 näiden työpaikkojen määrä väheni yli puolella, eli lähes 20 000:lla. Osa maaseutukyliä alkutuotannon työpaikoista korvautui palvelualojen työpaikoilla, mutta suhteessa työpaikkojen määrään tämä jäi marginaaliseksi, sillä samalla maaseutukylistä ovat

vähentyneet myös kauppojen, pankkien ja koulujen työntekijät. Muissa kuin maaseutukylissä alkutuotannosta menetetyt työpaikat korvautuivat paremmin muiden toimialojen työpaikoilla.

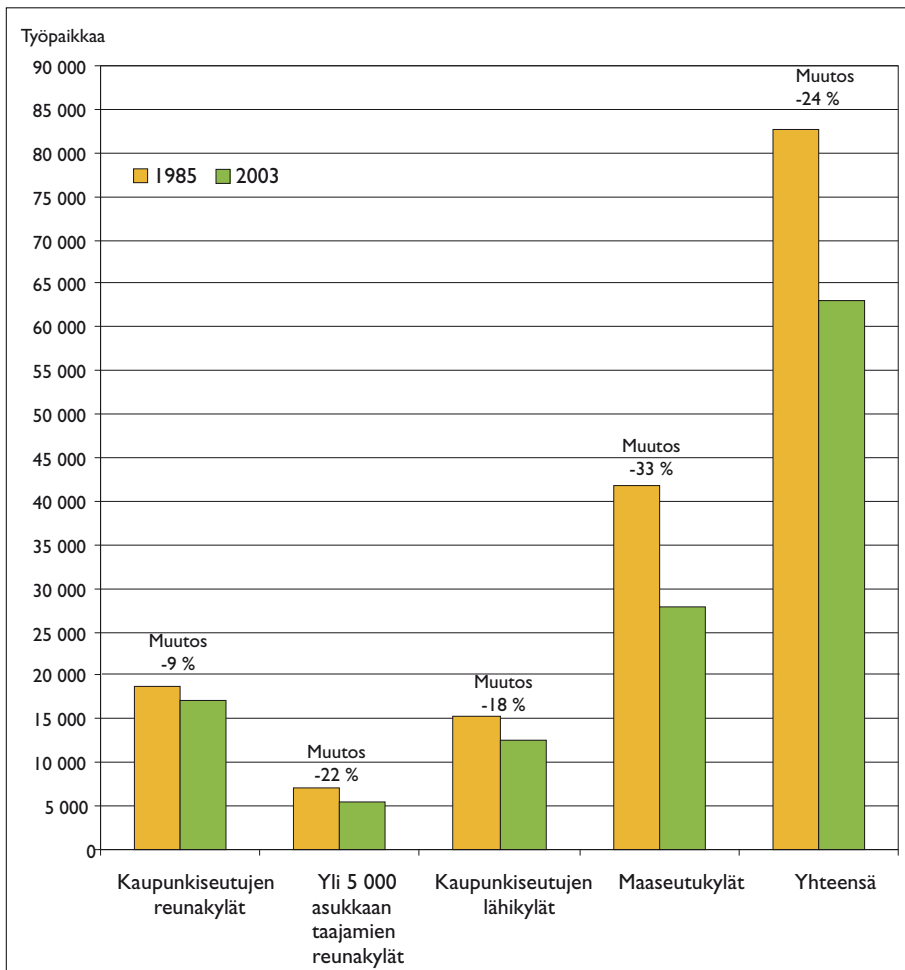
Kyläalueiden elinkeinorakenne muuttui siis selvästi 1985–2003 alkutuotannon supistumisen ja palveluammattien kasvun johdosta. Maaseutukylissä alkutuotannon osuus putosi lähes puolesta noin kolmannekseen. Maaseutukylissä ja kaupunkiseutujen lähikylissä alkutuotanto säilyi vielä vuonna 2003 suurimpana työllistäjänä. Kaupunkiseutujen reunakylissä ja yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylissä suurin työnantaja oli teollisuus.

Yhteenveto

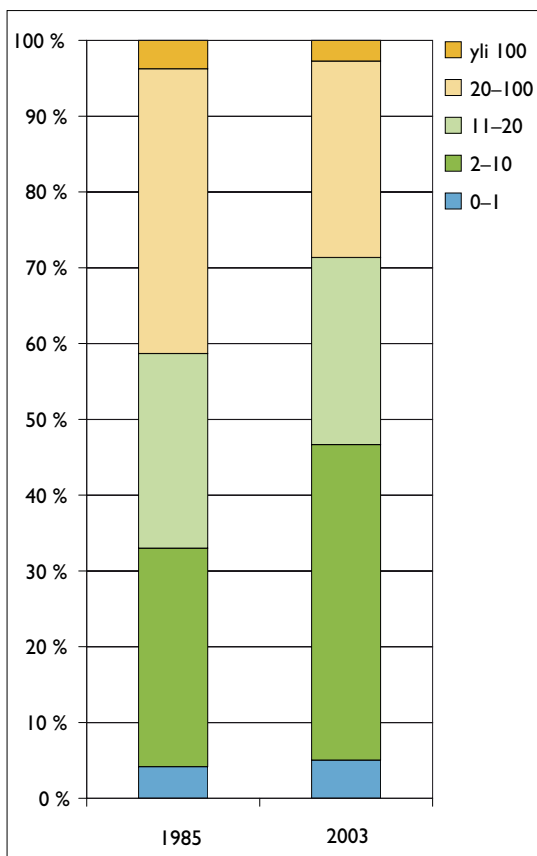
Kylissä sijaitsevien työpaikkojen määrä on laskenut voimakkaasti 1985–2003. Kyläalueiden tärkein elinkeino on ollut maa- ja metsätalous, joka kuitenkin tarjoaa tänä päivänä toimeentulon yhä harvemmalle. Maaseutukylissä alkutuotanto on yhä tärkein elinkeino, mutta samalla kun kylissä sijaitsevien työpaikkojen kokonaismäärä on pudonnut, on myös muiden elinkeinojen merkitys kasvanut.

Maaseutukyliä merkittävimmät uudet työpaikat ovat syntyneet erilaisiin palveluihin sekä majoitus- ja ravintola-alalle. Kaupunkiseutujen ja yli 5 000 asukkaan taajamien reunakylissä alkutuotannon tilalle on löytynyt useampia kasvavia toimialoja.

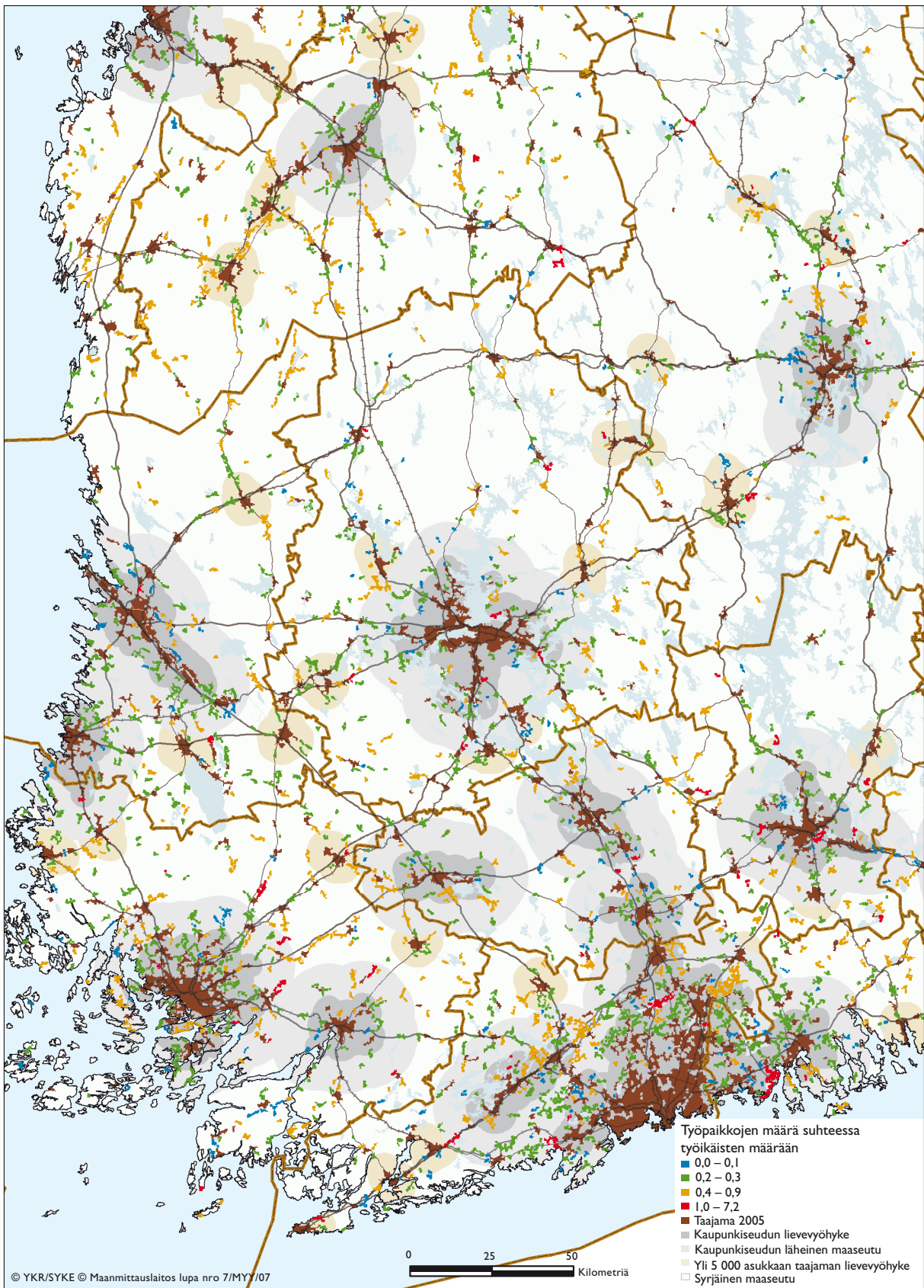
Työpaikkaomavaraisuus on korkeampi siellä missä maa- ja metsätalouden osuus työpaikoista on suuri, eli lähinnä maaseutukylissä. Lähellä kaupunkiseutuja merkittävä osa kyläalueista on lähinnä asutuskylä, joista käydään töissä kaupunkiseuduilla.

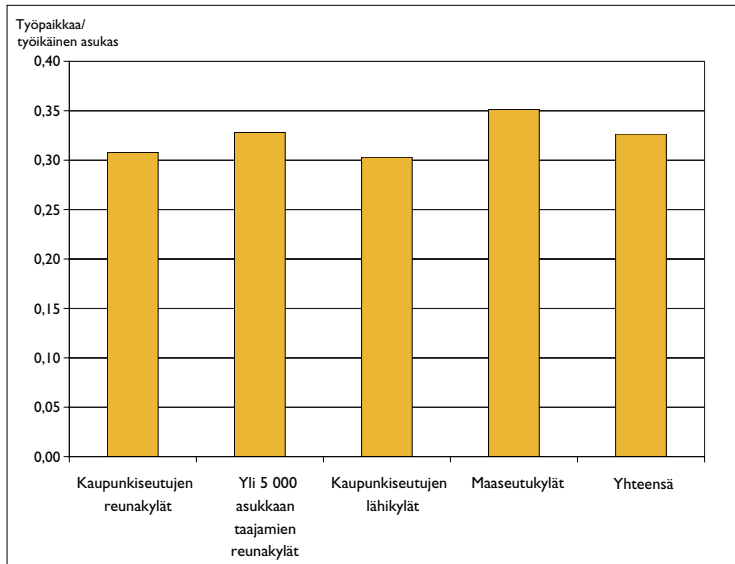
Kuva 54. Työpaikkojen kokonaismäärä kylissä 1985 ja 2003.

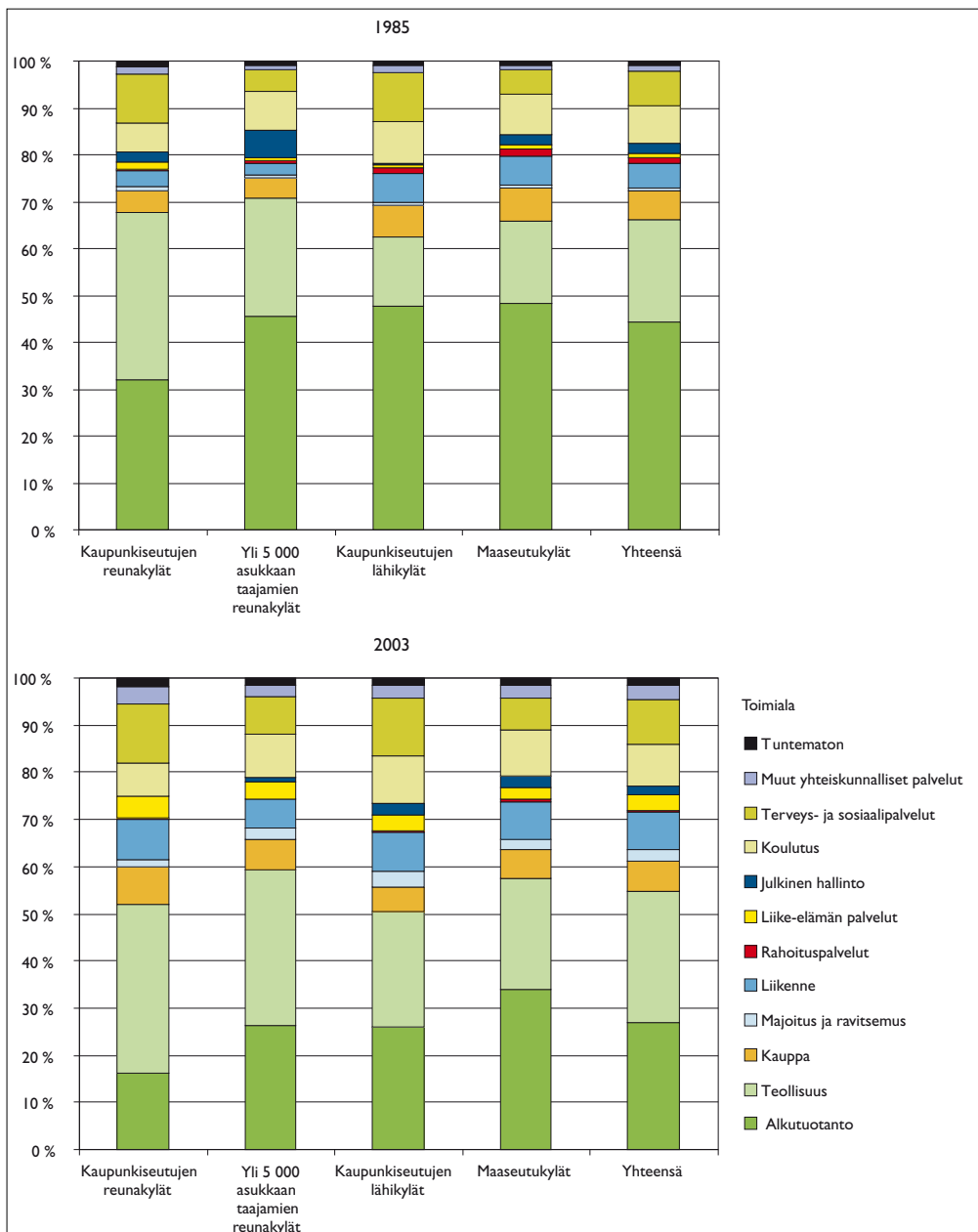
Kuva 55. Kylien jakautuminen työpaikkamäärän mukaan 1985 ja 2003.

Kuva 56. Työpaikkaomavaraisuus kyläalueilla 2003. Työpaikkojen määrä suhteessa työikäisten 18–64-vuotiaiden määrään.

Kuva 57. Kyläalueiden työpaikkaomavaraisuus. Työpaikkojen määrä suhteessa työikäiseen (18–64 v.) väestöön.

Kuva 58. Kyläalueiden työpaikkojen toimialajakauma 1985 ja 2003.

13 Kylien kehitysnäkymät

Kylärajausten tuloksena saadut kyläalueet muodostavat kukin omanlaisensa alueen, joilla on oma historiansa. Osa rajatusta kyläalueesta on perinteistä maaseutu-asutusta ja osa väestön uudelleen sijoittumisen synnyttämää taajamien lieveasutusta. Tämän raportin tarkasteluissa nämä lähtökohtaisesti erilaiset kylämäiset alueet on erotettu toisistaan, jotta alueiden lähes vastakkainen kehitys saataisiin esiin.

Kaupunkiseutujen liepevyöhykkeillä rajattu reunakylä muodostuu laajaksi ja pirstoutuneeksi alueeksi, jossa asutus on viime vuosikymmeninä kasvanut ja ryhmittynyt eri pohjalta kuin maaseudun kyläalueilla. Kaupunkiseutujen reunakylät ovat kaupungin ja maaseudun välissä sijaitsevaa asutusta, josta kasvun jatkuessa muodostuu osa kaupunkiseudun taajamaa. Maaseudulla kylien kehitys perustuu voimakkaammin kylän sisäisiin ominaisuuksiin.

Seuraavassa on pyritty löytämään ne kylät, joiden kehitys näyttää viimeisimpien tietojen mukaan suotuisimmalta ja ne, joita uhkaa taantuminen ja väestön häviäminen. Tarkoitus on esittää ne kyläalueet, joissa seuraavan viiden vuoden kehitysnäkymät näyttävät voimakasta kasvua ja ne uhanalaiset pienet kylät, joita ei mahdollisesti seuraavassa, viiden vuoden jälkeen tehtävässä rajauksessa enää näy kyläalueina.

Suotuisimman kehityksen kyliksi on poimittu ne kyläalueet, joissa väestömäärä on kasvanut

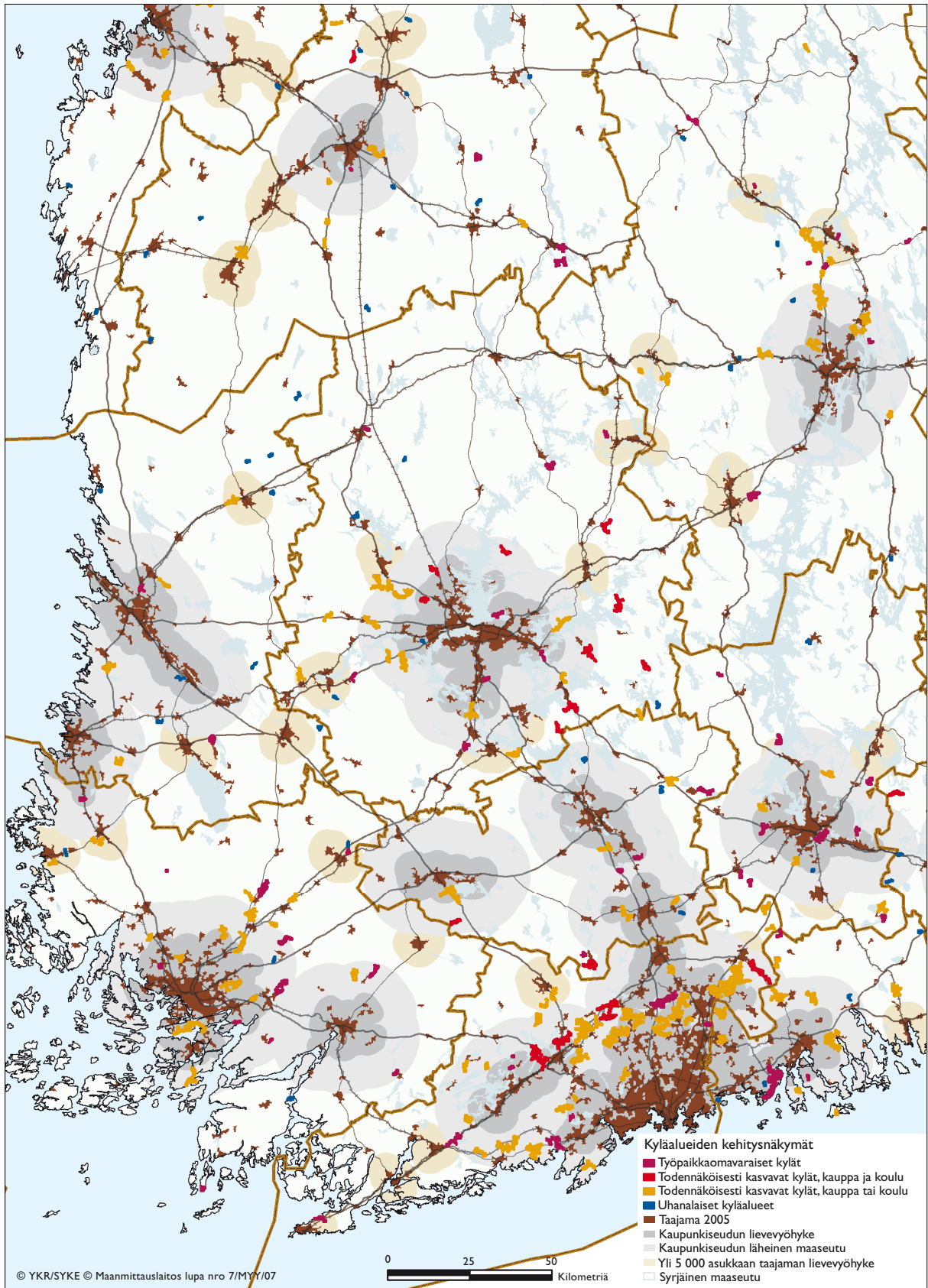
2000–2005, lasten ja nuorten osuus oli 2005 yli 25 % tai kasvussa viimeisen viiden vuoden jakson aikana. Lisäksi näihin kyliin on rakennettu 2001–2005 uusia asuinrakennuksia ja niissä oli yli 10 työpaikkaa vuonna 2003. Palveluiden suhteen nämä kylät on jaettu niihin, joissa on sekä kauppa että koulu ja niihin, joissa on vain jompikumpi (taulukko 4 ja kuva 59).

Suurten työpaikkojen ympärille syntyneet työpaikkaomavaraiset kylät on tässä eroteltu omaksi erityisryhmäkseen. Nämä kylät ovat elinvoimaisia niin kauan kun työpaikat säilyvät. Mikäli työpaikat häviävät, tällaiset yhteen suureen työpaikkaan perustuvat kylät voivat tyhjentyä nopeasti etenkin syrjäisellä maaseudulla (kuva 59).

Pienimpiä väestöään menettäviä kyläalueita uhkaa häviäminen kyläkarta seuraavassa vuoden 2010 kylärajauksessa. Kylät, joissa näin uhkaa käydä ovat pieniä vanhenevan ikärakenteen kyliä, joissa ei ole palveluita eikä rakenneta uusia asuinrakennuksia. Näissä kylissä on niukasti työpaikkoja ja väestö on vähentynyt lähelle kyläalueen alarajaa, eli 40 asukasta (kuva 59). Uhanalaisilla kyläalueella on alle 50 asukasta vuonna 2005 ja väestömäärä on laskenut 2000–2005. Lasten ja nuorten osuus on alle 25 % ja näiden osuus sekä lukumäärä ovat laskeneet 2000–2005. Kyläalueelle ei ole rakennettu 2001–2005 yhtään uutta asuinrakennusta, eikä siellä ole kauppaa tai koulua. Lisäksi kyläalueella on alle 10 työpaikkaa.

Taulukko 4. Todennäköisesti voimakkaasti kasvavien ja työpaikkaomavaraisten kyläalueiden lukumäärä sekä todennäköisesti seuraavasta kylärajauksesta häviävien erillisten kyläalueiden määrä.

	Kaupunkiseutujen reunakylät	Kaupunkiseutujen lähikylät	Maaseutukylät	Yli 5000 asukkaan taajamien reunakylät	Yhteensä
Todennäköisesti voimakkaasti kasvavat kylät, jossa kauppa ja koulu	6	11	12		29
Todennäköisesti voimakkaasti kasvavat kylät, jossa kauppa tai koulu	53	45	40	12	150
Työpaikkaomavaraiset kylät	28	19	37	11	95
Uhanalaiset kylät	7	17	62	13	99
Kyliä yhteensä	639	598	1424	243	2904

Kuva 59. Vuoden 2005 kylärajauksesta tässä raportissa käsitellyjen muuttujien perusteella kyläalueet, jotka ovat todennäköisimmin voimakkaimmassa kasvussa seuraavien viiden vuoden aikana sekä todennäköisimmin seuraavassa rajauksessa häviävät kyläalueet. Lisäksi erikseen työpaikkaomavaraiset kylät. Kartassa kyseiset kyläalueet on esitetty korostetusti, jotta ne erottuvat paremmin.

14 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen kyläalueiden rajausta perustuu yhtenäisten kriteerien perusteella rajattuihin alueisiin, jotka kuvaavat kylämäisen asukastiheyden alueita Suomessa. Suomen maaseudun asutushistoriaa koskevan kirjallisuuden ja tämän tutkimuksen tulosten pohjalta kylä asutusmuotona saa erilaisen merkityksen maan eri osissa.

Perinteiset maanviljelyelinkeinoon perustuneet maaseudun kylät ovat muodostuneet aluksi maantieteellisten tekijöiden ja maanomistusolojen ohjaamina sekä myöhemmin maanjakoon ja asuttamiseen liittyvien hallinnollisten toimenpiteiden seurauksena.

Elinkeinorakenteen muututtua tuotanto ja työpaikat ovat siirtyneet maaseudulta kaupunkeihin. Tämän seurauksena Suomen aluerakenne on muuttunut siten, että yhä useampi suomalainen asuu taajamissa ja haja-asutusalueen väestö harvenee. Nopeimmin kasvavat taajamat sijaitsevat suurimmilla kaupunkiseuduilla, joista voimakkain kasvu on keskittynyt Helsingin kaupunkiseudulle.

Vaikka erityisesti maaseudun näkökulmasta suurimmat muutokset Suomen asutusrakenteessa ovatkin tapahtuneet jo ennen 1980-lukua, on myös vuosina 1980–2005 tapahtunut merkittävä muutto kohti taajamia. 1980-luvulle tultaessa maaseutu alkoi toiminnallisesti olla asumismaaseutua, joka tukeutui työn ja palveluiden osalta taajamiin.

Suurten kaupunkiseutujen kasvu heijastuu ympäröivälle haja-asutusalueelle. Näille alueille nousee uutta asutusta, joka on eri lähtökohdista syntynyttä kuin perinteinen maatalouskylä. Asukastiheydeltään tämä asutus vastaa perinteistä kylää, mutta muodostuu kaupunkiseudun maaseudulle ulottuvaksi jatkeeksi, joka toiminnallisesti muistuttaa nukkulalähiötä. Näiden reunakyläiden väestömäärä on vähäinen verrattuna kaupunkiseutujen kokonaisväestömäärään, mutta rakennetun alueen pinta-alalla mitattuna niiden vaikutus rakenteen eheyteen ja alueiden tulevaan kehittämiseen on merkittävä.

Kaupunkiseutujen vaikutuspiirin ulkopuolella maaseudun väestö, palvelut ja elinkeinot häviävät ja aluerakenne keskittyy. Itä- ja Pohjois-Suomessa useat perinteiset maaseutukylät ovat asukasmäärältään jo niin pieniä, etteivät enää täytä tässä tutkimuksessa käytettyä kylän kriteeriä.

Sekä syrjäiset haja-asutusalueet että kaupunkiseutujen reuna-alueet ovat haasteellisia, sillä molempiin muodostuu harvaa asutusrakennetta. Syrjäisillä alueilla ongelmat liittyvät asutuksen harventumiseen ja supistuvaan väestöpohjaan. Kaupunkiseutujen reuna-alueiden haasteena on puolestaan niiden sijainti lähellä tiiviimmän asutusrakenteen ja siten myös korkeamman väestöpohjan taajama-alueita. Harvassa rakenteessa ollaan autoriippuvaisia ja etäisyydet peruspalveluihin sekä työpaikoille ovat pitkiä. Sekä kasvualueille että syrjäseuduille syntynyt harva rakenne on kuluttava niin taloudellisesti kuin ympäristön kannalta.

Suomen haja-asutus on jakautunut karkeasti ja oteltuna seuraavasti. Etelä-Suomessa on runsaasti sekä kylämäistä asutusta että harvaa haja-asutusta. Eteläisessä Suomessa haja-asutus ja sen kyläalueet sijaitsevat lähes aina kohtuullisen etäisyyden päässä suuremmista kaupunkiseuduista. Etelän ja lännen maakunnissa syrjäisinkin maaseutu on luokiteltu ydinmaaseuduksi. Länsi-Suomessa haja-asutusväestö on keskittynyt kyliin selvästi Itä-Suomea voimakkaammin. Lännessä kylät sijaitsevat jokilaaksoissa, joiden välillä on laajoja asumattomia alueita. Jokilaaksojen asutus on varsin tiivistä ja kylät sijaitsevat suhteellisen lähellä toisiaan ja muita asutuskeskittymiä.

Pohjoisessa ja idässä kaupunkiseutuja ja suuria taajamia on harvassa, joten haja-asutus on lähtökohtaisesti syrjäisempää. Itä-Suomen haja-asutusalueilla asutus on harvempaa ja kyläalueita on muodostunut vähän. Pohjoisessa kylien merkitys on pitkien etäisyyksien takia suuri, sillä muitakaan asutuskeskittymiä ei juuri ole. Vaikka Lapissa ky-

lät sijaitsevat harvassa, niissä asuu yhä merkittävä määrä väestöä.

Kaupunkiseutujen reunakylät

Vaikka suurin osa uudisrakentamisesta suuntautuu olemassa olevan taajamarakenteen sisälle, on kaupunkiseutujen liepevyöhykkeille rakennettu viidessä vuodessa 2001–2005 yli 3 600 uutta asuinrakennusta. Kaikkiaan vajaa viidennes asuinrakennusten rakentamisesta Suomessa on hajarakentamista. Valtaosa tästä hajarakentamisesta tapahtuu Helsingin kaupunkiseudulla sekä muilla suurimilla kaupunkiseuduilla.

Kaupunkiseutujen haja-asutusalueiden väestökasvu on ollut voimakasta seurantajaksolla. Kaupunkiseutujen liepevyöhykkeillä väestökasvu kohdistui koko maan tasolla aiemman reunakylän ulkopuolelle muodostaen uutta reunakylän aluetta. Reunakylän kasvu on voimakkainta suurten kasvavien kaupunkiseutujen haja-asutusalueilla.

Samalla kun kaupunkiseutujen taajamia ympäröivän haja-asutuksen asukastiheys on noussut, kaupunkiseutujen taajamien asukastiheys on laskenut. Kaupunkiseutujen taajamien asukastiheyden lasku on seurausta taajama-alueiden voimakkaasta laajentumisesta, josta merkittävä osa on reunakylämuuttamista osaksi taajamaa. Mikäli kehitys jatkuu samanlaisena, suurimpia kaupunkiseutuja ympäröivät nykyiset reunakylät luokittelevat tulevina vuosikymmeninä taajamiksi ja laajentavat yhtenäistä taajaan asuttua aluetta yhä etäämmälle kaupunkiseutujen ydinalueista.

Kaupunkiseutujen reunakylämuuttamisen kasvun yhteydessä voidaan puhua hallitsemattomasta haja-rakentamisesta, yhdyskuntarakenteen hajautumisesta, autoriippuvaisuudesta ja pitkistä työmatkoista. Enää ei niinkään asuta perinteisesti kylässä, vaan väljästi kaupunkiseudun ja maaseudun välisellä reunavyöhykkeellä, jossa työskennellään kaupungissa ja käytetään kaupunkiseudun palveluja, mutta asutaan maaseutumaisesti. Osaltaan tähän kehitykseen on johtanut asuntomarkkinoiden kehitys, joka pakottaa isompia asuntoja tarvitsevia lapsiperheitä hakemaan asuntoa edullisimmilta alueilta kaupunkiseudun reunoilta.

Kaupunkiseudun tai suuren taajaman läheisyys vaikuttaa ympäröivän haja-asutusalueen palvelutarjontaan. Kauppa- ja koulupalvelut saadaan todennäköisemmin läheisestä taajamasta oman kyläkoulun tai -kaupan sijaan. Kaupunkiseutujen reunakylämuuttamisen asutus on pirstoutunutta eikä tue lähipalveluiden säilymistä ja syntymistä. Kaupunkiseutujen reunoilta tehdään pitkiä työmatkoja, jotka ohjaavat hakemaan kaupallisia palveluita työmatkan varrelta oman asuinalueen ulkopuo-

lelta. Omien lähipalveluiden puute korostaa kaupunkiseutujen reunakylämuuttamista.

Kasvavilla kaupunkiseuduilla asuinrakentaminen on voimakas yhdyskuntarakennetta muokkaava tekijä. Näillä alueilla ihmismäärät ja paikkojen väliset etäisyydet muodostuvat suuriksi. Yhdyskuntarakenteen eheyden kannalta kaupunkiseutujen hajarakentamisen määrän ja kohdentumisen hallitseminen on erityisen tärkeää. Haja-rakentaminen tulisi ohjata osaksi jo olemassa olevaa asutusta, eli kyliin. Ohjaamattoman hajarakentamisen jatkuessa suurimpia taajamia tulee ympäröimään tasaisen harva asutusmatto, josta erilliset kyläalueet eivät enää erotu.

Viimeisten 25 vuoden kehitys on muokannut kaupunkiseutujen haja-asutusalueita voimakkaasti kohti sekakylää, jossa perinteinen maaseutu-asutus on täydentynyt uudella asutuksella. Tämä uusi asutus vastaa asumisihannetta, johon kuuluvat omakotitalo, iso piha ja oma rauha. Aluerakenteen keskittyessä yhä useampi haluaa toteuttaa tämän ihanteen lähellä suurimpien kaupunkien työpaikkoja ja palveluita. Asiaa edesauttaa haja-asutusalueen asuntojen alhaisempi hintataso keskusseuduihin verrattuna.

Kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla ja kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asukkaan taajamien reunoilla kyläasutuksessa voi olla piirteitä sekä perinteisestä maaseudun kyläasutuksesta että taajamien kasvun heijastumisesta ympäröivälle alueelle. Kaupunkiseutujen lähikyläkehitys heijastelee kaupungin ja maaseudun välisen vuorovaikutusvyöhykkeen kehitystä. Näiden kylämuuttamisen väestömäärä on kasvussa ja yhä suurempi osa kyläväestöstä asuu juuri kaupunkiseutujen lähikylämuuttamisella. Kaupunkiseutujen läheinen maaseutu on aluetta, joka on asumisen kannalta vetovoimaista, mutta maaseutumainen kylärakenne on säilynyt.

Vastaavasti kaupunkiseutujen ulkopuolisten taajamien reunakyläkehitys kertoo pienten paikkakuntien suhteesta ympäröivään maaseutuun. Itse näiden taajamien sijainti ja paikalliset olosuhteet vaihtelevat suuresti, joten alueille on mahdotonta esittää yhteistä kehityssuuntaa. Osa näistä taajamista on selkeitä alueellisia keskuksia ja ne muistuttavat lievealueineen kaupunkiseutuja, joissa asutus leviää ympäröivälle haja-asutusalueelle. Osa taas on selkeämmin isomman kaupunkiseudun vaikutuspiirissä olevia lähiseudun keskuksia. Taajamien reunakylämuuttamisen väestömäärä on valtakunnallisesti pysynyt samalla tasolla viimeiset 25 vuotta.

Maaseutukylät

Maaseutukylät edustavat paremmin perinteistä käsitystä kylästä. Maaseutukylien ongelmia ovat usein maaseudun autioituminen, väestön ikääntyminen ja heikenevät palvelut. Maaseudun kylät ovat useimmiten muodostuneet maaseudun elinkeinojen ympärille. Suurin osa Suomen kyläväestöstä asuu tämän tyyppisissä kylissä. Maaseutukylien väestömäärä on valtakunnallisesti voimakkaassa laskussa.

Maaseudun perinteinen kylärakenne on supistunut poismuuton seurauksena. Maaseutukylien lukumäärä on laskenut noin 300:lla ja väestömäärä lähes 40 000 asukkaalla vuosina 1980–2000. Kyläalue on muuttunut siten, että samalla kun osa vanhasta kyläalueesta on hävinnyt, on syntynyt myös uutta kyläaluetta. Taantuva kehityssuunta ei koske kaikkia kyliä, sillä kasvavia maaseutukyliä löytyy jokaisesta maakunnasta ja syrjäisimmiltäkin alueilta.

Määrällisesti maaseutukylien väestö on vähentynyt voimakkaimmin Etelä-Pohjanmaan ja Lapin maaseutukylistä. Vähentäminen on jopa kiihtynyt 2000-luvulla verrattuna vuosien 1980–2005 kokonaismuutokseen. Suhteellisesti maaseutukylien tyhjeneminen on ollut kuitenkin voimakkainta Itä-Suomessa, Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa. Ainoat maakunnat, joissa maaseutukylien väestö ei laskenut 2000–2005 olivat Uusimaa, Itä-Uusimaa ja Varsinais-Suomi.

Maaseutukylät ovat menettäneet erityisesti opiskelu- ja työikäistä väestöä, koska omalta kylältä ei enää löydy töitä. Monien maaseutukylien peruselinkeino on ollut alkutuotanto, jonka työpaikkojen määrä on elinkeinorakenteen muutoksen myötä laskenut romahdusmaisesti koko maassa. Maaseutukylistä hävisi 1985–2003 joka kolmas työpaikka. Maaseutukyliin jäänyt väestö ikääntyy ja monet kylät häviävät vanhojen ikäluokkien poistuessa lopullisesti.

Vaikka pysyvän väestön vähetessä alueen asutokantaa uhkaa rappeutuminen, uudisrakentamista tapahtuu jatkuvasti myös syrjäisemmillä haja-asutusalueilla. Uusi rakentaminen näille syrjäisille alueille ei sinänsä hajoita rakennetta, sillä rakentaminen sijoittuu useimmiten vanhojen tilojen yhteyteen. Osa rakennuskannasta säilyy osa-aikaisessa käytössä loma-asuntona, jonka seurauksena osa kylästä saattaa muuttua toiminnallisesti vapaa-ajan asumisen kyläksi.

Kyläasukituksen osuus haja-asutusalueen kokonaisväestöstä on kasvanut seurantajakson aikana. Tämä on seurausta lähinnä väestön voimakkaamasta poistumasta harvemmin asutuilta alueilta eikä niinkään siitä, että haja-asutusalueen uudisra-

kentaminen olisi kohdentunut kyliin. Maaseudun kylästä valtaosassa ei rakennettu 2001–2005 lainkaan uusia asuinrakennuksia. Syrjäisillä maaseutusalueilla uudisrakentaminen kohdistui pääosin kylien ulkopuolelle.

Samalla kun väestö on maaseutumaisella haja-asutusalueella vähentynyt, useimmissa kunnissa palvelut ovat keskittyneet kirkonkylien ja kuntakeskusten taajamiin. Palveluiden säilyminen vaatii tietyn väestöpohjan, jota ei monilla pienillä kyläalueilla enää saavuteta. Tämä merkitsee syrjässä asuville pidempiä koulu- ja asiointimatkoja. Toistaiseksi lähes kaikista kylästä on kuitenkin alle 10 kilometrin etäisyys lähimpään kauppaan ja kouluun.

Syrjäisimmillä harvaan asutuilla alueilla maaseutukylät muodostuvat alueensa keskuksiksi ja niillä saattaa olla merkittävä rooli suhteessa ympäröivään harvaan asuttuun maaseutuun esimerkiksi palvelujen saatavuuden kannalta. Maaseutukylistä joka viidennessä oli kauppa ja lähes 30 prosentissa koulu. Perinteisesti kyliin keskittyneiden lähipalvelujen häviäminen maaseutukylistä saattaa johtaa siihen, että kyläasukituksen vetovoimatekijät erityisesti syrjäisillä kylillä jäävät vähäisiksi.

Maaseutukylien joukossa on runsaasti poikkeuksia yleisestä taantuvasta kehityksestä. Kaikissa tapauksissa pelkkä sijainti suhteessa kaupunkiseutuun ei selitä kylän kehitystä. Selkein esimerkki tästä ovat työpaikkaomavaraiset kylät, joissa asutus liittyy johonkin suurempaan yksittäiseen työpaikkaan. Esimerkiksi syrjäisten vankiloiden ja rajavartioasemien yhteyteen on muodostunut kyläasukitusta. Myös edullinen sijainti suhteessa liikenneverkkoihin tai paikallisiin vetovoimatekijöihin kuten matkailukohteisiin, saattaa vaikuttaa kyläalueen kehitykseen.

Kylärajaus- ja käyttömahdollisuudet haja-asutusalueen yhdyskuntarakenteen suunnittelussa

Kylärajaus- ja käyttömahdollisuudet tavoitteena on tiheimmin asuttujen haja-asutusalueiden tunnistaminen ympäröivästä harvempaan asutusta alueesta sekä tiheimmin asutusta taajama-alueesta. Haja-asutusalueen kyläasukituksen muutokset ovat taajama-alueen muutoksiin verrattuna useimmiten hitaita, jolloin sen kuvaamiseksi tarvitaan mahdollisimman pitkä aikaväli. YKR-kylärajaus- ja käyttömahdollisuudet vuodesta 1980 lähtien mahdollistavat pitkän kehityskulun suhteellisen tarkan kuvaamisen. Aikaväli kattaa voimakkaita talouden nousuja ja laskukausia, mutta myös yhdyskuntarakenteen eri kehitysvaiheita.

Kylärajausten lähtökohtana on fyysisen rakennuskanta ja sen muodostamat rakennus- ja väestötihentymät. Ajallinen ja alueellinen vertailtavuus ovat tärkeitä ”vakioita”, joilla voidaan tarkastella maaseudun rakennemuutoksen vaikutuksia yhdyskuntarakenteeseen ja sen alueellisia vaihteluita Suomessa.

Fyysisen kylärajausten käyttö haja-asutuksen yhdyskuntarakenteen suunnittelussa mahdollistaa siihen liitettävien muiden paikkatietojen käytön. Haja-asutuksen suunnittelussa merkittävien luonnonolosuhteiden ja kulttuuriympäristöjen tiedot ovat kohtuullisen hyvin kartoitettu. Palvelurakenteen osalta kylärajaukseen on liitetty tiedot päivittäistavarakaupoista ja kouluista. Samoin kyläalueisiin on juuri liitetty tietoa myös yhteisistä vesihuoltojärjestelmistä. Parhailaan kootaan valtakunnallista tietoa mm. joukkoliikennepysäkeistä ja niiden vuorotiheydestä. YKR-tietokannan liittäminen kylärajaukseen mahdollistaa useiden eri suunnitteluongelmien tarkemman kuvauksen. Erityisesti työssäkäyntitiedot ja väestön ikäjakamatiedot sekä loma-asutuksen uudet tarkistetut tiedot ovat tärkeitä kyläalueiden suunnittelun lähtötietoja.

Tässä raportissa on esitetty kyläalueiden luokittelu yhdyskuntarakenteen sijainnin mukaan. Kehytystiedot 25 vuoden ajalta mahdollistavat entistä tarkemman suunnittelutiedon käytön haja-asutuksen suunnittelussa. Esimerkiksi kaupunkiseudun reunakylät – luokan kyläalueilla sijaitsevien kyläalueiden rakentamispainetta voidaan tarkastella ottamalla huomioon mennyt kehitys. Kyläalueiden muutos taajamiksi voidaan erottaa kyläalueiden muusta kehityksestä. Kyläasutuksen tarkempi nykytilanteen kuvaus saadaan aikaan liittäväällä tietoa asemakaavoitusta alueesta ja yleiskaavoista sekä maakuntakaavoista tai yksittäisistä rakennusluvista ja suunnittelutarveratkaisuista.

Kylärajaus mahdollistaa myös entistä tarkemmin Maankäyttö- ja rakennuslaissa ja valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa mainittujen yhdyskuntarakenteen tavoitteiden toteutumisen seurannan. Yhdyskuntarakenteen hajautumisen ja eheytyksen näkökulmasta esimerkiksi reunakylämuuttumista taajama-alueiksi voidaan tarkastella suhteessa suunnitteluvälineisiin. Esimerkiksi osa taajama-alueesta on syntynyt suunnitelmallisesti asemakaavoituksella, mutta varsin merkittävä osa myös kyläalueen tiivistymisellä taajama-alueeksi.

Haja-asutusalueen suunnittelussa on pitkään ollut käytössä ns. edullisuusvyöhyketarkastelu, jonka yhtenä merkittävänä perustana on ollut Pekka V. Virtasen väitöskirja vuodelta 1974 (Virtanen

1974). Menetelmän peruslähtökohdat ovat edelleen käyttökelpoisia, mutta nykyinen maaseudun voimakas rakennemuutos ja eriytyvä kehitys ovat nostaneet tarpeen menetelmän uudistamiseksi. Tämän raportin tavoitteena onkin herättää tämä uudistamistyö, jotta nykyiset kehittyneet välineet ja saadaan paremmin palvelemaan haja-asutusalueen ja laajemmin maaseudun suunnittelua.

15 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa käytetyn kylärajausten avulla voidaan seurata haja-asutusalueen rakenteellista kehitystä niin maaseudulla kuin kaupunkiseuduilla. Maaseutukylissä asui vuonna 2005 noin 140 000 asukasta, joka on lähes 40 000 (22 %) vähemmän kuin vuonna 1980. Kaupunkiseutujen lievevyöhykkeillä kylämäisen asukastiheyden alueet muodostavat taajamaa ympäröiviä reunakyläiä, joita on syntynyt kaupunkiseutujen väestökasvun ja työsäkäyntialueiden laajenemisen seurauksena. Vaikka kaupunkiseutujen reunakyläien alue laajenee pinta-alaltaan ja alueen väestö lisääntyy, asui niissä vuonna 2005 17 prosenttia vähemmän ihmisiä kuin vuonna 1980. Tämä johtuu siitä, että vuoden 1980 reunakylästä merkittävä osa on muuttunut taajamaksi.

Tässä raportissa on esitetty yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän alueluokitus kyläalueille. Luokitus rajaa pienet asutustihentymät samoin kriteerein eri puolilta maata. Maaseudulla kyläalue merkitsee pientä asutustihentymää, mutta kaupunkiseuduilla pikemminkin asutushajantumaa. Rajauksen lisäksi kyläalueet on luokiteltu yhdyskuntarakenteellisen sijainnin mukaan. Yhdyskuntarakenteen seurannan merkittävimmät toiminnalliset keskuksat muodostuvat 34 suurimmasta kaupunkiseudusta. Lisäksi kaupunkiseutujen ulkopuoliset yli 5 000 asukkaan taajamat ovat mukana pienempinä toiminnallisina keskuksina. Kaupunkiseuduilla ja niiden ympärillä haja-asutusta voidaan jäsentää vyöhykkeisyyden avulla. Vyöhykkeiden avulla voidaan erottaa suurimpiin toiminnallisiin keskuksiin ja työpaikkakeskittymiin kytkeytyneet haja-asutusalueet syrjäisestä haja-asutusalueesta.

Kaupunkiseuduilla välittömästi taajamaa ympäröivä haja-asutus on rajattu lievevyöhykkeeksi, jolla sijaitsevaa kyläasutusta kutsutaan reunakyläksi. Kaupunkiseutujen ympärille on rajattu kaupunkiseutujen läheisen maaseudun vyöhyke, joka lähikylälineen ympäröi 34 suurinta kaupunkiseutua. Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5 000 asuk-

kaan taajamien ympärille on myös rajattu taajaman läheisyydestä kertova lievevyöhyke, joiden kyläalueita kutsutaan taajamien reunakyliksi. Näiden vyöhykkeiden ulkopuolelle jää syrjäinen maaseutu, jonka kylät ovat maaseutukyläiä.

Kyläksi rajatuilla alueilla asui yhteensä 335 000 asukasta vuonna 2005. Kyläalueilla asuvien määrä laski 77 000 asukkaalla eli 19 prosentilla vuosina 1980–2005. Samana aikana kylien ulkopuolisen haja-asutuksen väestö väheni yli 250 000 asukkaalla, eli 34 prosentilla. Harvaan asutun alueen voimakaan väestön vähenemisen seurauksena yhä useampi haja-asutusalueen asukas asui kyläalueella, sillä kyläväestön osuus haja-asutuksen väestöstä nousi 33:sta 37 prosenttiin.

Kylämäisen asutuksen yleisyys vaihtelee maan eri osien välillä sekä riippuen siitä sijaitseeko kyläalue kaupunkiseudulla vai maaseudulla. Länsi- ja Etelä-Suomessa kylämäisen asukastiheyden asutus on yleistä, kun taas Itä-Suomessa kyläalueita on vähemmän. Kaupunkiseutujen lievevyöhykkeen haja-asutusalueen väestöstä 57 prosenttia asuu reunakylissä, kun taas syrjäisellä maaseudulla haja-asutusalueen asukkaista 28 prosenttia asuu maaseutukylissä.

Kylärajaus antaa uuden tarkastelutason kaupunkiseutujen hajautumiskehityksen seurantaan. Reunakyläksi rajautuneet alueet kaupunkiseuduilla ovat osoitus asutuksen hajautuneesta leviämisestä laajoille alueille taajamien ulkopuolelle. Seurantatietojen perusteella kylämäinen alue liittyy kasvaessaan usein osaksi taajamaa, mutta jää rakennustehokkuudeltaan harvaksi. Reunakyläien muuttuminen taajamaksi heijastaa kaupunkiseudun alueellista kasvua, jossa haja-asutuksen kasvu liittyy uusia reuna-alueita osaksi kaupunkiseudun taajamaa. Eniten näitä taajamaksi kasvaneita alueita oli suurimmilla kaupunkiseuduilla ja erityisen paljon Helsingin ympärillä. Samalla reunakyläien ulkopuolelle sijoittuvan hajakentämisen seurauksena kaupunkiseuduille muodostuu uusia kylämäisen asukastiheyden alueita.

Kaupunkiseutujen reunakyläiden pinta-alasta lähes kolmannes muuttui taajamaksi seurantajaksoilla 1980–2005. Uutta reunakylän aluetta kaupunkiseutujen liepevyöhykkeille syntyi yhteensä yli 1 000 neliökilometriä 25 vuoden aikana. Tämä on 60 prosenttia koko vuoden 2005 reunakylän alueesta kaupunkiseuduilla. Näissä uusissa reunakylissä asui vuonna 2005 noin 43 000 asukasta ja väestökasvu vuodesta 1980 oli 74 %. Vastaavasti koko seurantajakson reunakyläinä pysyneillä alueilla väestömäärä laski 3 prosentilla.

Vuoden 2005 reunakylän väestökasvu 1980–2005 oli kaupunkiseuduilla 22 prosenttia. Kaupunkiseudut vetävät puoleensa nuorta väkeä, mutta eivät pysty aina tarjoamaan kilpailukykyisillä hinnoilla halutunkaltaista asumismuotoa. Ympäröivän haja-asutusalueen halvempi maan hinta ja halu omakotiasumiseen näkyvät erityisesti suurten kaupunkiseutujen liepealueilla. Uudellamaalla haja-asutusalueelle rakennettiin 2001–2005 yli 1 500 uutta asuinrakennusta, joista lähes kaikki olivat omakotitaloja.

Kaupunkiseutujen reunakylissä on taajamaa väljempi asutusrakenne, paljon lapsiperheitä sekä jatkuvasti kasvava pientalokanta. Työpaikkojen määrä kaupunkiseutujen reunakylissä väheni 1985–2003 yhdeksällä prosentilla, mutta työikäisten määrä kohosi viidenneksellä 1980–2005. Vuonna 2005 näissä reunakylissä oli keskimäärin 0,3 työpaikkaa työikäistä kohden. Tämä merkitsee pitkiä työmatkoja lähinnä henkilöautoilla, sillä alue on harvaan rakennettu tehokkaan julkisen liikenteen järjestämiseksi.

Harva rakenne estää myös lähipalveluiden kuten koulun ja kaupan järjestämisen lähelle asukkaita. Kaupunkiseutujen reunakylissä oli selvästi harvemmin jokin lähipalvelu kuin esimerkiksi maaseutukylissä. Vain kahdeksan prosenttia reunakyläiden väestöstä asui kyläalueella, jossa oli kauppa. Neljälläkymmenellä prosentilla oli koulu samalla kylällä.

Kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla sijaitsevat kyläalueet ovat kaupunkiseutujen työskäyntialueilla, mutta eivät ole niin tiukasti sidoksissa taajamiin kuin kaupunkiseutujen reunakylät. Maaseutukylästä lähikylät eroavat edullisen sijaintinsa ansiosta. Vuoden 2005 rajauksen mukaisten lähikyläiden väestömäärä kasvoi 1980–2005 yhteensä seitsemällä prosentilla. Noin puolet maakunnista oli sellaisia, joissa sijaitsevien lähikyläiden väestömäärä kasvoi. Lähikyläiden vuoden 1980 pinta-alasta vain 12 prosenttia kasvoi taajamaksi vuonna 2005. Vuoden 2005 kyläalueesta uutta vuoden 1980 jälkeen muodostunutta oli lähes puolet. Kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla kyläalueen pinta-ala kasvoi siis merkittävästi.

Kaupunkiseutujen lähikylissä sekä nuorten että työikäisten ikäluokkien määrä oli kasvussa seurantajaksoilla. Palvelut olivat kuitenkin harvinaisempia kuin maaseutukylissä. Erityisesti suurimpien kaupunkiseutujen lähikylissä asuinrakentaminen oli voimakasta. Kaikkiaan lähikyläin rakennettiin noin 1 150 uutta asuinrakennusta 2001–2005, tämä oli 39 prosenttia koko kaupunkiseutujen läheisen maaseutualueen asuinrakentamisesta.

Kaupunkiseutujen ulkopuolisten yli 5000 asukkaan taajamien liepevyöhykkeillä sijaitsevat reunakylät ovat samantyyppistä asutusta kuin kaupunkiseutujen reunakylät. Kyseisten taajamien joukossa on vain muutama kasvava alue. Tästä huolimatta vuoden 2005 rajauksen mukaisilla kyläalueilla taajamien reunakyläiden kokonaisväestömäärä on pysynyt samalla tasolla koko seurantajakson. Taajamien reunakyläiden taajamoituminen on ollut selvästi hitaampaa kuin kaupunkiseutujen reunakyläiden kohdalla.

Maaseutukylät vastaavat parhaiten perinteistä käsitystä kyläasutuksesta, sillä nämä kylät ovat muodostuneet alkutuotannon elinkeinojen tarpeiden mukaan. Alkutuotannon suuri osuus on merkinnyt myös korkeaa työpaikkaomavaraisuutta. Elinkeinorakenteen muutoksen myötä maaseudun alkutuotannon työpaikat ovat vähentyneet selvästi. Maaseutukylästä hävisi vuosina 1985–2003 kolmannes kaikista työpaikoista. Vaikka alkutuotannon työpaikat ovat supistuneet voimakkaasti on se yhä maaseutukyläiden suurin elinkeino, sillä muille toimialoille ei ole syntynyt riittävästi korvaavia työpaikkoja.

Tämän seurauksena myös väestö on siirtynyt pois syrjäiseltä maaseudulta sekä kylästä että harvaan asutulta alueelta. Vuoden 2005 maaseutukylästä väestö väheni 25 vuodessa yhteensä 20 000 asukkaalla. Poismuuttajat ovat olleet yleensä nuoria ja työikäisiä, joten samalla maaseutukyläiden ikärakenne on vanhentunut voimakkaasti.

Seurantajaksoilla 1980–2005 maaseutukyläiden lukumäärä laski, mutta kokonaispinta-ala kohosi. Voimakkainta kyläiden tyhjeneminen on ollut Etelä-Karjalassa, jossa itärajan tuntumasta on kadonnut monta erillistä kylää väestön vähetessä. Koko maassa vuoden 1980 maaseutukyläiden alueesta 27 % muuttui harvaksi haja-asutukseksi vuosina 1980–2005. Samaan aikaan on kuitenkin syntynyt runsaasti uutta kyläaluetta. Kyläiden pinta-alan kasvua selittää se, että uudisrakentamisen seurauksena syntyvä uusi kylärakenne on usein aiempaa väljempää ja väestön vähenemisestä huolimatta rakennuskanta on kasvanut myös monissa maaseutukylissä.

Kaikissa maakunnissa on myös kasvavia maaseutukyläitä. Maaseutukyläiden eriytyminen kasvaviin

ja taantuviin riippuu pitkälti paikallisista olosuhteista, kuten liikenteellisestä sijainnista, alueen vetovoimasta tai työpaikoista. Maaseutukyliä väestöstä yli neljännes asui kylässä, jossa oli kauppa ja 39 prosenttia kylässä, jossa oli koulu. Lähes kaikilta kyläalueilta oli alle 10 kilometriä lähimpään kauppaan ja kouluun.

Lopuksi

Kaupunkiseutujen lievealueen reunakylät ovat useimmiten suunnittelematonta asutuksen leviämistä. Uusia alueita otetaan asutuksen piiriin alueilla, joilla se ei välttämättä ole edullista. Kaupunkiseudun taajaman ympäriltä katoaa kasvuvuara, joka voitaisiin ottaa käyttöön hallitusti kaavoituksen avulla. Suunnittelematon hajakenttäminen kaupunkiseudun reunoilla vähentää yhdyskuntasuunnittelun mahdollisuuksia vaikuttaa alueiden jatkokehittämiseen.

Maaseudun kylärakenne on jatkuvassa muutoksessa. Väestön väheneminen näkyy ikärakenteessa, palveluissa ja elinkeinoissa. Kylien tulevaisuus saattaa olla osa-aikainen asuminen, sillä ainakin osa rakennuskannasta muuttuu kesämökeiksi kun niille ei löydy vakituksia asukkaita. Monissa osissa maata loma-asutus onkin jo todella merkittävä haja-asutusalueen elinvoimaisuuden ylläpitäjä.

LÄHTEET

- Ettanen, S. 2006. Kiinteistörakenteen muutosten vaikutus maaseudun kulttuurimaisemaan. Maanmittaustieteiden Seura ry:n julkaisu n:o 43, s. 34–40.
- Granö, J. G. 1950. Asutus. Teoksessa Suomen maantieteen käsikirja, s. 301–340, Otava Helsinki.
- Heino, U. 1983. Kylä historian eri aikoina Teoksessa Vuorela, Pertti – Mauno Kosonen – Pekka V. Virtanen (toim.), Suomalainen maaseutu, 9–20. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Helminen, V., Ristimäki, M. & Oinonen, K. 2005. Työpaikat kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteessa 1985–2000. Suomen ympäristö 747/2005. 100 s. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Helminen, V. ja Ristimäki, M. 2007. Kaupunkiseutujen haja-asutusalueen väestömuutokset Suomessa 1980–2005. Suomen ympäristö 9/2007. 72 s. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Paasi, A. 1987. Maantieteellinen näkökulma maaseutualueiden tutkimuksessa. Aluesuunnittelu 16, 2–8.
- Rikkinen, K. 1980. Väestö ja asutus. Teoksessa Rikkinen K. (toim.), Suomen Maantiede. Otava, Helsinki.
- Ristimäki, M., Oinonen, K., Pitkäranta, H. & Harju, K. 2003. Kaupunkiseutujen väestömuutos ja alueellinen kasvu. Suomen ympäristö 657/2003. 196 s. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Rosenqvist, O. 2005. Maaseudun tutkimus – miten maaseutu tulisi määritellä. Puheenvuoro Tilastokeskuksen ”Maaseudun ja kaupungin määrittely tilastoissa ja tilastojen avulla” -seminaarissa Helsingissä 24.8.2005.
https://www.tilastokeskus.fi/ajk/tapahtumia/maaseutu_kaupunki_rosenqvist2.html?tulosta
- Schulman, H. 1983. Kylä alueellisena yhteisönä. Teoksessa Vuorela, Pertti – Mauno Kosonen – Pekka V. Virtanen (toim.), Suomalainen maaseutu, 9–20. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006.
- Suomen ympäristö 344/1999. Yhdyskuntarakenteen seurantarjestelmä – Ehdotus yhdyskuntarakenteen seurannan järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Ympäristöministeriö. 73 s. Helsinki
- Tauriainen, J. 1983. Maaseudun väestökehityksen pääpiirteet 1950–1980. Teoksessa Vuorela, Pertti – Mauno Kosonen – Pekka V. Virtanen (toim.), Suomalainen maaseutu, 9–20. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Tilastokeskus 29.6.2007. Tilastollinen kuntaryhmitys.
http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/lk/kuntaryhmitys_index.html
- Tunkelo, A. 1950. Väestö. Teoksessa Suomen maantieteen käsikirja, s. 281–297, Otava, Helsinki.
- Virtanen P.,V. 1974. Edullisuusvyöhykemenetelmä haja-asutusalueiden kaavoituksessa. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Westerholm, J. 1988. Haja-asutusalueen perusrakenne ja sen syntyyn vaikuttaneet tekijät Suomessa. Teoksessa Löytönen M. (toim.), Alueellinen monitasojärjestelmä, s. 7–16. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen opetusmonisteita 30. Yliopistopaino, Helsinki.

KUVAILEHTI

Julkaisija	Ympäristöministeriö Alueidenkäytön osasto		Julkaisu-aika Toukokuu 2008	
Tekijä(t)	Ville Helminen, Mika Ristimäki			
Julkaisun nimi	Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 24/2008			
Julkaisun teema	Rakennettu ympäristö			
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Tässä raportissa esitellään kyläalueiden rajausten menetelmä ja kuvataan kyläalueiden kehitystä aikavälillä 1980–2005. Tarkastelun kohteena ovat muutokset kylien lukumäärässä, pinta-alassa, väestössä, työpaikoissa ja palveluissa. Kutakin teemaa tarkastellaan erikseen maaseutukylissä, kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla sekä kaupunkiseutujen ja taajamien reunakylissä. Seurantatulokset perustuvat vakituisten asumisen muutoksiin.</p> <p>Maaseutukylissä asui vuonna 2005 noin 140 000 asukasta. Se on noin 40 000 (22 %) vähemmän kuin vuonna 1980. Maaseutukylistä hävisi vuosina 1985–2003 kolmannes kaikista työpaikoista. Maaseutukylien väestöstä neljännes asuu nyt kylässä, jossa on kauppa ja 40 prosenttia kylässä, jossa on koulu. Lähes kaikilta kyläalueilta on alle 10 kilometriä lähimpään kauppaan ja kouluun. Vuosina 1980–2005 kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla kylien pinta-ala ja väestö kasvoi selvästi.</p> <p>Kaupunkiseutujen reunakylät muodostavat välivyöhykkeen kaupungin ja maaseudun välille. Reunakylien laajeneminen heijastelee kaupunkiseutujen ja työssäkäyntialueiden kasvua. Kaupunkiseutujen vuoden 1980 reunakylistä lähes kolmannes muuttui taajamaksi 2005 mennessä. Vuoden 2005 reunakyliden väestökasvu vuodesta 1980 on 22 prosenttia. Kaupunkiseutujen reunakylissä on taajamaa väljempi asutusrakenteen, paljon lapsiperheitä sekä kasvava pientalokanta.</p> <p>Raportti on toinen osa haja-asutusalueen yhdyskuntarakenteen seuranta. Ensimmäisessä osassa tarkasteltiin kaupunkiseutuja ympäröivän haja-asutusalueen väestömuutoksia. Raportti perustuu ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen yhteistyönä kehittämän yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän (YKR) tietoihin.</p>			
Asiasanat	Kylä, asutus, haja-asutus, taajama, väestömuutos, maaseutu, kaupunkiseutu, yhdyskuntarakenteen			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Ympäristöministeriö			
	ISBN 978-952-11-3139-4 (nid.)	ISBN 978-952-11-3140-0 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)	ISSN 1796-1637 (verkkok.)
	Sivuja 92	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	Hinta (sis. alv 8 %)
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, Asiakaspalvelu, PL 800, 00043 EDITA puh. 020 450 05, telefax 020 450 2380, sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
Julkaisun kustantaja	Ympäristöministeriö			
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2008			

PRESENTATIONSBLAD

<i>Utgivare</i>	Miljöministeriet Markanvändningsavdelningen	<i>Datum</i> Maj 2008		
<i>Författare</i>	Ville Helminen, Mika Ristimäki			
<i>Publikationens titel</i>	Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla (Bosättningsutvecklingen i byar nära städer och på landsbygden)			
<i>Publikationsserie och nummer</i>	Miljön i Finland 24/2008			
<i>Publikationens tema</i>	Byggd miljö			
<i>Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt</i>				
<i>Sammandrag</i>	<p>I rapporten presenteras en metod för avgränsning av byområden och beskrivs utvecklingen i områdena under tiden 1980–2005. Objekt för undersökningen är ändringar i byarnas antal, areal, befolkning, arbetsplatser och service. Varje tema granskas skilt för sig för byar på landsbygden och på den stadsnära landsbygden samt för randbebyggelsen nära städer och tätorter. Resultaten av uppföljningen baserar sig på ändringar i det stadigvarande boendet.</p> <p>I byarna på landsbygden bodde ca 140 000 personer år 2005. Det är omkring 40 000 (22 %) mindre än år 1980. Byarna på landsbygden förlorade omkring en tredjedel av alla sina arbetsplatser under åren 1985–2003. Av befolkningen i byarna på landsbygden bor nu en fjärdedel i en by med butik och 40 % i en by med skola. Nästan alla byområden befinner sig mindre än 10 kilometer från närmaste butik och skola. I byarna på den stadsnära landsbygden växte arealen och befolkningen klart under åren 1980–2005.</p> <p>Den stadsnära randbebyggelsen utgör en mellanzon mellan stad och landsbygd. Utvidgningen av randbebyggelsen avspeglar tillväxten hos städer och pendlingsområden. Av det som utgjorde stadsnära randbebyggelse år 1980 hade närapå en tredjedel blivit tätort fram till år 2005. Befolkningstillväxten i randbebyggelsen var 22 % mellan åren 1980 och 2005. I jämförelse med tätorter har den stadsnära randbebyggelsen en glesare bosättningsstruktur, mera barnfamiljer och ett växande småhusbestånd.</p> <p>Rapporten utgör den andra delen av uppföljningen av samhällsstrukturen i glesbygden. I den första delen granskades ändringar i glesbygdsbefolkningen kring städer. Rapporten baserar sig på uppgifter från det uppföljningssystem (YKR) som utvecklats i samarbete mellan miljöministeriet och Finlands miljöcentral.</p>			
<i>Nyckelord</i>	Referensord: By, bebyggelse, glesbygd, tätort, ändring i befolkningen, landsbygd, stad, samhällsstruktur			
<i>Finansiär/ uppdragsgivare</i>	Miljöministeriet			
	ISBN 978-952-11-3139-4 (hft.)	ISBN 978-952-11-3140-0 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>Sidantal</i> 92	<i>Språk</i> Finska	<i>Offentlighet</i> Offentlig	<i>Pris (inneh. moms 8 %)</i>
<i>Beställningar/ distribution</i>	Edita Publishing Ab, Kundservice, PB 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380, e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
<i>Förläggare</i>	Miljöministeriet			
<i>Tryckeri/tryckningsort och -år</i>	Edita Prima Ab, Helsingfors 2008			

DOCUMENTATION PAGE

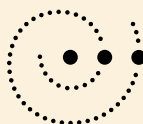
<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment Land Use Department			<i>Date</i> May 2008
<i>Author(s)</i>	Ville Helminen, Mika Ristimäki			
<i>Title of publication</i>	Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla (Village settlement in Finnish peri-urban and rural areas)			
<i>Publication series and number</i>	The Finnish Environment 24/2008			
<i>Theme of publication</i>	Built Environment			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>This report introduces a method to delineate village settlement areas in Finland. The delineation is applied to monitor changes in the village settlement structure during the period 1980–2005. Monitoring data reveals the changes in the amount and area of village settlement as well as development of population, employment and basic services in villages. Village settlement is also further classified based on their location relative to urban areas. Deep rural villages, rural villages close to urban areas, peri-urban villages of larger urban areas and peri-urban villages of smaller urban areas are studied separately.</p> <p>The population of deep rural villages was 140 000 in 2005, which means about 40 000 (20 %) decrease from the year 1980. Also one third of the workplaces disappeared from these villages during 1985–2003. Almost a quarter of the population of the deep rural villages resided in a village with a grocery shop and 40 % in a village with a school. Distance to the nearest school and grocery shop remained under 10 kilometers in the vast majority of villages. Rural villages located close to the urban areas experienced growth both by area and population.</p> <p>Peri-urban villages represent a transition zone of urban and rural settlement. The enlargement of the peri-urban village settlement also reflects the growth of the urban areas. About third of the area of the peri-urban village settlement 1980 was transformed to densely populated areas 2005. Population growth in the peri-urban villages 2005 was 22 % during 1980–2005. Compared to the densely populated areas, the settlement structure in the peri-urban villages is more sparse. The peri-urban villages are also characterized by families with children and single family houses.</p> <p>This report is a second part of monitoring reporting considering the sparsely populated areas in Finland. The first report discussed population changes in the sparsely populated areas surrounding the biggest urban areas. This report is based on the data from the Monitoring system of Spatial Structure set up by the Finnish environment administration. The system is based on the data provided by Statistics Finland.</p>			
<i>Keywords</i>	Village, settlement, sparsely populated area, rural, population change, urban area, spatial structure			
<i>Financier/ commissioner</i>	Ministry of the Environment			
	ISBN 978-952-11-3139-4 (pbk)	ISBN 978-952-11-3140-0 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 92	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i> For public use	<i>Price (incl. tax 8 %)</i>
<i>For sale at/ distributor</i>	Edita Publishing Ltd. P.O. Box 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380, e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
<i>Financier of publication</i>	Ministry of the Environment			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltd. Helsinki 2008			

Haja-asutusalueiden väestömäärä laskee ja väestöä siirtyy kasvualueille. Muutokset heijastuvat paitsi kasvavien kaupunkiseutujen myös haja-asutusalueen asutusrakenteeseen. Keskeisin asutuksen leviämistä kuvaava aluejako on ollut taajamarajaus, jonka avulla maa voidaan jakaa taajamaksi ja haja-asutusalueeksi. Tässä raportissa esitellään taajamarajauksen täydentämään kehitetty kylärajaus. Sen avulla voidaan kuvata haja-asutusalueen kylien ja muiden pienten asutustihentymien kehitystä.

Raportissa esitellään kyläalueiden rajausmenetelmä sekä kuvataan kyläalueiden kehitystä aikajaksolla 1980–2005. Muutoksia kylien määrässä, pinta-alassa, väestössä, työpaikoissa ja palveluissa tarkastellaan erikseen maaseutukylissä, kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla sekä kaupunkiseutujen ja taajamien reunakylissä. Seurantatulokset perustuvat vakituisen asumisen muutoksiin.

Kylärajausten avulla voidaan seurata erityisesti maaseudun asutusrakenteen kehitystä, mutta samalla se tarjoaa tarkasteltavan kaupunkiseutujen hajautumiskehityksen seurantaan. Reunakylät kaupunkiseuduilla ovat osoitus asutuksen hajautuneesta leviämisestä taajamien ulkopuolelle.

Raportti on toinen osa haja-asutusalueen yhdyskuntarakenteen seurantaan. Ensimmäinen osa tarkasteli kaupunkiseutuja ympäröivän haja-asutusalueen väestömuutoksia. Raportin tiedot on saatu ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen yhteistyönä kehittämästä yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmästä (YKR), joka perustuu pääosin Tilastokeskuksen tuottamiin valtakunnallisiin koordinaattipohjaisiin paikkatietoihin.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

Myynti: Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 EDITA
Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380
Edita-kirjakauppa Helsingissä:
Antinkatu 1, puh. 020 450 2566

ISBN 978-952-11-3139-4 (nid.)

ISBN 978-952-11-3140-0 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkkoj.)